ספר

שפך שיח

והוא פירוש וביאור על התפלה היקרה

„אבינו מלכנו"

וכל חרוז מבואר עפ"י משל

מאת הרב הגאון הדרשן המפואר רבי אייזיק סטאליאר

אב"ד דק"ק ראצקי

עפ"י בקשת רבים העתקנו את הספר היקר הזה לשפת יהודית המדוברת לזכות את הרבים.

מיר האבען איבערזעצט אויף יודיש דעם טהייערען ביאור אויף די הייליגע תפלה „אבינו מלכנו" כדי מזכה הרבים צו זיין.

EMUNA PUBLISHING
142 Rodney Street
Brooklyn, N.Y. 11211
388-8812 — 384-0002

כל הזכויות שמורות אצל

הוצאת אמונה

© Copyright 1969 by
M. G. & J. G.

פתיחה.

דער שטײנער איז: װען מ'זאָגט „אבינו מלכנו חטאנו לפניך", קלאַפּט מען זיך אין האַרצען. דאָס זעלבע איז װען מ'זאָגט „אָשמנו" און „על חטא". דאַרפען מיר פאַרשטײן װאָס בעדײַט דאָס דער קלאַפּען זיך אין האַרצען?

אין די גרעסערע שטעדט איז אײַן־געריכטעט אין די רײַכע װאָהנונגען עלעקטרישע בעלײַכטונג. די לאָמפּען פון די בעלײַכטונג זײַנען זאָגאַר זײער הױך װאו א מענשליכע האַנד קאָן דאָרט ניט דערגרײכען און צו צינדען זײ. איז דאָ אין דער נידער ערגעץ װאו געמאַכט אַ קנאָפּ; און װען מ'גיט א דריק דעם קנאָפּ װערט באַלױכטען אלע לאָמפּען אין דער הױך, װײַל פון דעם קנאָפּ ציהט זיך אדראָט אין דער הױך צו יענע לאָמפּען און מיט דעם דריק פון דעם קנאָפּ װערען זײ אַלע ליכטיג. דאָס זעלבע איז דער קלאַפּען אין האַרצען, דאָס איז ריכטיג װי מ'גיט אַדריק דעם עלעקטרישען קנאָפּ, דערפון װערען ערװעקט די כחות הנפש אין דער הױך, װאָס פון די האַרץ ציהט זיך צו זײ פאַרבאָרגענע דראָטען, און װען די האַרץ װערט נאָר עטװאָס באַװעגט, װערען ליכטיג די אלע כחות הנפש און זײ שײַנען גאַנץ הױך.

מיר זעהן אָבער אז די עלעקטרישע בעלײַכטונג לײַכט אױך ניט אלע מאָהל, דען דערצו מוזען די דראָטען װאָס דורך זײ נײַט דורך דער שטראָם פון די עלעקטערי זײַן גאַנץ, עס זאָל האָבען אפערבינדונג מיט אָט די לאָמפּען, אָבער װען די דראָטען זײַנען ניט גאַנץ, דאַן העלפט דער דריקען דעם קנאָפּ גאָר ניט, נאָר מ'מוז פריהער צו זאַמען בינדען די דראָטען דער נאָך װעט העלפען דער דריקען דעם קנאָפּ, אז זײ זאָלען באַלױכטען װערען.

בך אזוי, הײליגע ברידער! צו ערװעקען און אױף צו לײַכטען אין אונז די כחות הנפש מוז זײַן די האַרץ צוזאַמען געבונדען מיט'ן נפש, זײ זאָלען ניט זײַן אָבגעטײלט אײנע פון די אַנדערע, די קאַנאַלען װאָס זײ ציהען זיך פון דער האַרץ צום נפש זאָלען זײַן רײַן און גאַנץ. אָבער װען די האַרץ איז ניט רײַן, די פערבינדונג

איבער־ זיינען בײדע זי פערבינדען וואס קאנאלען די גאנץ, ניט איז גערוסען, דאן קאן גאר ניט העלפען דער קלאפען אין הארצען. אלזא פון מאכען ריין הארץ די פריהער מוזען מיר ! ברידער הייליגע שלעכטע די זרות, מחשבות די פארטרייבען מוזען מיר שמוץ, דעם גענאפט אן זיי מיט זיך האט מענש דער וואס געדאנקען טראג־ עהרליכע ניט דורך מעשים, עהרליכע ניט דורך יאהר, גאנצען וואס פעדים די געווארען אבגעריסען איז דאדורך וואס טוננען, די ביי אז זיך באשליסען און נפש, מיטען הארץ די פארבינדען הארצען, צום מחשבה שלעכטע קיין צולאזען צו ניט טעג הייליגע זיינע איהרע באוועגען און אויפגעוועקט ווערען קאנען זי ווען דאן כחות הנפש, די ווערען בעלויכטען קאנען וועט דאן און געפיהלען, בשמים". אל אל כפים אל לבבנו „נשא געזאגט, האט נביא דער ווי אין זיך מ׳קלאפט ווען העגט. די צו הארץ אונזער אויפהויבען לאמיר אויפ־ מען זאל הארץ די אז מיין דער איז העגט די מיט הארצען בא־ און בעוועגען מען זאל הארץ די ד״ה העגט, די צו הויבען אין ב״ה נאט צו בשמים" אל „אל איז: דאן מירעט, וואס טראכטען והשי״ת אלקים", לי ברא טהור „לב בעטען דארפען מיר און הימעל. דעם און ווידוים די זאגען מיר הארץ. ריינע א באשאפען אונז זאל זאלעוען ניט און הארץ, ווארעמע א מיט זאגען מלכנו" „אבינו געבעט, אונזער ווירקען וועט דאן טרערען ווארעמע אביסל דערביי כתיבה א מיט יאהר, גוט א מיט ווערען געענטפערט ווילען מיר און וחתימה טובה, אמן.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָטָאנוּ לְפָנֶיךָ:

אונזער פאטער אונזער קעניג מיר האבען געזינדיגט פאר דיר.

אין א שטאדט איז געווען איינער א מענש א טישעלשפילער דאס איז א זא טישעל וואס עס שטייט אויף איהם אנגעשטעלט פערשידענע כלים, און אז מ׳גיט א דריי ארעדעל פאלט אויף א כלי (און אין א דערביאיגע שטעטיל האט גע־וועלכער איינער געווינט דאס) און אין א דערביאיגע שטעטיל האט גע־דארפט זיין א יריד (יארמארק) האט דער פריסטאוו געשיקט רופען דעם טישעל־שפילער און האט איהם פארזאגט אז ער זאל ניט פארען אויפ׳ן יריד מיט זיין שפיל־טישעל, ווארום דערמיט באטריגט מען מענשען און מען צאפט ארויס פון זיי די לעצטע קאפייקע. יענער האט אבער ניט געפאלגט און איז דאך געפארען, דער פריסטאוו קומט אויפ׳ן יריד און געפינט איהם דארט, פרעגט ער איהם: ווי אזוי האסטו זיך ערלויבט צו פארען אויפ׳ן יריד ניט דיין שפיל־טישעל, איך האב דאך דיר פארזאגט אז דו זאלסט ניט פארען? ענטפערט איהם יענער: איך האב ניט געוואוסט אז דו וועסט אויך קומען אויפ׳ן יריד, ווען איך וואלט געוואוסט וואלט איך ניט געפארען. נאכהער האט ער אבער געשפילט אין געגענווארט פון פריסטאוו, איז דער פריסטאוו אין כעס געווארען און האט איהם שטארק באשטראפט. שטייטש — זאגט ער — ווי אזוי קאנסטו דאס האבען א העזה אין מיין געגענווארט צו שפילען און ניט האלטען מיין פארזאג פאר מיינע אויגען!!

הייליגע אידען! אט צו דעם טישעל־שפילער זיינען מיר אויך גלייך. דען וואס טוהט א מענש דעם גאנצען טאג? ער דרייט די רעדעל און באטריגט לייטען געגען דעם ווילען פון בוי״ת וואס ער האט אונז פארזאגט: „לא תונו איש את עמיתו״. מ׳זאל ניט נארען איינער דעם צווייטען, און מיר דיינקען אז דער בוי״ת זעהט דאס ניט, מיר דארפען אבער וויסען אז דער בוי״ת שטייט איבער אונז און זעהט זיך צו צו אונזערע מעשים, ווי דוד המלך

ע״ה זאָגט אין תהלים קל״ט: „אנא אלך מרוחך ואנא מפניך אברח, אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך״. וואו קאָן איך זיך פון דיר באהאלטען און וואו קאָן איך פון דיר אנטלויפען, איך זאָל ארויף גערן אויפ׳ן הימעל ביזטו דאָך דאָרטען, און אויב איך זאָל מיר מאַכען אַנידעריגער אונטער דער ערד ביסטו דאָך דאָרטען וואָל מיר מאכען אונטער דער ערד ביסטו דאָך דאָרטען וואָל, און ווי עס שטעהט געשריבען (ירמי׳ כ״ג) „אם יסתר איש במסתרים ואנכי לא אראנו״. קאָן זיך דען אימענש באהאלטען אין א באהעלטעניש און איך זאָל איהם ניט זעהען. דערום זאָגען מיר „חטאנו לפניך״ מיר האָבען געזינדיגט פאר דיר, אין דיין געגענווארט איז די זינד זייער גרויס.

ווען איינער זינדיגט דאַרף באַרעכענט ווערען פאר וועמען ער האָט געזינדיגט. ווען די זינד איז פאַר א גרויסען מאַן, רעכענט זיך אפילו אקליינע זינד אויך פאַר א גרויסע. חטא איז אשוגג. ד. ה. אַנ׳עבירה וואָס מ׳טוט אומגערען, אָבער דאָך פאַר׳ן רבש״ע מוז א מענש זיין אָב געהיט אפילו אומגערען אויך ניט זינדיגען. דערום זאָגען מיר חטאנו, וואָטשי מיר האָבען געזינדיגט אומגערן, אָבער לפניך, מיר האָבען דאָך געזינדיגט פאר דיר. נאָך דיין גרויסקייט ווערט דאָס גערעכענט פאַר אשטאַרקע זינד.

אין גמרא קדושין (דף ל״ו) געפינען מיר א מחלוקת פון תנאים „בנים אתם לה׳ אלקיכם, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרוים בנים אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרוים בנים דברי ר׳ יהודה״ ווען איהר פיהרט זיך ווי קינדער זייט איהר גערעכענט פאַר קינדער ביי דעם בוית״ש. און ווען איהר פירט זיך ניט ווי קינדער זייט איהר ניט גערעכענט פאר קיין קינדער (נאָר פאַר קנעכט. ב״ב דף י׳) אזוי האַלט ר׳ יהודה. „ר׳ מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרוים בנים״ ר׳ מאיר האַלט אָבער אז אפילו ווען אידען פיהרען זיך ניט זוי קינדער ווערען זיי אויך אָנגערופען קינדער ביין בוי״ת. היינט ווי באלד אז מיר האָבען געזינדיגט זיינען מיר נאָך דער, דעה פון ר׳ יהודה ניט גערעכענט פאר קינדער, און קאָנען מיר דעם בוי״ת ניט אָנרופען פאָטער נאָר „מלך״ קעניג, דערום נאָך ר׳ מאיר׳ן נאָך קאָנען מיר איהם יאָ אָנרופען פאָטער, דערום בעטען מיר „אבינו״ אונזער פאָטער (נאָך ר׳ מאיר׳ן) „מלכנו״ אונזער קעניג (נאָך ר׳ יהודה׳ן) חטאנו לפניך.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה:

אונזער פאטער אונזער קעניג מיר האבען ניט קיין קעניג נור דיר.

עס האט אמאל פאסירט אין א קעניגרייך אז די אנפיהרער פון די זעלנער, די אפיצירען האבען מורד געווען אן זייער קעניג און דורך זייער מרידה האבען זיי פארפיהרט די פראסטע זעלנער אויך, ווייל זיי האבען געמיינט אז זיי, די אפיצערען, זיינען זייערע העכסטע בעאמטע (גלאוונע נאצאלניקעס) און זיי מוזען זיי אלעס פאלגען וואס זיי זאגען זיי און וואס זיי הייסען זיי טאן; נאכהער האבען זיי זיך אבער ארום געזעהן אז זיי זיינען פארפיהרט געווארען, אויך זייער געהאלט וואס זיי באקומען פון קעניג האבען זיי שוין מער ניט באקומען און עס שטייט זיי פאר צו ליידען הונגער און נויט אויב זיי וועלען זיך ווייטער אזוי פיהרען. דאן האט זיך אוועק געשטעלט איינער פון זיי און האט זיי אנגעהויבען צו ערקלערען: איהר זאלט וויסען ברידער אז מיר בלאנדזען, מיר זיינען פארפיהרט! אמת טאקע, מיר דארפען פאלגען אונזערע עלטסטע, דאס איז אבער גאר דאן ווען זיי זיינען אליין מריי דעם קעניג, אבער ווי באלד אז די עלטסטע האבען פארלארען זייער טרייהייט צום קעניג, דאן דארפען די זעלנער זיי ניט פאלגען, דען די גרויסקייט פון די עלטסטע איז נאר ווייל דער קעניג האט זיי דעם מאכט געגעבען, אבער ווי באלד אז זיי האבען אין קעניג ווידער גישפעניגט איז זייער מאכט וואס דער קעניג האט זיי געגעבען בטל געווארען. און אין דעם פאל דארפען די זעלנער בלייבען טריי דעם קעניג און ניט קוקען וואס די עלטסטע הייסען זיי טאהן קעגען דעם ווילען פון קעניג. די זעלנער ווי גלייך זיי האבען זיך ארומגעזעהן זייער טעות, זיינען זיי געלאפען גלייך צום קעניג און האבען איהם ערקלערט אז די עלטסטע האבען זיי אראבגעפירט פון וועג און פון היינט אן נעהמען זיי אויף זיך צו זיין טריי זייער קעניג, דען די מאכט פון דער כלובה איז נאר אין זיין האנט און די איבריגע זיינען נאר דעם קעניגס דינער.

כך הייליגע אידען! מיר האבען פארבלאנדזעט פון דעם אויבערשטענס וועגען דורך אונזערע עלטסטע וואס האבען אונז פארפיהרט, דאס איז די אויגען מיט די הארץ, ווי די גמרא זאגט:

„עינא ולבא תרי סרסורי דחטאה אינון", די אויגען מיט די הארץ זיינען צוויי פארפיהרער צו דער עבירה. זיי זיינען אונזערע פיהרער און אונזערע פארפיהרער פון דעם גוטען וועג צו גיין אין אשלעכטע וועג, און דורך זיי האבען מיר אראבגעווארפען פון זיך דעם קעניגליכען יאך און דאריבער האט אונז געטראפען אלע שלעכטעס. יעדער איד ווייס דאך ווי ווייט ער איז געיאגט און געפלאגט פון אנדערע פעלקער, ווי ווייט ער איז עלענד, איין שעפסעלע צווישען זיבעציג וועלף און אלע האלטען אויסגעשטעלט די אויגען אויף איהר צו רייסען זי. עס איז פאר שלאסען פאר אונז אלע טויערען פון פרנסה. מען ערקענט אונז ניט אלעס מענשען. עס זיינען געגרינדעט געווארען חברות „צער בעלי חיים" וואס האבען רחמנות אויף בהמות און אויף דעם אידען איז קיין רחמנות ניטא. אלע שקרים, אלע בלבולים ווארפט מען נאר ארויף אויף דעם אידען. און מיר האבען ניט צו וועמען זיך ווענדען צו הילף נאר צום בוית"ש, אבער יעצט אז מיר האבען דערקאנט אונזער טעות קעהרען מיר זיך צוריק צו דעם בוי"ת און מיר זיינען זיך מתודה פאר איהם אז מיר האבען פארבלאנדזעט פון זיינע וועגען און מיר זיינען נאכגעגאנגען נאך אונזערע אויגען און נאך די תאוה פון אונזער הארצען. אמת דער בוי"ת האט זיי געגעבען דעם מאכט אז זיי זאלען זיין די פיהרער פון מענשען, אבער מיר דארפען זיי פאלגען נאר אין דעם פאל ווען זיי פיהרען אונז אין די וועגען פון בוית"ש, אבער ווען זיי פיהרען אונז אראב פון וועג דאן דארפען מיר זיי ניט פאלגען, ווי עס שטייט געשריבען אין דער הייליגער תורה: „ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" איהר זאלט ניט אויסקוקען נאך אייערע הערצער און נאך אייערע אויגען.

ווען אזעלנער אנטלויפט פון דינסט, חאטשי ער האט שוין בעשלאסען ביי זיך צוריק אומצוקעהרען זיך אין זיין לאגער. דאך איז ער ניט זיכער אז ער וועט זיין באפרייט פון אשטראף, אבער ווען דער זעלנער איז אפריינד פון דעם קעניג קאן ער שוין גיכער זיכער זיין אז דער קעניג וועט איהם מוחל זיין און וועט איהם בעפרייען פון יעדער שטראף. ווער רעדט נאך אז ער איז זיינער א זון דאן איז ער געווים פערזיכערט אז ער וועט ווערען בעפרייט פון די קלענסטע שטראף. דאס זעלבע איז מיט אונז הייליגע אידען,

ווי באלד אז דער בוי"ת איז אונזער קעניג און אונזער פאטער, אויף דעם פערזינדיגען מיר זיך, אז ווען מיר וועלען זיך צוריק אומקעהרען צו איהם, וועלען מיר ווערען בעפרייט פון יעדען מינדסטען שטראף, דערום בעטען מיר! אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:

אונזער פאטער אונזער קעניג, טו גוטעס מיט אונז פון וועגען דיין נאמען.

אין אשטאט איז געווען איינגעוואוינטער א אויסנאם, וויער א גרויסער קינסטלער פון זיינערס, זיינע זייגערס זיינען געווען זייער שיין געארבייט און זייער קינסטליך. קיינער האט אבער פון איהם ניט געוואוסט, זיין נאמען איז אין דער וועלט ניט געווען בערופען. אמאל איז געקומען צו איהם א רייזענדער און ער האט געזעהן זיינע קינסטליכע ארבייט, זיינע וואונדערבארע זייגערס וואס ער האט זעלבסט געמאכט, האט ער זייער בעדויערט וואס אזא קינסטלער מיט אזעלכע וואונדערבארע ארבייט איז אויף דער וועלט ניט בעוואוסט. ער האט בעדויערט וואס די מענשען פערשטייען ניט און ווייסען ניט צו שעצען זיין ארבייט. דער רייזענדער ווי ער איז ארויסגעפאהרען אויף דער וועלט האט ער אומעטום דערציילט פון דעם גרויסען קינסטלער, פון זיינע שיינע פראכטפאלע ארבייט, און ער האט זיין נאמען געמאכט פאפולער אויף דער וועלט, מ'האט זיך צו איהם אקעהר געטאן און מ'האט אנגעפאנגען קויפען זיינע סחורה, מ'האט אנגעפאנגען צאהלען פאר זיי גוטע פרייזען, זיינע זייגערס האבען זיך אנגעהויבען אריינדרינגען בחצרות מלכים ושרים, זיי האבען זיך געפונען אין די קייזערליכע פאלאצען, הגם די סחורה האבען זיי אויסגעשריבען דורך א צווייטע האנד, דער פארדינסט איז ניט געווען אזוי גרויס, ווייל מ'האט זיך מיט באשטעלונגען ניט גענווענדעט צו דעם גרויסען מייסטער אליין, אבער דאך איז דער מייסטער געווען צופרידען וואס זיינע סחורה גייט אויף דער וועלט. אמאהל איז געקומען צו איהם דער זעלבער רייזענדער און האט איהם

געבעטען ער זאל איהם פערריכטען זיינעם א צובראכענעם זיינער. ענטפערט איהם דער מייסטער: ווי קאנסטו דאס פערלאנגען פון מיר אז איך, וואס מיינע ארבייט גייט אן אין קייזערליכע וואוינונגען, זאל איך דיר דיין צובראכענעם זייגער פאררייכטען? ענטפערט איהם דער רייזענדער: יא, איך האב דאס רעכט צו פערלאנגען פון דיר. וויל ווער האט געמאכט אז דיינע ארבייט זאל האבען אזא נאמען אויף דער וועלט, ווען ניט איך? ווער האט דיך מפרסם געווען אז דיינע סחורה זאל האבען אזא גרויסען אבגאנג? נאר איך, וואס איך רייז ארום די וועלט און וואו איך קום דערצייל איך פון דיינע וואונדערבארע ארבייט. און ווען דו וועסט מיר מיין צובראכענעם זייגער פאררייכטען וועל איך דיין נאמען נאך מעהר מאכען בעקאנט אויף דער וועלט, אז מ'זאל זיך ווענדען מיט די בעשטעלונגען גלייך צו דיר, ניט דורך א צווייטע האנד, וועט זיין דיין פער-דינסט גרעסער.

די הייליגע גמרא זאגט: „לא נתפזרו ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים", די אידען זיינען נאר צושפרייט געווארען צווישען די פעלקער כדי עס זאל צוקומען צו זיי גרים, איז דאס יתכן אז צוליב עטליכע גרים וואס וועלען צוקומען אין די הונדערטער יאהרען זאלען אידען דארפען אזוי לאנג ארומוואלגערען זיך? נאר די כונה פון דער גמרא איז ניט די טיים זאלען זיך מגייר זיין, נאר די אלע פעלקער וואס צווישען זיי געפינען זיך אידען זאלען דערקאנען זיין הייליגען נאמען. ווי מיר זעהען דאס פראקטיש, דאס אין אלע לענדער וואו אידען זיינען פערוואגעלט געווארען ווייס מען אז עס איז דא א בעשעפער אויף דער וועלט. וויל אידען האבען מפרסם געווען זיין נאמען און זיינע וואונדערבארע מעשים. הגם זיי זיינען מצרף צו איהם נאך א קראפט, און קויפען ניט זיינע סחורה דירעקט פון זיין האנד, דאך איז ער צופרידען וואס זיין הייליגער נאמען איז בעוואוסט אויף דער וועלט. און מיר האפען אז אויף ווייטער וועלען מיר זיין נאמען נאך מעהר מאכען וויסען אז מ'וועט די סחורה זיינע אויסשרייבען גלייך פון זיין האנד אהן א פערמיטלער, „ויקבלו כלם את עול מלכותך". אלזא קאנען מיר דרייסט קומען צום רבש"ע בעטען איהם ער זאל מיט אונז גוטעס טאן און זאל אונז פאררייכטען אונזערע צובראכענע קערפערס, ער זאל אויפבויען אונזער צובראכענע פאלק ישראל פון זיין נאמען וועגען. וויל מיר מיט אונזער וואנדערען אויף דער וועלט זיינען מיר

מפרסם זיין נאמען אויף דער גרויסער וועלט. דען דורך אונז האבען די אומות העולם דערקאנט זיין גאטהייט.

מיר זעלבסט אבער, האבען זיך מייחס געוועזען צום בורא ית' בעפאר זיין נאמען איז געווארען פאפולער אויף דער וועלט, און מיר זיינען געוועזען גערופען ביי איהם קינדער, ווי דער פסוק זאגט: „בני בכורי ישראל". און דאס איז געוועזען נאך איידער די אומות העולם האבען דערקאנט זיין גאטהייט, און נאכהער איז זיין קעניגרייך געווארען פאפולער אויף דער וועלט דורך אונז אידען, דערום זיינען מיר כולל אין אונזער תפלה: „אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חַדֵּשׁ עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה.

אונזער פאטער אונזער קעניג בעניי אונז א גוט יאהר.

ווען איינער אשכן, וואס עס האט זיך געענדיגט זיין קאנטראקט פון זיין דירה קלייבט זיך איבער אין א צווייטער דירה. אויב דער שכן איז א רייכער מאן מאכט מען וועגען איהם קיין חקירות ודרישות ניט. דען ווי עס קומט דער נייער יאהר באצאהלט ער מיט אמאל די דירה געלט און מ'גיט איהם ארויס א קאנטראקט אויפ'ן גאנצען יאהר. אבער ווען דער שכן איז אן'ארעמאן דא מאכט מען שוין וועגען איהם א גאנצע חקירה ודרישה אויב ער איז צאלבאר, אויב ער האט בעצאהלט דירה געלט פאר'ן פערגאנגענעם יאהר, אויב ער האט ביכולת צו צאלען וויטער. אלזא וואס דארף דער ארעמער שכן טאן? ער דארף זיך צוגרייטען מיט א חודש צייט פריער, אנשטריינגען זיך מיט אלע קרעפטען צו בעצאלען דירה געלט פאר'ן פאריגען יאהר און געבען עטוואס האנדגעלט אויפ'ן קומענדען יאהר.

הייליגע ברידער! איצט קומט פאר דער נייער יאהר. „ראש השנה" יעדער מענש בייט זיך איבער אין א נייער דירה—פון דעם אלטען יאהר אין דעם נייעם יאהר! ער מאכט א נייעם קאנטראקט, א נייעם „זכרנו לחיים"! די רייכע, ד"ה די צדיקים, וועגען זיי מאכט מען קיין שום חקירה ודרישה ניט, מ'שרייבט זיי באלד אונטער זייער קאנטראקט, זייער „זכרנו לחיים". (צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין

לאלתר לחיים)". אָבער וואָס דאַרפֿען מיר טאָן? מיר זיינען דאָך אָרעמע שכנים און מיר האָבען נאָך ניט בעצאָהלט די דירה־געלט פאַר'ן פאָריגען יאָהר, אַלזאָ מוזען מיר זיך צוגרייטען אַ חדש פריהער און אָנוועגדען קרעפֿטען צו בעצאָלען די דירה געלט פאַר'ן פאָריגען יאָר, אויף דעם דערוויף האָט מען אונז געגעבען דעם חדש אלול, בכדי אז אין דעם חדש זאָלען מיר זיך פאַרברייטען צו בעצאָהלען וואָס מיר זיינען גע־בליבען שולדיג פון דעם פאָריגען יאָהר, און צוגרייטען פיעל זעם אין מעשים טובים עס זאָל זיין אַלס האַנדגעלט צו געבען אויפ'ן קומענדען יאָהר.

ווי איז נאָך אז דער שכן האָט אין דער אַלטער דירה געמאַכט שאָדענס, מוז ער פריהער בעצאָלען די שאָדענס וואָס ער האָט געמאַכט. ווען ניט וועט מען איהם אין דער נייער דירה ניט אריינ־לאָזען. דאָסזעלבע איז מיט אונז הייליגע אידען! מיר ווייסען דאָך אַליין פיעל שאָדענס מיר האָבען געמאַכט אין אַלטען יאָהר! פיעל לאוין האָבען מיר עובר געווען! פיעל לשון הרע און רכילות האָבען מיר גערעט! פיעל שבתים האָבען מיר מחלל געוועזן! אַלזאָ דאַר־פען מיר איצט נעמען אויף זיך צו פאַרריכטען דאָס, בכדי מ'זאָל אונז אריינלאָזען אין דער נייער דירה, מ'זאָל אונז שרייבען אַ נייעם יאָהר צו לעבען.

ווי איז נאָך אז דער שכן באַקלאָגט זיך אויף דער אַלטע דירה אַז זי האָט געהאַט פעהלערען: זי האָט געריבעווערט, אָדער זי איז געווען אַקאַלטע, אָדער זי איז געווען אַטשאַדנע דירה, און ער וויל אז די נייע דירה זאָל זיין אַ בעקוועמערע, זי זאָל ניט האָבען די אַלע פעהלערען וואָס די אַלטע דירה האָט געהאַט, מוז ער דאָך געווים שטאַרען זיך באַצאָהלען די אַלטע דירה געלט.

כך הייליגע ברידער! דער פאָריגער יאָהר איז געווען אַדירה פול מיט פעהלערען! זי איז געווען פול מיט רויך! וויפיעל אידישע שטעט זיינען פערברענט געוואָרען דעם יאָהר און די מענשען זיינען געבליבען ליגען אונטערען בלויזען הימעל אויפ'ן רעגען און געפרוירען פון קעלט! עס איז געווען אַ טשאַדנע דירה מיט קאַפּוויטאַג, וויל עס איז קיין פרנסה ניט געווען! לכן דאַרפֿען מיר זיך שטאַרען צו באַצאָלען דירה געלט, טאָן תשובה אויף אונזערע זינד און טאָן גמילות חסדים און געבען צדקה אָרעמע לייט.

די תשובה וואָס אַ מענש דאַרף טאָן, דאַרף זיין סיי אויף די זינד וואָס אָנבעלאַנגט פון איהם צום בוי"ת, וואָס ער האָט ווידער־

געשפּעניגט קעגען איהם און האט ניט געטאן זיין פערבאט. דאן ווען ער טוט תשובה און נעמט אויף זיך צו פאלגען אלע זיינע פארבאטען ווערט ער אן גערופען א זון. אויך דארף זיין די תשובה אויף די זינד וואס עס איז אנבעלאנגט פון איהם צו א צווייטען מענשען, וואס ער האט דעם צווייטען גע'גזל'ט, גערויבירט, אדער ער האט אבגענארט יענעם. און ווען ער טוט תשובה צו השי"ת און קעהרט אום וואס ער האט פון וועמען גע'גזל'ט, גערויבירט, דאן ווערט דער בוי"ת גערופען ביי איהם מלך, דען דאס איז דער פליכט פון א קעניג אויף צו פאסען דעם נאראד אז מ'זאל איינער דעם צווייטען ניט בעטריגען און די מענשען זאלען בעהאנדל'ען איינער דעם צווייטען ארענטליך. דערום בעטען מיר, „אבינו מלכנו" (ד"ה מיר טוען תשובה סיי אין וואס עס איז אנבעלאנגט פון אונז צום בוי"ת און סיי אויף וואס עס איז אנבעלאנגט פון איינעם צום צווייטען. דערום) „חדש עלינו שנה טובה".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מֵעָלֵינוּ כָּל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת:

אוּנְזֶער פָּאטֶער אוּנְזֶער קֶענִיג זַיי מְבַטֵּל פוּן אוּנְז אַלֶע שְׁוֶועֶרֶע גְּזֵירוֹת.

עס האט אמאהל פאסירט אין א שטאט, מ'האט איינעם אמענשען געכאפט און אריין געפיהרט אין א הויז און שטארק געשלאגען, ער איז געלעגען עטליכע וואכען קראנק. נאכהער ווען ער איז געווארען געזונד האט ער פארקלאגט די מענשען וואס האבען איהם געשלאגען אין געריכט און מ'האט זיי צו געמשפט איהם צו בעצאלען א גרויסע סומע געלט, ער איז געוועזען זייער צופרידען, דאך בשעת ער האט געליטען פון די קלעפ איז איהם געוועזען שווער צו פארטראגען און איז געוועזען שטארק אום-צופרידען, חאטש ער האט גערעכענט אז מ'וועט איהם נאכהער פאר אלץ בעצאלען. דאס זעלבע איז געוועזען מיט אונז אידען אין מצרים. מ'האט מיט אונז שווער געארבייט בחמר ובלבנים, מיט אלע שווערע ארבייט אין שטוב און אין פעלד. אמת מ'האט אונז גוט

באַפריִדיִגט, מיִר זײַנען אַרויסגעגאַנגען ברכוש גדול, דאָך בשעת מ׳האָט מיִט אונז געאַרבײַט איז געווען שווער צו פאַרטראָגען, ווי עס שטײַט געשריבען: „ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו". די אידען האָבען געזיפצעט פון די שווערע אַרבײַט און האָבען געשריִען. דאָס זעלבע וועט זײַן מיִט אונז אויך איצט, מיִר זײַנען זיִכער אַז פאַר אַלע גזרות וואָס מ׳מאַכט אויף אונז אידען וועלען מיִר זײַן גוט באַלוינט, דאָך איז איצט שווער צו לײַדען.

דער אונטערשייד פון „גזרות קשות" און „גזרות רעות", שווערע גזרות צו שלעכטע גזרות: גזרות רעות זײַנען שלעכטע בעצם, גזרות קשות זײַנען בעצם ניט שלעכט, עס איז נאָר שווער צו פאַרטראָגען, ווען מען גיט, צום בײַשפיעל, אַ מענשען צום עסען אַלטע פלייש, אָדער פאַרדאָרבענע פלייש פון אַקראַנקע בהמה, ער פאַרדאַרבט דעם מאָגען, ער קאָן דערפון קראַנק ווערען און אַרײַנפאַלען אין אַ געפאַהר. דאָס הייסט שלעכטע פלייש. ווען מ׳גיט איהם אָבער האַרטע פלייש, עס איז איהם שווער צו קײַען, אָבער דאָס איז פרישע פון אַ געזונטע בהמה, קאָן דאָס ניט הייסען שלעכטע, נאָר דאָס איז האַרטע פלייש. דאָס זעלבע איז דאָ „גזרות קשות" שווערע גזרות, און „גזרות רעות" שלעכטע גזרות, די גזרות וואָס מ׳איז גוזר אויף אונז אין רוחניות. אין מאָראַל, דהיינו: ווען מ׳איז גוזר אויף אונז מ׳זאָל מחלל שבת זײַן, מ׳זאָל עובר זײַן אויף אַ מצוה פון דער תורה, דאָס איז „גזרות רעות" שלעכטע גזרות, דען דאָס איז ווירקליך שלעכט. ווען אָבער מ׳איז גוזר אויף אונז גזרות אין גשמיות, אין קערפערליכע זאַכען, דאָס קאָן מען ניט רופען בהחלט אַז דאָס איז שלעכט, דען עס קאָן זײַן אַז דער פון וועט נאָר אַרויס קומען די גרעסטע טובה, ווי די גמרא זאָגט: „כל מה דעביד רחמנא לטב עביד". וואָס דער בוי״ת טוט, טוט ער אַלעס צו גוטען, ווען מ׳איז גוזר ר״ל אויף אַ מענשען גירוש, מ׳זאָל איהם אַרויסטרײַבען פון זײַן אָרט, דאָס איז אַשווערע גזרה, עס איז שווער אַריבער צו טראָגען, אָבער אַמאָהל קאָן גאָר טרעפען אַז אין דעם נײַעם אָרט וואָס ער באַזעצט זיך געפינט ער גראָדע דאָרטען זײַן גליק, נאָר ווײַל דער מענש ווייס דאָך ניט וואָס די צוקונפט וועט זײַן איז איהם דאָס שווער אַריבער צו טראָגען.

מיִר אידען לײַדען פון די שווערע גזרות אין צווייען, סײַ אין גשמיות וואָס עס איז שווער צו לײַדען, און סײַ אין רוחניות, ווי די גמרא זאָגט: „עניות מעברת את האדם על דעתו ועל דעת

קונו". ארעמקייט פירט אראב דעם מענשען פון וועג, און ווי שלמה המלך ע"ה האט געבעטען: "ראש ועושר אל תתן לי וגו' ופן אורש ונגבתי ותפשתי שם אלקי" (משלי ל'). קיין ארעמקייט און קיין רייכקייט זאלסטו מיר ניט געבען, דען ווען איך וועל זיין ארעם וועל איך גנב'נן און שווערען פאלש, און עס שטייט אויך אין שלחן ערוך: ת"ח אל יתענה מפני שמבטל ממלאכת שמים". א תלמיד חכם טאר ניט פאסטען קיין איבריגען תענית וויל צו ליב דעם וואס ער וועט פאסטען וועט ער זיין שוואך און וועט ניט קאנען לערנען און דינען דעם בוי"ת, אויף דערויף בעטען מיר: "אבינו" אונזער פאטער, מצד וואס מיר ליידען אין קערפערליכע זאכען (רופען מיר איהם אן פאטער) "מלכנו" אונזער קעניג, מצד וואס מיר ליידען אין גייסטליכע זאכען און מיר קאנען איהם ניט דינען ווי עס געהער צו זיין (רופען מיר איהם אן קעניג). "בטל מעלינו כל גזרות קשות" זיי מבטל פון אונז אלע שווערע גזרות.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מַחְשְׁבוֹת שׂוֹנְאֵינוּ:

אונזער פאטער אונזער קעניג, פארניכטע די פלענער פון אונזערע פיינד.

עס האט א מאל פאסירט אין א מדינה אז דער מיניסטאר ראט האט אויסגעארבייט א פראיעקט זייער אשלעכטען פאר דער מדינה, עס איז שוין געווען אלעס פארטיג עס האט נאר געפעלט דער אונטערשריפט פון קעניג. מ'האט דעם פראיעקט אוועק געטראגען צום קעניג אונטערשרייבען, דער קעניג איז אבער געוועזן זייער א גוטער מענש, א מלך של חסד, האט ער דעם פראיעקט ניט אונטערגעשריבען. זיי האבען דעם פראיעקט גענומען צוריק און האבען איהם אריינגעלייגט אין ארחיוו, דער קעניג האט זיך דערפון דער וואוסט אז דעם פראיעקט האט מען אוועקגעלייגט אין ארחיוו האט ער זיך בארעכענט: עס קען דאך אמאהל זיין אז עס וועט אויפשטיין אנאנדער קעניג וואס ער וועט ניט זיין אזא גוטער מענש ווי ער און ער וועט געפינען דעם

פראיעקט אפארטיגען ווען ער איהם דאן פארווירקליכען, האט ער געוואלט פאר-ווארענען אז עס זאל דערפון ניט ארויסקומען קיין מכשול, קיין אונאנגענעהמקייט פאר דער מדינה, וואס זי איז ביי איהם אזוי באליעבט, האט ער נעגעבען אבעפעהל אז מ'זאל דעם פראיעקט ארויסנעמען פון ארחיוו און מ'זאל אין גאנצען פאר ניכטען איהם.

א שונא ווערט אנגערופען דער וואס ער האלט זיין שנאה פארבארגען אינעווייניג אין געדאנקען, און גיט זי ניט ארויס. דער שונא גיט ניט קיין עצות וואס זיי זאלען זיין פארען אויג שלעכט, עס זאל זיך ארויסווייזען זיין פיינדשאפט. ער גיט נור עצות וואס די שלעכטעס פון זיי זאל זיין פאר באהאלטען. עס זאל זיך ניט ארויסזעהן די שלעכטקייט פון אויבען אויף. אבער זיין ציעל איז נאר צו טאן שלעכטעס מיט דעם פאל אז מ'זאל זיי ניט דער קאנען, אזעלכע שלעכטע גזרות האבען מיר אידען אויף זיך גאנץ געניג, מ'מאכט א גזרה אויף אידישע שחיטה, למשל, די מענשען וואס מאכען אזעלכע גזרות שטעלען זיך ארויס מכלומרשט פאר אידישע גוטע פריינד. זיי זאגען נאר אז זיי זיינען „צער בעלי חיים"ניקעס, זיי האבען רחמנות אויף דער בהמה אז זי זאל ניט ליידען קיין פיל יסורים ווען מען שעכט איהר, און זיי טוען אב זייערע ארבייט אויף דעם חשבון פון זייערע רחמנות אויף די בעלי חיים, הגם דער-מיט ווייזען זיי ארויס די גרעסטע אכזריות אויף מענשען גלייך מיט זיי, דען טויזענדער אידען וועלען ניט קאנען פארזוכען קיין ביסען פלייש. דאס זעלבע ווען מען גיט ארויס א גזרה צו האלטען דעם גאנצען טאג זונטאג פאר מאכט די קראמען, זאגען זיי אז זיי טוען דאס פון פרומקייט וועגען, אבער זייער אינערליכע כוונה איז צו דריקען דעם אידען אין צווייען, הן אין נשמיות הן אין רוחניות. ווען די אידען וועלען פון זייער שחיטה ניט עסען אדער זיי וועלען זייערע קראמען האלטען פארמאכט שבת און זונטאג דעם גאנצען טאג וועלען זיי זיין געדריקט מאטריעליש. און אויב אז עס וועלען זיך געפינען אזעלכע וואס וועלען ניט קאנען די גזרה אריבערטראגען און וועלען ניט היטען דעם אידישען דין, זיי וועלען עסען מבשר פגולם, די טריפה פלייש זייערע, אדער צו ליב די גזרה פון זונטאג רוהע וועלען זיי זיין געדריקט צו האלטען שבת אפען זייערע געשעפטען, דאן זיינען זיי געדריקט מאראליש. דערום בעטען מיר דעם בורא. „אבינו" אונזער פאטער, אלעם פאטער דארפסטו זעהן

אז דער קינד זאל נִיט זיין געדריקט אין גשמיות, דען דער גוף איז דאך דיינער, ווי מיר זאגען אין סליחות. "הנשמה לך" די זעלע איז פאר דיר, צו טאן דיין רצון און דיר צו דינען. "והגוף פעלך", און דער גוף איז דיינער וואס דו האסט איהם באשאפען. "מלכנו" אונזער קעניג, מיט דער נשמה, מיט די רוחניות דארפען מיר דיר דינען, וועדסטו דערום אנגערופען אונזער קעניג, "בטל מחשבות שונאינו", פארניכטע די פלענער פון אונזערע פיינד איידער זיי וועלען נאך געפראיעקטירט ווערען, דען נאכהער ווען די פראיעקטען וועלען נאר ארויסגעהן, חאטשי זיי וועלען בלייבען אין ארחיוו ליגען קאנען זיי נאך אמאהל זיך אבפרישען דערום זאלסטו זיי פריער פערניכטען

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָפֵר עֲצַת אוֹיְבֵינוּ:

אונזער פאטער אונזער קעניג צו שטער די עצות פון אונזער פיינד.

אקעניג פון א גרויסע מדינה האט געפיהרט אמלחמה מיט א צווייטען קעניג פון אקלייגער מלוכה, און ער האט איהם ניט געקאנט באזיגען, ווייל דער קעניג פון דער קלייגער מדינה האט זיך פאר פעסטיגט מיט אשטארקען פעסטונג און ווען דער גרויסער קעניג מיט זיין גרויסע מאכט זיינען געקומען און האבען געוואלט איין נעהמען דעם פעסטונג האבען זיי ניט געקאנט איבער צוויי סבות, איין סיבה איז געווען אנאטירליכע און די צווייטע אקינסטליכע. איין סבה איז געווען: די ערד וואס זיי האבען געוואלט בויען אויף זיי די באטארייען איינצונעהמען די פעסטונג איז געווען א ווייכע און דער פונדאמענט וואס מ'האט געבויט איז געווען שוואך און דעריבער איז גלייך ווי מען פלעגט אנפאנגען בויען די באטארייען זיינען זיי גלייך צו פאלען געווארען נאך איידער מען פלעגט פארקאנצענען אויף בויען זיי, די צווייטע סבה איז געווען, ווען זיי פלעגען אפילו אנפאנגען בויען אין א פעסטען ארט, האבען די חיל וואס זיי זיינען געזעסען אין פעסטונג געהאט שפיאנען דארט, וואס זיי פלעגען גלייך געבען זיי צו וויסען, און ווי זיי פלעגען אנפאנגען צו בויען האבען זיי באוויזען אשטארקען געגענשטאנד מיט דעם

וואָס מ'פלעגט שיסען פון די גרעסטע האַרמאַטען און דערמיט האָבען זיי צושטערט די אַרבייט פון דעם נעגנער, אָט די דאָזיגע צוויי זאַכען געפינען מיר ביי דוד המלך ע"ה מיט אבשלום'ען. בשעת זיין זון אַבשלום איז נעגאַנגען מלחמה האַלטען אויף איהם האָט דוד המלך ע"ה געבעטען ביין רבש"ע (ש"ב ט"ו): „סכל נא עצת אחיתופל". פאַרנאַרעש די עֲצות פון אַחיתופל'ן, דער אינזוענער אַחיתופל זאָל בויען זיין בנין אויף אַ שוואַכען גרונד, ער זאָל געבען אַשלעכטע עצה. דערצו האָט ער נאָך אַמיטעל געטאָן: ער האָט נעגעבען אַ שטאַרקען ווידערשטאַנד, ער האָט געשיקט דעם קלוגען חושי הארכי ער זאָל געבען אנעגען-עצה געגען די עצה פון אַחיתופל'ן.

דער וואָרט „אויב" בעדייט אַ פיינד אַ אָפענער, ווי מיר געפינען פיעל פסוקים וואָס וויזען דערויף. דאָס ווידער זעהן מיר: דער מענש וואָס פריער האָט ער זיין פיינדשאַפט באַהאַלטען און ניט אַרויס געוויזען אויסען-ווייניג, ווען ער זעהט אז מיט זיין פאַר-באָרגענע פיינדשאַפט קאָן ער גאָר נישט מאַכען ווערט ער נאַכהער אַ אַרויסגעשטעלטער און אַ אָפענער פיינד, ווי מיר געפינען ביי פרעה מלך מצרים, פריער האָט ער געוואָלט פאַרבאָרגען זיין שנאה צו אידען, און ער האָט זיי געוואָלט אונטערברייננען דורך די אידישע אַקושערקעס, ער האָט זיי אָנגעזאָגט: „וראיתן על האבנים אם בן הוא והמיתן אותו". אויב איהר וועט זעהן אז דער קינד איז אַזון זאָלט איהר איהם טויטען פאַרבאָרגענער הייד, קיינער זאָל ניט וויסען אז איהר האָט איהם געטויט, מען זאָל מיינען אז דער קינד איז געבאָרען געוואָרען אַטוידטער, אָבער ווען די אַקושערקעס זיינען געווען גאָטספאָרכטינע און האָבען דאָס ניט געטאָן, האָט ער געגעבען אַ אָפענעם באַפעל: „כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו". יעדער זון וואָס וועט געבאָרען ווערען זאָל מען איהם אין טייך אַריינוואַרפען, דאָס זעלבע זעהען מיר איצט אויך, די זעלבע מענשען וואָס האָבען צו געזאָגט געבען אידען גלייכע רעכט ווען זיי האָבען געדאַרפט האָבען די אידישע שטימען, זיינען נאַכהער געוואָרען די אידישע אָפענע פיינד און שטייען געגען יעדער בעוועגונג וועגען אידישע רעכט, אויך פיעל וואָס האָבען פאָרהער איין געהאַלטען זייער מויל פון צו ריידען שלעכטעס אויף אידען, זיינען נאַכהער, ווען עס האָט זיך געווענדעט אָן זייערע אָבשטימונג, אַרויס אָפען געגען אידישע מינדיסטע רעכט. ווי דער תנא זאָגט אין מסכת אבות פ"ב:

„הוו זהירים ברשות, שאין מקרבים לו לאדם אלא לצורך עצמם, נראים כאוהבים בשעת הנאתם ואין עומדים לו לאדם בשעת דחקו", זײט פארזיכטיג מיט די מענטשן לײט געגען די געזעטצע װעלכע װי װײזען זיך פרײנדליך נאר בשעת זײערע נוצען און העלפען איהם ניט אין זײן נויט. דאס זעלבע קומען מיר אויך בעטען דעם רבש"ע ער זאל צושטערען די עצות פון אונזערע פײנד גלײך פון אנפאנג, מיט די זעלבע צװײ אופנים װי דוד המלך ע"ה האט געבעטען. אײן זאך: ער זאל זײ געבען אגעדאנקען אז זײערע עצות זאל זײן געבויט אויף א שװאכען באדען אז זײ זאלען קײן קיום ניט האבען, דען דער בוי"ת איז דאך דער באשעפער פון מענשען, געגען דעם רופען מיר איהם אן „אבינו". ער איז דאך אבי המחשבות, װידער זאל ער געבען אשטארקען װידערשטאנד מיט אגעגען-עצה. געגען דעם רופען מיר איהם אן „מלכנו" אונזער קעניג „הפר עצת אויבינו".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה כָּל צַר וּמַשְׂטִין מֵעָלֵינוּ:

אונזער פאטער אונזער קעניג פארטיליג יעדען באלײדיגער און װאס רעדט שלעכטעס אויף אונז.

אײנער איז אמאל אװעק געפארען אין א װײטע װעג און האט איבערגעלאזען צו הויז אפרוי מיט קינדער, דער פרוי האט ער פארזאגט אז זי זאל גוט אויף פאסען די קינדער, זי זאל אכטונג געבען אויף זײ זײ זאלען האבען זײער עסען אין דער צײט און זײער טרינקען אין דער צײט, זײ זאלען געהן שײן און װארעם געקלײדעט. אויך זאל זי אכטונג געבען זײ זאלען גײן אין אגוטע װעג. די קינדער װידער האט ער פאר זאגט אז זײ זאלען עהרליך האלטען דער מוטער און איהר געהארכזאם זײן, װען די פרוי איז טאקע די מוטער פון די קינדער, אדער אפילו זי איז ניט די מוטער זײערע נאר זי איז אשטיף מוטער, אבער זי איז א ערענשליכע פרוי, א גוט-הערציגע, אגאטעס פארכטיגע, האלט זי אויך די שטיף קינדער ריכטיג װי איהרע אײגענע קינדער, און פאסט זײ אויף אין אלעם װי דער מאן האט איהר פארזאגט, און אמאל אז

עס טרעפט אַז זיי טוען עפּעס יאָ אַזאַך ניט ווי עס געהער צו זיין, פאַר וואָרענט זי זיי אַז זיי זאָלען דאָס נאָך אַמאָל ניט טאָן, און ווען דער מאַן קומט פון וועג און וויל זיי באַשטראָפען באַשיצט זי זיי און איז אויף זיי מלמד זכות פאַרען מאַן, און דאַן האַלטען אויך די קינדער עהרליך דער מוטער. אַמאָל אָבער טרעפט אַז די שטיף מוטער איז אַ שלעכטע, ווי דער מאַן פאָרט נאָר אַוועק גיט זי די קינדער ניט עסען, ניט טרינקען, און קליידעט זיי ניט, זיי גייען אַרום פאַרהונגערט, באָרוועס און נאַקעט, און זי גיט אויף זיי ניט אַכטונג, אַז זיי זאָלען גיין אין אַ גוטע וועג, און דאַדורך ברייננט זי זיי, אַז זיי זאָלען טאָן אומפּאַסענדע זאַכען, און די קינדער שעצען זי אויך ניט, און זיי זיינען איהר ניט געהאָרכזאַם, און זי גייט אַרום און שרייט פאַר די שכנים אַז די קינדער זיינען שלעכטע און זיי גייען אין אַ שלעכטע וועג. ווען דער פאָטער איז געקומען צו פאָרען האָט ער זיך גענומען נאָך פרעגען ביי די שכנים האָבען זיי איהם דערצייילט אַלעס ווי זי האָט געפירט מיט די קינדער. נאָכהער ווען זי איז אַליין געקומען זיך באַקלאָגען פאַרען מאַן אויף די קינדער אַז זיי האַבען ניט געפאָלגט זיין פאַרזאָג און זיי האָבען איהר גאָר ניט געשעצט, איז דער פאָטער אויף איהר נאָך אין כעס געוואָרען און האָט איהר געמאַכט שטאַרקע פאָרוואורפע וואָס זי האָט זיך אַזוי אויף געפיהרט מיט די קינדער און אַז זי מיט איהר פיהרונג האָט אַלעס געבראַכט דערצו:

דאָס זעלבע, היילינגע אידען, איז מיט אונז אויך! אונזער טאַטע דער רבש"ע האָט אונז אַוועק געוואָרפען (הלך בדרך למרחוק) ער איז אַוועק אין אַ וויטע וועג, ער האָט אונז פאַר טריבען פון אונזער לאַנד, ער האָט אונז איבער געגעבען צו אַ שטיף מוטער, אין אַפרעמדע לאַנד. ער האָט איהר פאַר זאָגט אַז זי זאָל אויף אונז אַכטונג געבען. ווי עס שטייט אין פסוק: „ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם". אפילו ווען די אידען וועלען זיין אין די לאַנד פון זייער פיינד האָב איך זיי ניט פאַראומווירדיגט אַז מ'זאָל זיי קאָנען פאַר ניכטען. אונז ווידער האָט ער פאַרזאָגט אַז מיר זאָלען איהר שעצען, ווי דער היילינגער נביא זאָגט (ירמי' כ"ט): „ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה אל ה' כי בשלומה יהי' לכם שלום". איהר זאָלט די פריעד פאָדערן פון דער לאַנד וואָס איך האָב אייך פאַרטריבען דאָרט און בעט פאַר איהר צו השי"ת, דען ווען זי וועט זיין אין פרידען וועט

איך זיין גוט. עס איז טאקע דא אזעלכע מדינות וואס מ'האלט אונז גאר ניט פאר שטיף קינדער, די קעניגען זיינען מלכי חסד און זיי פארהיטען דעם אידען פון ש"עלטעס און מיר דארפען דער רעגירונג דאנקבאר זיין. ווען ניט די רעגירונג וואלט מען אונז לאנג פארניכטעט, ווי דער תנא זאגט אין אבות: „הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו". איהר זאלט בעטען השי"ת פאר די פריער פון די רעגירונג ווען ניט איהר אויפפאסונג וואלט איין מענש דעם צווייטען לעבעדיגערהייד איינגעשלונגען. עס איז אבער פאראן אזעלכע מדינות, ניט דא געדאכט, וואס דער איד איז פאר האסט ביי זיי און זיי האלטען איהם טאקע פאר אשטיף קינד, פאר פרעמדע, חאטשי זיי צאלען אלע צינזען און אבצאלונגען גלייך מיט אלעמען פון דעסטוועגען יאגט מען דעם אידען, מ'שלאגט איהם, מ'פייניגט איהם, מ'טוט איהם אן יסורים און ענוים, מ'דריקט איהם מיט אלעס וואס מעגליך איז, און דאדורך ברייגנט מען איהם אפטמאל אז ער זאל טאקע טאן וואס ניט אנשטענדיג איז און נאכהער שרייט מען: „גוואלד, אידען זיינען פערברעכער"! מ'פארשטעלט זיי די וועגען פון פרנסה און מען שרייט אז זיי זיינען שולדיגע, אלזא בעטען מיר דעם רבש"ע: „אבינו" אלס ער איז אונזער פאטער „כלה כל צר". „מלכנו" אלס ער איז אונזער קעניג „ומשתין מעלינו" אז ער זאל ניט אננעמען קיין שלעכטע רייד אויף אונז און ער זאל דן זיין אונז לכף זכות.

אבינו מלכנו סתום פיות משטיננו ומקטריגנו:

אונזער פאטער אונזער קעניג, פאר. מאך די מיילער פון אונזער אנקלאגער און פון אונזער באליידיגער.

ביי די לעצטע צייט האט פאסירט דאס עס קומט איינער און רעדט אן אייניגע מענשען צו א פערברעכען, און ניט זיי אליין אויף פערשידענע פארברעכערשע פלענער און ווען עס האלטען שוין די פלענער ביין אויסגעפיהרט ווערען דאן גייט דער זעלבער מענש וועלכער האט די פלענער זעלבסט אויף געגעבען, און וועלכער

האָט אַליין צו גערעדט צום גאַנצען פאַרברעכען און גיט די אַלע מענשען אַרויס דער כאַכט און זיי ווערען גערעכענט אַלס געפערליכע מענשען פאַר דער לאַנד, ווען די גאַנצע שולד אין דער ווירקליכקייט ליגט נור אויף דעם איין מענשען וועלכער האָט דאָס אַלעס אויף געגעבען, און יענער מענש גייט אַרוס פריי. ווען אָבער אַז עס קומט אין געריכט און די מענשען הויבען אָן בעטען די ריכטער אַז זיי זאָלען די זאַך גוט דורך שטודירען און ווייזען אויף זייער אונשולדיגקייט, און די גאַנצע שולד ליגט נאָר אויף זייער באַשולדיגער, דאַן ווערט איהם דער מויל פאַרמאַכט און קאָן נאָר ניט ריידען און זיי ווערען אין גאַנצען באַפרייט.

בשעת עס ווערט פאַרפיהרט אַ משפט איז דאָ אַבעשולדיגער (קטיגור, פראָקוראָר) וואָס ער גיט אויף די פאָדערונגען פון שולד און איז מלמד חוב ביין געריכט. און נאָכהער ווען מען פאַרשולדיגט דעם מענשען איז דאָ אַרעגירונגס בעאַמטער וואָס ער פיהרט אויס דעם שטראָף, דאָס זעלבע איז דאָ בדין של מעלה, נישט מעהר וואָס ביי מלכותא דארעא ליגט יעדער אַמט אויף איין אַנדערען און בדין של מעלה ליגט דאָס אַלץ אויף איינעם. די גמרא זאָגט אין ב״ב (דף ט״ז): „הוא השטן הוא היצ״ר הוא המלאך המות יורד ומתעה עולה ומרגיז נוטל רשות ונוטל נשמה“. אַז דער שטן רעדט אָן דעם מענשען צו זינדיגען און נאָכהער איז ער מקטרג אויף איהם, און נאָכהער פיהרט ער אַליין אויס דעם פסק אויפ׳ן באַשולדיגטען. דערויף בעטען מיר: „והסר שטן מלפנינו ומאחרינו“. דו זאָלסט אָב טאָן דעם שטן פון פאַר אונז און פון הינטער אונז, דאָס מיינט מען פון פאַר אונז, ער זאָל אונז ניט אָן ריידען צו זינדיגען און פון הינטער אונז, ער זאָל אויף אונז ניט מקטרג זיין בשעת מען איז דן דעם מענשען פאַר די עברות וואָס ער האָט גיטאָן.

אויף אַ פאָטער ליגט אַ חוב ער זאָל אויף פאַסען דעם קינד און אָבהיטען איהם פון טאָן שלעכטע טהאַטען, אויף דעם קעניג ליגט אַ חוב ער זאָל אַכטונג געבען אין דער מדינה אַז דער משפט זאָל זיך פיהרען ריכטיג, מען זאָל אומזיסט ניט פאַרשולדיגען קיין מענשען, דערום בעטען מיר דעם רבש״ע אַלעס „אבינו“ אונזער פאָטער „סתום פיות משטינינו“. ער זאָל פאַרמאַכען די מיילער פון אונזערע אָנקלאָגער, ער זאָל אונז פאַרהיטען פון זיי מיר זאָלען ניט זיין פאַר פיהרט נאָך זיי גועלען זיי ניט האָבען וואָס אָן צו קלאָגען

אונז. און אלעס „מלכנו״ וואס ער איז אונזער קעניג בעטען מיר ער זאל פארמאכען דעם מויל פון אונזערע „מקטרגים״ וואס זיי זיינען מקטרג אויף אונז ביין יום הדין ווייל דער באשולדיגער זעלבסט האט אונז אראב געפירט פון וועג.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וּשְׁבִי וּמַשְׁחִית וְעָוֹן מִבְּנֵי בְּרִיתֶךָ׃

אונזער פאטער אונזער קעניג, ווענד אב פעסט און שווערד, הונגער און געפאנגענשאפט און פארדארבונג און זינד פון דיינע בונדעס קינדער.

איינער איז אריין צום צווייטען אין הויז אין א רעגענדיגען טאג האט ער גיזעהן עס שטייט אן געשטעלט פערשידענע כלים אלע פול מיט וואסער, גייען אריבער די ברעגעס און פאר גאבען אויף דער ערד, די פאדלאגע (פאל) איז צופוילט פון די פיעל וואסער וואס עס גיסט זיך אויף איהר. ער טוט א קוק אין דער הויך זעהט ער אז דער באלקען איז אויך גיפוילט, ווייל די וואסער גיסט אויף איהם פון דאך ביז עס האט שוין גיכאפט פוילען, פאר שטייט ער דאך אז די אלע כלים איז אוועק גישטעלט געווארען עס זאל דארטען אריין גיסען זיך די רעגען וואסער וואס עס רינט אריין אין שטוב, זאגט ער צו די שטוב מענשען: איך וועל אייך געבען א עצה אז איהר זאלט ניט דארפען האבען אט די אלע כלים וואס דא איז אן געשטעלט געווארען, און דער באלקען מיט דער פאדלאגע וועט אויך מעהר ניט פוילען. וואס איז דאס דיין עצה?—פרעגען איהם די שטוב מענשען—ענטפערט ער זיי: אט איך וועל אייך ווייזען, אז אט די גאנצע וואסער וואס עס רינט דא אריין אין שטוב קומט דאס פון איין לאך וואס עס געפינט זיך אין דאך, ווייל עס פעלען אפאר שינדלען אדער דאכאווקעס, זאלט איהר נעמען אפאר אנדערע שינדלען אדער אפאר אנדערע דאכאווקעס און פאר דעקען די לאך וואס איז אין דאך וועט דער רעגען ניט גיסען אין שטוב, אט וועט איהר די גאנצע כלים ניט דארפען האבען.

דאָ זעהן מיר אַז ער רעכֿענט: „דבר, חרב, רעב", און ווײַל דער שטײַנער איז דאָך צורעכֿענען די האַרבערע זאַך פֿריִער, פֿאַרשטײַען מיר אַז „דבר" איז האַרבער פֿאַר „חרב" און „חרב" איז האַרבער פֿאַר „רעב", ווי מיר געפֿינען אין פסוק שטײַט „התבוא לך שבע שנים רעב בארצך, ואם שלשה חדשים נוסך לפני צריך והוא רודפיך ואם היות שלשה ימים דבר בארצך". דער נביא האָט געזאָגט צו דוד המלך ע״ה אין נאָמען פֿון השי״ת, ווען ער האָט געצײַלט די אידען נעגען דעם ווילען פֿון השי״ת, ער זאָל זיך אויסקלײַבען פֿאַר אַשטראָף איינע פֿון די דרײַ זאַכֿען. אָדער עס זאָל זײַן זיבען יאָהר הונגער אין זײַן לאַנד, אָדער דרײַ חדשים אַנטלויפֿען פֿון פֿײַנד און יענער זאָל איהם נאָך יאָגען, אָדער דרײַ טעג פעסט. פֿאַרשטײַען מיר אַז די זאַך וואָס ער האָט אויף איהר גענעבען אַקלענערע צײַט איז די זאַך אַשווערערע, איז פעסט שווערער פֿאַר אַלעם, נאָך דעם איז חרב, מלחמה. און נאָך דעם איז הונגער, קומט אויס אַז הונגער איז נרינגער פֿאַר אַלץ, דערום האָט מען געגעבען זיבען יאָהר זײַט דערויף. קומט דאָך טאַקע אויס אַז ער רעכֿענט פֿריִער די שווערערע און נאָכֿהער די נרינגערע. פֿרעג איך אָבער אַהאַרבע קשיא: טאָ פֿאַר וואָס זע רעכֿענט ער נאָך שפּעטער פֿאַר די אַלע זאַכֿען „ושבי" וואָס דאָס איז נאָך שווערער פֿאַר אַלעם. ווי די גמרא זאָגט אין ב״ב (דף ח׳ ע״ב): שבי קשה מכולן דכולהו איתנייהו ביה. געפֿינגענעש איז שווערער פֿאַר אַלע זאַכֿען, ווײַל איבער דעם נעפֿאַנגענעם ערלויבט מען זיך אַלעם צו טאָן? (און דאָס וואָס די גמרא זאָגט דאָרטען אין ב״ב, אַז הונגער איז שווערער פֿאַר שווערד? פֿאַר־ענטפֿער איך דאַמיט: ווען מען זאָל קלערען אויף דעם אייטצעלען מענשען וואָס ער שטאַרבט פֿון הונגער אָדער פֿון שווערד: וואָס איז שווערער? געוויס דאַרף מען ענטפֿערען אַז דורך הונגער איז שווערער צו שטאַרבען, ווי די גמרא זאָגט דאָרטען: „האי מצטער והאי אינו מצטער". דער וואָס שטאַרבט פֿון הונגער מאַטערט זיך לאַנג און פֿון שווערד מאַטערט מען זיך נישט לאַנג, אָבער בכלל פֿאַרשטײַט מען אַז פֿון שווערד אין אַ מלחמה שטאַרבען מעהרער מענשען ווי פֿון הונגער ווי דער פסוק זאָגט: „כזה וכזה תאכל חרב"•)

דערום מוז מען זאָגען אַז דאָס איז צווײַ באַזונדערע ענינים. פֿריִער רעכֿענט ער: „דבר, חרב ורעב" דאָס איז עניני הגוף און נאָך דעם רעכֿענט ער: „שבי ומשחית", מײַנט ער דאַמיט די שעדליכֿקײַט אין עניני הנפש, און ער רעכֿענט אויך די האַרבערע פֿריִער. נאָר

וואָס דערמאָנט ער אָבער דאָ „עון", דאָס האָט דאָך גאָר ניט צו די פריערדיגע זאַכען, דען די אַלע זאַכען איז אַלעס ענש וואָס דער מענש ווערט באַשטראָפט פאַר דער עבירה און „עון" איז דאָך די עבירה אַליין?

נאָר הערט זיך צו הייליגע אידען! אָט דאָס איז וואָס איך האָב פריער אייך דערציילט וואָס עס האָט פּאַסירט מיט יענעם בעה״ב מיט די כלים, וואָס די אַלע כלים זיינען פאַרפולט געוואָרען מיט וואַסער נאָר אַ דאַנק די איין לאָך וואָס עס איז געוועזען אין דאַך. און אַז מען וועט פאַרשטעלען די לאָך וועט מען ניט דאַרפען האָבען די כלים, דאָס זעלבע איז מיט אונז, אָט דאָס אַלעס וואָס ער רעכענט דאָ „דבר, חרב ורעב, שבי ומשחית". דאָס אַלץ קומט פון איין לאָך וואָס עס איז דאָ אין דאַך, די לאָך איז דער „עון", אָט פון דעם עון, הייליגע ברידער, קומט ר״ל: אי דבר אי חרב אי רעב אַלעס אַלעס קומט נאָר פון די איין לאָך. אַלזאָ, הייליגע אידען, דאַרפען מיר די לאָך פאַרדעקען, מיר דאַרפען תשובה טאָן אויף דעם עון, מיר דאַרפען חרטה האָבען אויף אונזערע זינד וואָס מיר האָבען געטאָן וועט אויף אונז קיינע שלעכטעס ניט קומען.

און ווייל עס רעדט זיך דאָ פון צוויי ענינים פון גשמיות און פון רוחניות און מיר בעטען דאָ אויף די ביידע, זיינען מיר כולל אין אונזער תפלה: „אבינו מלכנו כלה דבר וחרב ורעב" (דאָס איז עניני גשמיות) ושבי ומשחית (דאָס איז עניני רוחניות) ועון (וואָס ברענגט אַלעס מיט) מבני בריתך".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְנַע מַגֵּפָה מִנַּחֲלָתֶךָ:

אונזער פאָטער אונזער קעניג, פאַרמייד פּלאָגען פון דיין פאָלק.

אַגרויסע שיף, בּאַלאָדען מיט אַ גרויסען פאַרמעגענס סחורה און איבּערפולט מיט טויזענדער מענשען, אָרעמע און רייכע און גאַנץ רייכע, איז אַרויס געגאַנגען אין ים פון איראָפּאַ צו גיין נאָך אַמעריקאַ, אין נויאָרק בּיין פּאָרט ערוואַרטעט מען אַז די שיף זאָל קומען גליקליך, דאָ ערוואַרטעט אַפּרוי איהר מאַן און דער ערוואַרטעט זיינעם אַבּרודער דער זיינעם אַ פריינד און דער זיינעם אַ גוטען פריינד, און דער ערוואַרטעט זיינע סחורה זאָל אָנקומען.

מען ערוואַרטעט איהר יעדערער מיט אומגעדולד, די שיף איז אָבער צום גרויס באַדויערען ניטאָ, פּלוצלונג דערוויסט מען זיך אַז מיט דער שיף האָט אַגרויסער אומגליק געטראָפען, זי האָט זיך אָב געקלאַפּט אָן אַ צווייטע שיף וואָס איז איהר אָן געקומען אנטקעגען, די שיף איז אונטערגעגאַנגען מיט'ן גרויסען פאַרמעגען וואָס עס האָט זיך אויף איהר געפונען, און פיעל מענשען האָבען זייער קבר אין טיפען ים געפונען. די רעגירונג האָט אָנגעפאַנגען זוכען מיטלען עס זאָל נאָך אַ מאָל אַזוינס ניט פאָרקומען, מען זאָל קאָנען אויף פאַסען די שיפען זיי זאָלען ניט אָן קלאַפּען איינע אָן די צווייטע און יעדע זאָל זיך קאָנען גיין זיכער איהר וועג אום געשטערט.

דער אונטערשייד פון דבר ומגפה איז: „דבר" איז אַפּעסט, דאָס איז אַזאַ מין מחלה ר"ל וואָס פאַרניכטעט דעם מענשענס לעבען, „נגף" איז אַפּלאָג וואָס איין זאַך קלאַפּט זיך אָן די אַנדערע זאַך, אַזוי ווי מיר געפינען אין פסוק שטייט: „כי יגוף שור איש את שור רעהו". איין מענשענס אָקס וועט שטויסען דעם אָקס פון צווייטען מענשען. „ונגפו אשה הרה", זיי וועלען צוקלאַפּען אַ שוואַנגערע פרוי: „וננפו לפני אויביהם" זיי וועלען געפּלאָגט ווערען פאַר זייערע פיינד. דערום ביי דבר שטייט „כלה דבר" דו זאָלסט דעם פּעסט פאַרניכטען ער זאָל זיך במציאות ניט געפינען און ביי מגפה שטייט „מנע מגפה" פאַרמייד די פלאָגען. ד"ה די זאַך אָן וואָס עס ווערט אָנגעקלאַפּט, דאַרף זיין נאָר מ'דאַרף בעוואָרענען אַז עס זאָל זיך איין זאַך אָן דער צווייטער ניט אָנקלאַפּען, און אויף דעם זוכט די רעגי־רונג מיטלען. מיר געפינען אָבער אויך מגפה וואָס עס קומט פון די העכער פון בוי"ת אַליין. „ויגוף ה'" גאָט האָט גיפּלאָגט. „מגפת גדולה היתה בעם", אַ גרויסער פּלאָג איז געווען אין דאָס פאָלק. אלזאָ ווען מיר בעטען „מנע מגפה" בעטין מיר אין ביידע פאַלען. איינס, אַז דער בוי"ת אַליין זאָל אונז ניט פּלאָגען. אויף דעם פּאַסט צו בעטען מיט דעם לשון „אבינו", אונזער פאָטער. און צווייטענס ער זאָל ניט דערלאָזען אַז אַ צווייטער זאָל אונז פּלאָגען, דערויף פּאַסט צו בעטען מיט'ן לשון „מלכנו", אונזער קעניג, ווייל דאָס איז אָנבעלאַנגט אָן דער רעגירונג. „מנע מגפה מנחלתך".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְלַח וּמְחַל לְכָל עֲוֹנוֹתֵינוּ:

אוּנְזֶער פָּאטֶער אוּנְזֶער קֶענִיג, פַאֲרְגִיב אוּן פַאֲרְצַייהֶע אַלֶע אוּנְזֶערֶע זִינְד.

אַפָאטֶער האָט געשִׁיקט ווִינטער ציַיט זיַינעם אַ קִינד אִין חדר לערנען, אוּן ער האָט אִיהם פַארזאָגט ער זאָל זִיךְ נִיט גיַין גלִיטשען אוֹיפִ'ן אַייז. דער קִינד האָט אָבער נִיט געפָאלגט דעם פָאטערס פַארזאָג אוּן אִיז געגאַנגען זִיךְ גלִיטשען אוּן אִיז טאַקע געפַאלען אוּן האָט זִיךְ צוּשעדִיגט, צוּוואוּנדעט. ער קוּמט ווִי עס אִיז אַ היים, ער מאַטערט זִיךְ צוּ בּעהאַלטען פוּן פָאטער זיַינע וויַיטאָגען, ער האָט מוֹרא צוּ בּעטען דעם טאַטען ער זאָל רוּפען אַ דאָקטאָר אִיהם הייַלען, וויַיל ער וויים דאָךְ אַז ער האָט געזִינדִיגט געגען טאַטען אוּן ער האָט עוֹבר געווען אוֹיף זיַין פַארזאָג, וועט ער דאָךְ אִיהם אִיצט ענטפערן: אִיךְ האָבּ דאָךְ דִיר פַארזאָגט, אַז דוּ זאָלסט נִיט גיַין זִיךְ גלִיטשען. ווִי אִיז אָבער אַז דעם קִינד הוֹיבּט אָן שטאַרק צוּ ווִיי טאָן, עס אִיז אִיהם שוֹין שווער צוּ פַארטראָגען דעם וויַיטאָג, אִיז ער זִיךְ מיישב אוּן קוּמט צוּם פָאטער אוּן הוֹיבּט אִיהם אָן בּעטען: לִיבּער פָאטער! אִיךְ האָבּ געזִינדִיגט קעגען דִיר, אִיךְ האָבּ נִיט געפָאלגט דיַין פַארזאָג, אִיךְ בִּין געגאַנגען זִיךְ גלִיטשען, הייַנט פערצייַהע מִיר. דער פָאטער האָט שוֹין פַארשטאַנען זיַין צרה. נוּ—זאָגט ער—זאָג מִיר שוֹין וואָס האָסטוּ זִיךְ שוֹין אָנגעמאַכט מִיט דיַין גלִיטשען זִיךְ? דוּ האָסט זִיךְ שוֹין געווִיס צוּקאַליעצעט צוּוואוּנדעט, זאָג שוֹין. דער קִינד וויַיזט אִיהם זיַינע וואוּנדען. דער פָאטער האָט אוֹיף דעם קִינד רחמנוּת געהאַט ער אִיז דאָךְ אַ טאַטע — אוּן האָט געשִׁיקט נאָךְ אַ דאָקטאָר אוּן ער האָט אִיהם דִי וואוּנדען געהייַלט. דאָס אִיז אָבער געוועדט אַז דִי וואוּנדען זיַינען נִיט קיַין געפעהרלִיכע. ווִי אִיז אָבער אַז דִי וואוּנדען זיַינען זייער געפעהרלִיכע אוּן דער קִינד האָט זִיךְ גוּט צוּשעדִיגט אַז ער קאָן זִיךְ נִיט אוֹיפהוֹיבּען פוּן אָרט, דאַן קוּקט ער שוֹין נִיט וואָס דער פָאטער וועט אוֹיף אִיהם שרייַען, אוּן הוֹיבּט בּאַלד אָן בּעטען דעם פָאטער אַז ער זאָל שִׁיקען נאָךְ אַ דאָקטאָר, שפעטער אַז ער וועט זִיךְ אַבּיסל בּערוּהִיגען פוּן דִי וויַיטאָגען וועט ער בּעטען דעם פָאטער פערצייַהוּנג.

דאָסזעלבּע אִיז מִיט אוּנז, הייליגע אִידען! דִי ראשונים קלערען

וואָס איז אַן עבירה, אויב דאָס איז ריכטיג ווי אַ קעניג גיט אַרויס אַ באַפעל מוז מען איהם פאָלגען און ווען מ'פאָלגט איהם ניט בעשטראָפט ער, אָבער דער ניט פאָלגען אַליין קאָן דעם מענשען גאָר ניט שאַדען. אָדער דאָס איז ריכטיג ווי אַ דאָקטאָר פאַרזאָגט אַ קראַנקען אַז ער זאָל ניט עסען אַ זאַך וואָס עס איז פאַר איהם שעדליך און ווען ער עסט דאָס מאַכט איהם דער עסען זעלבסט דעם שאַדען. זאָגט דער דובנער מגיד ז"ל, אַז עס איז ביידע זאַכען ריכטיג. די עבירה איז טאַקע אַ מין גיפט, אַ שעדליכע זאַך פאַר'ן נפש פון מענשען, און דערום האָט דער בוי"ת פאַרזאָגט אַז מ'זאָל דאָס ניט טאָן, אָבער ווען דער בוי"ת האָט שוין יאָ פאַרזאָגט אַז מ'זאָל ניט טאָן און מ'טוט דאָס, איז דאָס אַ בעזונדער פערברעכען וואָס מ'פאָלגט איהם ניט און מ'ווערט דערפאַר בעשטראָפט.

„סליחה" רופט זיך וואָס מ'בעט דעם בוי"ת ער זאָל אונז היילען די פעלערען וואָס מיר האָבען געמאַכט מיט אונזערע זינד. „מחילה" הייסט וואָס מיר בעטען פאַרצייהונג פון בוי"ת וואָס מיר האָבען איהם ניט געפאָלגט. וואָלט מען אייגענטליך געדאַרפט בעטען פריהער מחילה און נאָכהער סליחה, ריכטיג ווי דער קינד וואָס האָט זיך פערוואונדעט גליצענדיג זיך, מיר האָבען אָבער פריהער ערקלערט אַז דאָס איז נאָר גירעכט ווען די וואונדען זיינען ניט קיין געפעהרליכע, אָבער ווען די וואונדען זיינען שטאַרק געפעהרליכע דאַן בעט דער קינד דעם טאַטען פריהער אַז ער זאָל איהם רופען אַ דאָקטאָר און נאָכהער בעט ער פערצייהונג. דאָס זעלבע איז מיט אונז, היילינגע אידען! מיר האָבען זיך אַזוי פיעל און אַזוי שטאַרק צוקלאַפּט מיט אונזערע זינד קעגען אונזער באַשעפער אַז מיר קאָנען זיך וואַגען פריהער צו בעטען „סלח", אַז ער זאָל אונז היילען די וואונדען פון די עבירות. מיר האָבען אַזוי פיעל געזינדיגט אַז („אין בנו מתום") עס איז ניטאָ אין אונז קיין גאַנצער גליד („פצע וחבורה ומכה טריה") וואונדען אויף וואונדען און ביילען אויף ביילען. דערום בעטען מיר פריהער „סלח" היילונג און דערנאָך „מחל" פערצייהונג, ווייל ער איז „אבינו" אונזער פאָטער בעטען מיר „סלח" היילונג, ווי מיר זאָגען אין שמ"ע „סלח לנו אבינו". און ווייל ער איז „מלכנו" אונזער קעניג בעטען מיר „מחל" פאַרצייהונג, ווי מיר זאָגען אין שמ"ע „מחל לנו מלכנו", פאַרצייהע אונז אונזער קעניג.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ:

אונזער פאָטער אונזער קעניג, מעק אָב און בעזייטיג אונזערע פערברעכען און אונזערע זינד פון דיינע אויגען.

א פאָטער האָט געהאט א קינד זעהר א ווילדען, זעהר א צוולאַ-
זענעם, דער פאָטער פלעגט איהם אָבער שטארק בעשטראָפען פאר
יעדער קליינעם פערברעך וואס ער האָט געטאָן. איין מאָל האָט דער
קינד געטאָן זייער א גרויסען פארברעך קעגען פאָטער און איהם
האָט געדראָהט דערפאר זייער א גרויסער שטראָף. דער קינד האָט
געדיינקט אז וויבאלד אז אויף יעדער קליינעם פערברעך פלעגט
איהם דער פאָטער בעשטראָפען, היינט אז ער האָט געטאָן א גרוי-
סען פערברעך וועט ער איהם געוויס שטארק בעשטראָפען. דער
פאָטער האָט אָבער גאנץ אנדערש גירעכענט. אמת טאקע אז אויף
קליינע פערברעכען פלעגט ער איהם יא בעשטראָפען, דאָס איז גע-
ווען כדי ער זאָל זיך ווייטער פערבעסערען, אָבער אויף א גרויסען
פערברעך אויב ער וועט איהם בעשטראָפען נאָך זיין פערברעכען
נאָך קומט דאָך איהם טויט-שטראָף, וועט דאָך דאָס קיין נוצען ניט
ברייננגען און ער האָט דאָס דורכגעלאָזען. ווי עס שטייט אין פסוק
(משלי י"ט): "יסר בנך כי יש תקוה ואל המיתו אל תשא נפשך".
שטראָף דיין קינד, דען דו האָסט א האָפענונג אז ער וועט זיך פאר-
בעסערן אָבער צו טויטען איהם זאָלסטו זיך ניט בעוועגען. און אזוי
ווי מיר געפינען ביי דוד המלך ע"ה ווען זיין זון אבשלום האָט אין
איהם מורד געווען און ער איז ארויסגעגאנגען מלחמה האלטען מיט
איהם האָט ער פארזאָגט זיינע שרי הצבא: "לאט לנער לאבשלום".
מ'זאָל זיין פארזיכטיג מיט'ן יונג מיט אבשלום'ן, — נאכהער ווי דער
זון איז גרוים געוואָרען איז ער אָנגיקומען צו דיענען פאר א זעלנער.
האָט געטראָפען פיעל מאָל ער האָט געטאָן קליינע פערברעכען וואָס
דער פאָטער זיינער פלעגט איהם דערפאר בעשט-אָפען, און זיינע
בעאמטע האָבען ניט געלייגט קיין חערט דערויף, זיי האָבען זיך גע-
מאכט ניט זעהענדיג. נאכהער האָט פאסירט אז ער האָט אויך
געטאָן א גרויסען פערברעך קעגען קעניג, דאָ האָט ער גערעכענט

וועט מען איהם געווים בעפרייען, דען ער האט זיך אזוי געטראכט;
אז ווען דער קעניג האט מיך בעפרייט פאר די קליינע פערברעכען
וואס דער פאטער פלעגט מיך בעשטראפען, וועט ער דאך מיך גע-
ווים בעפרייען פאר דעם גרויסען פארברעכען וואס דער פאטער האט
מיר אויך בעפרייט. אבער דא האט ער ווידער א טעות געהאט.
דען דער פאטער דארף אכטונג געבען און בעטראכטען יעדער קליי-
ניגקייט וואס א קינד טוט, ווי שלמה המלך ע"ה האט געזאגט: „חנוך
לנער על פי דרכו", געוויין דעם קינד פון יוגענד, „חושך שבטו
שונא בנו", דער וואס פערמיידעט צו בעשטראפען זיין קינד האט ער
איהם פיינד. אבער ווען ער טוט א גרויסען פארברעך און ער וועט
איהם בעשטראפען פארליהרט ער דאך אינגאנצען זיין האפנונג, דאן
לאזט דאס דער פאטער דורך, אבער דער קעניג קאן זיך ניט ארום-
קוקען אויף יעדער קליינינקייט וואס דער זעלנער טוט. אבער ווען
ער טהוט א גרויסען פערברעך דאן בעשטראפט ער אן רחמנות.

היינט דארפען מיר בעטראכטען. דאס וואס מיר בעטען: „מחה
והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עיניך", אז דער בוי"ת זאל אבמעקען
און בעזייטיגען אונזערע פערברעכען און אונזערע זינד. ווי באלד אז
ער וועט די זינד אבמעקען צו וואס דארף ער זיי בעזייטיגען נאר
דא ווערט גירעט פון צוויי בעזונדערע עבירות: פון גרויסע פערברע-
כען און פון קליינע עבירות. מיר ווייסען גאנץ גוט, הייליגע ברי-
דער! אז מיר האבען פיעל פערבראכען קעגען דעם בוי"ת סיי אין
גרינגע עבירות סיי אין שווערע זינד. און מיר קומען איצט בעטען
דעם בוי"ת אויף ביידעס. אויף די שווערע עבירות בעטען מיר איהם
אז ער זאל אונז מוחל זיין ווייל ער איז אונזער פאטער. דען דאס
איז דאך דער שטייגער אז א פאטער איז מוחל א שווערע זינד. און
אויף די גרינגע עבירות בעטען מיר איהם ער זאל ניט לייגען קיין
אכט אויף זיי ווייל ער איז אונזער קעניג, דען אזוי איז דער שטיי-
גער פון א קעניג. און דאס זאגען מיר אין אונזער תפלה: „אבינו
מלכנו", ווייל דו ביסט „אבינו" אונזער פאטער, „מחה פשעינו" מעק
אב אונזערע שטארקע זינד, און ווייל דו ביסט „מלכנו" אונזער קעני-
ניג: „העבר חטאתינו מנגד עיניך", זאלסטו פארביילאזען אונזערע
קליינע זינד פארביי דיינע אויגען דו זאלסט זיך מאכען ווי ניט
וויסענדיג.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחוֹק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים כָּל שִׁטְרֵי חוֹבוֹתֵינוּ:

אוּנְזֶער פָּאטֶער אוּנְזֶער קֶענִיג, מֶעק אָב מִיט דַיין פִּיעל דֶערְבַּאר רֶעמְקַייט אַלֶע וֶועקְסֶלֶען פוּן אוּנְזֶערֶע שוּלְדֶען.

אַ גרויסער סוחר וועלכער האָט געהאַנדעלט זייער גרויס און האָט גרויסע קאָנטעס געהאַט, איז מיט אַמאָל געוואָרען געפאַלען. דער סוחר האָט זיך אַביסל פאַרטאָן אין לעבען אַ גוטען טאָג, ער האָט ניט געקוקט אויף זיין געשעפט, ער האָט איהם פערנאַכלעסיגט, די געשעפטען האָבען אָנגעהויבען גיין שלעכט, ער איז געגאַנגען אַרונטער און אַרונטער ביז ער האָט געמאַכט אַ באַנקראָט, ער האָט אויפגעהערט צו צאָלען זיינע חובות. די בעלי־חובות זיינען געקומען און מ'האָט אָנגעהויבען מאָנען, מ'האָט געוואָלט מאַכען אַ אויספער־קויף אויף זיין ווירטשאַפט. האָט דער סוחר אָנגעהויבען בעטען די בעלי חובות: וואָס וועט איהר קאָנען מאַכען מיט מיין ביסל ווירט־שאַפט ווען איהר וועט דאָס פערקויפען? וויפיעל וועט אייך אָנקומען יעדערען אויף זיין חלק? אָט לאָמיר אָנהויבען האַנדלען ווייטער, איך וועל שוין זעהן אויפפאַסען דעם געשעפט בעסער וועט איהר אָן מיר פערדינען מער וויפיעל איהר וועט בעקומען פאַר מיין ביסל ווירטשאַפט. די סוחרים האָבען זיך געלאָזט אָנרעדען, ער האָט זיי אַרויסגעגעבען וועקסלען אויף די אַלטע חובות און זיי האָבען איהם געגעבען פרישע קאָנטעס. ער האָט אָנגעפאַנגען ווייטער האַנדלען און האָט אַביסעל פאַרדינט, די פרישע קאָנטעס געצאָהלט ביסלעכווייז. אָבער די אַלטע האָט ער ניט געקאָנט צאָלען, דען אויף אַזוי פיעל האָט דער געשעפט ניט געטראָגען. אַ מאָל קומט ער צו די סוחרים און הויבט זיי אָן בעטען אַז זיי זאָלען צורייסען די וועקסלען פון די אַלטע חובות. פרעגען זיי איהם: ווי אַזוי קאָנסטו דאָס בעטען אַזאַ זאַך ווען דו האָסט דאָך אונז די געלט ניט בעצאָלט? ענטפערט ער זיי: איהר זעהט דאָך אַליין אַז קוים וואָס איך קאָן די פרישע חובות צאָלען איז דאָך שוין פון צאָלען, די אַלטע אָבגערעט, דאָס איז אַ זאַך וואָס עס איז ניט מעגליך, איז ווייבאַלד אַז צאָלען קאָן איך ניט טאָ וואָס נוצט אייך וואָס איהר האַלט אויף מיר וועקסלען איז גלייכער איהר זאָלט זיי צורייסען.

דאָס זעלבע איז מיט אונז היַינטיגע אידען! מיר האָבען אויף זיך צוויַיערליי חובות. מיר האָבען פרישע חובות און אלטע חובות. די אלטע חובות רופט זיך: „חובות בשטר", אויף וועקסלען. וויַיל א שטר ווערט געשריבען צו האלטען א לאַנגע ציַיט. די אלטע חובות ווערען גערופען אַזעלכע חובות וואָס מיר האָבען שוין ניט בכח צו צאָלען. די גמרא זאָגט, אַז די ריכטיגע תשובה פון א מענשען איז אַז ער טוט תשובה אין דעם אייגענעם אינהאַלט וואָס ער האָט געזינדיגט. „באותה אשה ובאותו פרק ובאותו מקום". אָבער אַז דאָס פעלט איז שוין זיַין תשובה ניט קיין ריכטיגע. דאָס זעלבע דאַרף ער זיַין ביַי די אייגענע קרעפטען ווי ער איז געווען בעת ער האָט געטאָן די עבירה, ווי די גמרא זאָגט אין ע"ז (דף י"ט): „אשרי איש, אשרי מי שהוא עושה תשובה כשהוא איש". וואויל איז דעם מענשען וואָס ער טוט תשובה ווען ער איז נאָך א מענש, ד"ה ווען ער האָט נאָך די קרעפטען צו זינדיגען און דאַן טוט ער תשובה דאָס איז א ריכטיגע תשובה, אָבער דער מענש וואָס ווען ער האָט נאָר געקאָנט זינדיגען האָט ער זיך אָנגעזינדיגט גענוג און ער קומט תשובה טאָן ווען ער האָט שוין ניט קיין כח צו זינדיגען דאָס איז שוין ניט קיין גוטע תשובה. דאָס ווערט אָנגערופען א חוב בשטר, אויף א וועקסעל. נאָר דער בוי"ת איז דאָך א בעל רחמים בענוגענט ער זיך מיט אַזאַ תשובה אויך. ווי די גמרא זאָגט: „תשב אנוש עד דכה עד דכדוכה של נפש". דו נעמסט אָן די תשובה פון דעם מענשען ווען ער טוט איהר אפילו ווען ער האַלט שוין ביַים שטאַרבען. אָבער דאָס איז נאָר וויַיל דער בוי"ת איז א גרויסער בעל רחמים. דערויף בעטען מיר: „מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו", דו זאָלסט אָבמעקען די אלטע חובות אונזערע וואָס מיר זיַינען שוין ניט אין שטאַנד צו צאָלען. און די חובות וואָס מיר קאָנען צאָלען היַינטיגע חובות בעל פה, אויסוויַיניגסטע חובות, וויַיל זיי זיַינען פרישע חובות, וואָס עס איז נאָך ניט איבערגעגאַנגען די ציַיט פון תשובה.

די חובות וואָס מיר זיַינען שולדיג זיַינען צוויַיערליי. איינס וואָס מיר זיַינען שולדיג קענען בוי"ת אליין. און ווידער וואָס מ'איז שולדיג קענען די וועלט. ווי דער תנא זאָגט אין אבות: „להפ"ע מן הרשעים שמאבדים את העולם שנברא בעשרה מאמרות" דער בוי"ת נעמט ניצאָלט פון די רשעים וואָס זיי פאַרדאַרבען די וועלט וואָס זי איז בעשאַפען געוואָרען דורך צעהן זאָג. „עשה מצוה אחת

אשרו שהכריע עת עצמו ואת כל העולם כלו לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כלו לכף חוב". ווען א מענש טוט איין מצוה האָט ער זיך מיט די גאַנצע וועלט איבערגעוויינען צו די שאָל פון גערעכטיגקייט, האָט ער געטאָן איין עבירה האָט ער זיך מיט די גאַנצע וועלט איבערגעוויינען צו שאָל פון אונגערעכטיגקייט. און ווען מיר בעטען ביין בוי"ת ער זאָל אונז שיינקען די אַלטע חובות און צורייסען די וועקסלען בעטען מיר סאַי די חובות וואָס אָנבעלאַנגט נאָר צו איהם, דערויף רופען מיר איהם אָן „אבינו", אונזער פאָטער, און מיר בעטען אויך אויף די חובות וואָס באַלאַנגט אָן אָן דער וועלט, דערויף רופען מיר איהם אָן „מלכנו" אונזער קעניג. „מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו" מעק אָב מיט דיין פיעל דערבאַרימהאַרציגקייט אַללע וועקסלען פון אונזערע שולדען, סיי די אייגענע סיי די וועלטליכע. ער זאָל זיי געבען אַ האַרץ אַז זיי זאָלען אונז מוחל זיין, ווי דער תנא ר' אליעזר בן עזרי' זאָגט: „אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים". וואויל איז איך אידען פאַר וועמען רייניגט איהר זיך און ווער רייניגט איך אייער פאָטער פון הימל, און ער קאָן דאָך געבען אַ האַרץ אַז מ'זאָל מוחל זיין איינע די אַנדערע.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ:

אונזער פאָטער אונזער קעניג, קער אונז אום מיט אַ גאַנצע תשובה פאַר דיר.

איינער האָט געליהען ביי אַ צווייטען מענשען אַ כלי צו שעפען וואַסער פון ברונעם. שעפענדיג איז די כלי אַריינגעפאַלען אין ברונעם. עס איז אַוועק אַ צייט און יענער האָט איהם די כלי ניט אָבגעבראַכט צוריק, האָט דער גענומען שטאַרק מאָנען ביי איהם ער זאָל איהם אָבגעבען די כלי וואָס ער האָט ביי איהם געליהען. יענער האָט גענומען זוכען און מיט אינסטרומענטען האָט ער די כלי אַרויסגענומען פון ברונעם, די כלי איז שוין אָבער געווען פערזונקען אין ליים און מיט די לאַנגע צייט וואָס זי איז געלעגען איז זי פאַרדאָר-

בען געוואָרען. האָט דער בעה"ב פון איהר ניט געוואָלט זי צו נעמען. און טענה'ט צו איהם: איך האָב דאָך דיר געגעבען א גאַנצע כלי ניט קיין פאַרדאָרבענע, ווען דו וואָלסט זי אַרויסגענומען באלד ווי זי איז אַריינגעפאַלען וואָלט זי ניט פאַרדאָרבען געוואָרען און דו וואָלסט זי אַרויסגענומען אַ גאַנצע ווי פריער, אָבער אז דו האָסט זי געלאָזט לאַנג ליגען איז זי געוואָרען פערפוילט, פערדאָרבען און צובראָכען. דאָס זעלבע איז מיט אונז היילינגע אידען! השי"ת האָט אונז געגעבען אַ נשמה אַ גאַנצע, אַ ריינע און האָט אונז אָנגעזאָגט אַז מיר זאָלען איהם צוריק אָפגעבען אַ גאַנצע און אַ ריינע ווי ער האָט זי אונז געגעבען. אָבער מיר האָבען זי געלאָזט פאַרזינקען אין ליים און אין בלאָטע און דאַדורך איז זי פאַרדאָרבען געוואָרען, זי איז געוואָרען שמוציג און צובראָכען. ווען מיר וואָלטען זי אַרויסגענומען פון די שמוץ גלייך ווי זי איז אַריינגעפאַלען וואָלטען מיר זי אַרויסגענומען אַ גאַנצע א ריינע, אָבער אַז מיר האָבען זי גלייך ניט אַרויסגענומען און מיר האָבען זי געלאָזט אַזוי לאַנג וואַלגערען זיך אין שמוץ איז זי געוואָרען צושטערט, פאַרדאָרבען. דערום בעטען מיר: „החזירנו בתשובה שלמה לפניך" דו זאָלסט אונז אומקערען מיט אַ גאַנצע תשובה פאַר דיר.

יעדער מענש פון דער וועלט איז גערעכענט פאַר אַ רינג פון דער גרויסער קייט. דען אלע מענשען דאַרפען זיין געשלאָסען צוזאַמען ווי אַ קייט, און יעדער מענש איז ריכטיג ווי איין איינציגער רינג פון דער גרויסער קייט. — דער רינג וואָס ווערט געשלאָסען צו דער קייט מוז זיין גאַנץ פאַר זיך און אָנגעהעפט אָן דער קייט, אָבער אַז ער איז פאַר זיך ניט גאַנץ קאָן ער ניט זיין געשלאָסען צו דער קייט. אַז מיר בעטען דעם בוי"ת ער זאָל אונז אומקערען מיט אַ גאַנצע תשובה, בעטען מיר סיי יעדער מענש פאַר זיך, דערויף רופען מיר אָן דעם בוי"ת „אבינו" אונזער פאָטער. און סיי יעדערער זאָל זיין גאַנץ צום שלום פון דער וועלט, דערום רופען מיר אָן דעם בוי"ת „מלכנו", אונזער קעניג. „החזירנו בתשובה שלמה לפניך" קער אונז אום מיט אַ גאַנצע תשובה פאַר דיר.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחוֹלֵי עַמֶּךָ:

אוּנְזֶער פָּאטֶער אוּנְזֶער קֶענִיג, שִׁיק אַ גַאנְצֶע רְפוּאָה צוּ דִי קְרַאנְקֶע פוּן דַיין פָאלְק.

איינער א קראנקער פון א קליינע שטעטיל איז געקומען צו א גרויסען פראפעסער אין א גרויסע שטאדט צו קורירען זיך. דער פראפעסאר האט אבער דערקאנט, אז דאס איז א אנשטעקענדע קראנקהייט און דער מענש איז אנגעשטעקט געווארען מיט די קראנקהייט פון אנדערע קראנקע, ווייל אין דער שטעדטיל זיינען געווען פיעל קראנקע וואס זיי זיינען קראנק געווען אויף דערזעלביגער קריינק. זאגט דער פראפעסאר צום קראנקען: הער זיך איין. וואס איז די פעולה וואס איך וועל דיר געבען מיטלען און דו וועסט געזונט ווערען פון דיין קראנקהייט, אז ווען דו וועסט קומען אהיים אין דיין שטאט, צווישען די מענשען וואס זיינען אויך קראנק אויף די זעלבע קריינק וועסטו זיך ווייטער אנשטעקען אן זיי און דו וועסט ווייטער קראנק ווערען. דעריבער איז מיין ראטה אז איהר זאלט פון אייער שטעטיל שיקען א פראשעניע צו דער רעגירונג מ'זאל אייך שיקען א דאקטאר ער זאל אויסהיילען אלע קראנקע פון שטעדטיל, דאן וועט איהר זיין זיכער אז די קראנקהייט וועט זיך מער צו אייך ניט צוקלעפען.

דאסזעלבע איז מיט אונז היילינגע אידען! מיר זיינען קראנק אויף מחלת הנפש, אונזער זעלע איז קראנק. ווי דער רמב"ם ז"ל זאגט: „אזוי ווי ביין קערפער איז דא געזונדהייט און קראנקהייט אזוי איז ביין נפש אויך דא געזונדהייט און קראנקהייט". דען אז מיר זיינען עובר א עבירה ווערט א פגם אין נפש און זי ברויכט זיך צו היילען. חאטשי דער היילען זיך ווענדעט זיך אן אונז, ווען מיר וועלען תשובה טון צום רבש"ע מיט'ן גאנצען הארצען און מיר וועלען נעמען אויף זיך צו אבהיטען זיינע מצות ווערט דער נפש געהיילט, אבער די „שאר שבעיסה", דאס איז דער יצה"ר ער איז מעכב, ער לאזט ניט, און ווער קאן זיך שטעלען קעגען איהם! ווי די גמרא זאגט: „יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא

הקב״ה עוזרו לא יכול לו״. דער יצר הרע פון מענשען שטארקט זיך אויף איהם אלע טאג און ווען דער בוי״ת זאל איהם, דעם מענשען, נים העלפען וואלט ער נים געקאנט ביישטיין קענען איהם. דערום דארפען מיר האבען די הילף פון בוי״ת ער זאל אונז העלפען היילען אונזערע נשמות. אבער די קראנקהייט איז „אמחלה המתדבקת״ איין אנשטעקענדע קראנקהייט ווי די גמרא זאגט: „הרבה חברינו רעים עושים״, פיעל זאכען, פיעל עברות ברייגנט מים וואס דער מענש קאמפאנירט זיך אויף מים שלעכטע חברים, זיי פירען איהם אראב פון וועג, מ׳קומט זיך צוזאמען, מ׳הויבט אן ריידען רכילות, לשון הרע, אדער פערברייננען אין אנדערע פארארבעניג זאכען ביז דאס ווערט א מושב לצים. און דעם ערליכען מענשען אפילו איז שווער זיך ארויסצודרייען פון דער קאמפאניע, מ׳ווערט מים געוואלד אריינגעצויגען ווייטער, און אריינגעזונקען וואס טיעפער און טיעפער. אלזא דארפען מיר בעטען נים נאר פאר זיך, נאר אויך פאר אנדערע, פאר דער גאנצער קאמפאניע מ׳זאל נים ווערען פערפירט נאכהער איינער פון צווייטען. דאן וועלען מיר קאנען זיכער זיין אז מיר וועלען זיך נים אומקערען צו אונזער נארישען וועג וואס מיר זיינען געגאנגען. ווען מיר בעטען פאר זיך רופען מיר אן דעם בוי״ת „אבינו״ אונזער פאטער, און ווען מיר בעטען פאר אנדערע רופען מיר איהם אן „מלכנו״, אונזער קעניג. „שלח רפואה שלמה לחולי עמך״ שיק א גאנצע רפואה צו די קראנקע פון דיין פאלק אז אלע וועלען געהיילט ווערען וועט זיין די רפואה א גאנצע.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קְרַע רוֹעַ גְּזַר דִּינֵנוּ:

אונזער פאטער אונזער קעניג, צורייס דאס שלעכטעס פון אונזער גזר דין.

איינער האט א מאל פערבראכען קעגען דער רעגירונג האט מען איהם געמשפט לייב-שטראף, מ׳זאל איהם געבען פופציג שמיץ. דער דאקטאר האט אבער בעטראכט דעם מענשען און ער האט איינגעפונען אז מ׳קאן אויף איהם די שטראף נים אויספיהרען, וויל

ער איז צו שוואך אויסצוהאלטען דאס, ביידען מ׳זאל איהם געבען פריער א חדש נאכאנאנד גוטע פלעגע, האט ער איהם פעראָרדענט, אז מ׳זאל איהם געבען אלע טאג א פונט פלייש מיט א פלאש וויין א חודש צייט נאכהער וועט מען אויספיהרען די שטראף אויף איהם. דערויף האט מען איהם גענעבען א צעטיל ער זאל דאס אלע טאג אין קאסע בעקומען. עס איז אוועק איינינע טעג, איז געקומען א מאניפעסט פון קעניג, אז ער האט געשאנקען אלע פערברעכער, און דער איז אויך אין כלל. ער איז אבער געקומען אין קאסע מיט׳ן צעטעל זיינעם, אזוי ווי אלע טאג, בעטען דעם פונט פלייש מיט די קווארט וויין. ענטפערט איהם דער קאסיר: שוטה, דאס האט מען דיר דאך נאר גענעבען אז דו זאלסט קאנען פערטראגען די שטראף, אבער איצט אז מ׳האט דיר די שמיץ געשאנקען טא פאר וואס קומט דיר די פלייש מיט די וויין

דאס איז אבער נאר ביי דין שלמטה, ביי א מענשליכען דין, אבער ביי דין שמים איז ניט אזוי. די גמרא זאגט: „כל דבר שיצא מפי הקב״ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו״. די זאך וואס עס איז ארויס פון דעם בוי״ת צו גוטען אפילו דאס איז געזאגט אויף א תנאי האט דער בוי״ת קיין חרטה ניט. וואו געפינען מיר אזא פאל? דאס געפינען מיר אין דער תוכחה פון „משנה תורה״: „בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף כי יחסלנו הארבה״. דו וועסט געבוירען זיהן און טעכטער און דו וועסט זיי ניט האבען דען זיי וועלען גיין אין גיפיינגעניש. אין דיין פעלד וועט וואקסען א פולע תבואה און דו וועסט ווייניג איינזאמלען, דען עס וועט זיי אויף עסען דער היישעריק. זעהען מיר אז א מאל גיט דער בוי״ת גוטעס צוליעב דעם אז פון די גוטעס זאל ארויסקומען דער שטראף. צו וואס וועט דער בוי״ת געבען קינדער? כדי זיי זאלען גיין אין געפיינגעניש דען אז ער וועט קיין קינדער ניט האבען וועט דאך ניט זיין ווער עס זאל גיין אין גע־פיינגעניש. צו וואס וועט דער בוי״ת געבען א פולע תבואה? עס זאל זיי עסען דער היישעריק. היינט ווי באלד אז די גוטעס וועט זיין נאר צוליעב דעם שטראף, טא ווי דארף זיין, למשל, אז דער בוי״ת זאל אראבנעמען דעם שטראף, ער זאל שיינקען דאס וואס מ׳האט קענען איהם פערבראכען דארף דאך די גוטעס אויך אראב־גיין, דארף אט דער שולדיגער מענש קיין קינדער ניט האבען, אדע־עס דארף ביי איהם אין פעלד קיין פיל תבואה ניט וואקסען? דאס

וואָלט אָבער נאָר געווען בדיני אדם, אָבער ביי דעם בוי"ת איז ניט אַזוי, וויבאַלד אַז ער האָט אַרויסגערעט פון מויל געבען גוטעס אַפילו אויף אַ תנאי האָט ער ניט חרטה, אַלזאָ איז חאָטשי די שטראָף װעט אַראָבגיין, אָבער די גוטעס וועט בלייבען. חאָטשי די שמיץ איז געשאָנקען, אָבער די פלייש מיט די ויין וועט מען געבען, חאָטשי דער „ילכו בשבי" און „יחםלני הארבה" וועט אַראָבגיין, אָבער דער „בנים ובנות תלד" און דער „זרע רב תוציא השדה" וועט בלייבען.

דאָס זעלבע איז מיט אונז הייליגע אידען! ווען דער בוי"ת איז ח"ו גוזר אַשלעכטען גזר דין קאָן אַמאָל זיין אַז אין דעם גזר דין זאָל זיין אריין געמישט אַגוטע זאַך, וויל אָן דעם האָט ניט געקאָנט זיין די שטראָף. למשל, זיין שטראָף איז אַז ער זאָל דעם יאָהר פאַרלירען טויזענד רו"כ, ווי איז אַז דער מענש פאַר מאָגט נאָר די סומע נעלט ניט, חתמ'ט מען איהם אָן אַז ער זאָל געווינען אָדער פאַרדינען טויזענד רו"כ, כדי ער זאָל האָבען וואָס אָנצווערען, טאָ ווי איז אָבער אַז מיר בעטען אַז דער בוי"ת זאָל צו רייסען דעם שלעכטען גזר דין וועט דאָך אַרויסקומען אַז ער דאַרף שוין די טויזענד רו"כ נאָר ניט געווינען? ניין, ביי דעם בוי"ת איז ניט אַזוי, ער רייסט נאָר אַרויס די שלעכטעס פון גזר דין און די גוטעס פון איהם שטעלט זיך אָב, דערויף בעטען מיר „קרע רוע גזר", זאָגט דער באר היטב אַז „רוע גזר" זאָל מען זאָגען צו זאַמען (מיט אמרכא טפחה), דאָס הייסט דו זאָלסט אַרויסרייסען די שלעכטעס און די גוטעס זאָל איבער בלייבען, חאָטשי דאָס איז נאָר געווען אויף אַ תנאי, אָבער אויף אַ גוטע זאַך האָט דער בוי"ת קיין חרטה ניט, אַפילו ווען דאָס איז נאָר געווען אויף אַ תנאי.

דאָס וואָס מיר בעטען די גוטעס פון גזר דין זאָל פאַרבלייבען, דאָס איז אַלעס וואָס ער איז „אבינו" אונזער פאָטער און ער איז פול מיט רחמנות אויף אונז, און דאָס וואָס מיר בעטען אַז ער זאָל די שלעכטעס צוררייסען, איז וויל ער איז „מלכנו" אונזער קעניג. ווען דער שטייגער איז פון אַ קעניג אין זיין געבורטס טאָג אָדער אין דעם קריינונגס טאָג איז מען מוחל אַלע פאַרברעכער. אַזוי בעטען מיר דעם בוי"ת אַז אין ראש השנה וואָס דאָס איז זיין קריינונגס טאָג ווי מיר זאָגען, „זה היום תחלת מעשיך" זאָל ער מוחל זיין אַלע פאַרברעכען קעגען איהם און זאָל שיינקען אַלע שטראָפען

און זאָל צו רייסען די שלעכטעס פון אונזער גזר דין ״קרע רוע גזר דיננו״.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ:

אונזער פאטער אונזער קעניג, געדיינק אונז צום גוטען גידעכטעניס פאר דיר.

צוויי געגעראַלען האָבען פאַרזינדיגט פאַר׳ן קעניג, מען האָט זיי איבער געגעבען צום געריכט און די ריכטער האָבען זיי געוואָלט פאַר׳משפט׳ן צו באַשטראָפען מיט אַשווערע שטראָף. זיינען זיי צו געפאַלען צום קעניג צו די פיס און האָבען איהם אָנגעהויבען בעטען ער זאָל זיי בעפרייען. זיי האָבען איהם אָנגעהויבען בעטען מיט די ווערטער: אַדונינו קעניג! דער מאַן זיך נאָר וויפיל מלחמות מיר האָבען איין גענומען, וויפיל מאָל זיינען מיר געגאַנגען אין שטרייט פון דיינט וועגען, וויפיל מאָל האָבען מיר זיך געאָפפערט פאַר דיר. אמת טאַקע מיר האָבען איצט פאַר בראָכען, אָבער מיר בעטען דיר אַז דו זאָלסט נאָר געדיינקען די גוטעס וואָס מיר האָבען געטאָן און דאָס שלעכטעס זאָלסטו ניט דערמאָנען. דער קעניג האָט געהייסען דעם משפט אָבלייגען אויף אַ אַנדער מאָל. אונטער דער צייט איז דער קעניג אַרויס געקליידעט ציוויל צווישען זיין אַרמעע וועלנער, זעהען און בעטראַכטען ווי זיינע געגעראַלען פירען זיך אויף. האָט זיך איהם געטראָפען צו זעהען ווי אַנ׳אָפיצער האָט זיך פאַר־שולדיגט קעגען איינעם פון זיינע געגעראַלען, און ער האָט איהם שטאַרק באַשטראָפט און עס האָט ניט געהאָלפען די געבעט וואָס יענער האָט זיך ביי איהם געבעטען, אָט טאַקע מיט די איינענע ווערטער וואָס דער געגעראַל האָט זיך געבעטען ביין קעניג. אָבער דער געגעראַל האָט זיך געמאַכט ניט הערענדיג און האָט אויסגעפירט די שטראָף וואָס ער האָט אַרויפגעלייגט אויף איהם.—מיט׳ן צווייטען געגעראַל האָט זיך אויך געטראָפען אַזאַ געשיכטע, וואָס אַנ׳אָפיצער האָט פאַרזינדיגט און ער האָט איהם געוואָלט באַשטראָפען און יענער האָט אָן געהויבען איהם בעטען און אויפווייזען אַז ער האָט

פיל גוטעס געטאן קומט איהם אז מען זאל איהם אמאל דורך לאזען עפעס ניט קיין גרויסען פארברעך, און דער גענעראל האט אנגענומען זיינע טענות פאר ריכטיגע און האט איהם בעפרייט. נאכהער האט דער קעניג געהייסען באשטימען אויף א צווייטען מאל דעם משפט און יענעם גענעראל האט מען פאר-משפט צו באשטראפען און דעם צווייטען האט מען פריי געשפראכען. האט אנגעהויבען דער גענעראל טענה'ן פארן קעניג: אדוני המלך, מיט וואס בין איך ערגער פאר יענעם? מיר האבען דאך ביידע איין פערברעך באגאנגען, פאר וואס זע האט מען יענעם פריי געשפראכען און מיר האט מען פארשולדיגט? ענטפערט איהם דער קעניג: אט אזוי ווי איהר האט זיך געפירט מיט די וואס האבען קעגען אייך געזינדיגט, אזוי פירט מען זיך מיט אייך. יענער האט אנגענומען די טענות פון פארברעכער קעגען איהם פאר ריכטיגע האב איך אנגענומען זיינע טענות וועגען זיין פארברעכען קעגען מיר אויך פאר ריכטיגע, אבער דו האסט ניט געלייגט קיין אכט אויף יענעמס טענות און געבעט וועגען זיין פארברעכן קעגען דיר לייג איך ניט קיין אכט אויף דיינע טענות און דיין געבעט קעגען מיר.

דאס זעלבע איז מיט אונז, הייליגע אידען! די גמרא זאגט אין ברכות (דף ל"א). „גם אלה תשכחנה זה מעשה עגל שנאמר אלה אלהיך ישראל, ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני שנאמר אנכי ה' אלהיך". די מעשה עגל, דאס הייסט די שלעכטעס וואס אידען טוען פארגעסט דער בוי"ת, און די מעשה סיני, ד"ה די גוטע מעשים וואס מיר טוען פארגעסט דער בוי"ת ניט. דאס איז אבער אלעס גערעט אז מיר צווישען זיך וועלען זיך אויך אזוי פירען, אז מיר וועלען פארגעסען די שלעכטעס וואס איינער טוט נעגען צווייטען און די גוטעס וועלען מיר געדיינקען דאן וועט זיך דער בוי"ת מיט אונז אויך אזוי פירען, אבער ווען מיר וועלען זיך מיט'ן צווייטען אנדערש פירען, ווי קאנען מיר בעטען דעם בוי"ת ער זאל זיך מיט אונז אזוי פירען? אלזא הייליגע אידען! אט מיר דארפען דאך קומען איצט בעטען דעם רבונו של עולם ער זאל פארגעסען די שלעכטעס וואס מיר האבען געטאן קעגען איהם דארפען מיר אויך פארגעסען די שלעכטעס וואס מען האט קעגען אונז געטאן, און מיר דארפען זיך מוחל זיין איינער דעם אנדערען וועט אונז השי"ת אויך מוחל זיין. און מיר בעטען „אבינו" אלעס ער איז אונזער פאטער וועט ער רחמנות

האָבען אויף אונז און וועט אונז מוחל זיין, און מיר בעטען איהם ווייטער ער זאָל געבען אהארץ אונזערע ברידער אז זיי זאָלען אונז מוחל זיין און מיר זאָלען איינע די אנדערע מוחל זיין, און דאָס בעטען מיר איהם אלעם „מלכנו“ וואָס ער איז אונזער קעניג און דאן „זכרנו בזכרון טוב לפניך“, וועט ער אונז דערמאָנען נאָר די גוטעם וואָס מיר האָבען געטאָן.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים:

אונזער פאָטער אונזער קעניג, שרייב אונז אָן אין דעם בוך צום גוטען לעבען.

איינער א יונגער מאַן (אמשרת) האָט געדינט אין א גרויסען געשעפט און מען האָט איהם געצאָהלט אגרויסען לוין (שבירות). ער איז אויך געוועזען אויף אלעם פארטיגען, עסען און טרינקען איז אלץ געוועזען אויף דעם בעה״ב טיש. מיט אמאָל האָט דער בעה״ב בעמערקט אז דער משרת איז ניט ראיעל אין געשעפט, האָט ער איהם אבגעזאָגט פון זיין שטעלע. האָט ער אָן געהויבען בעטען דעם בעה״ב ער זאָל איהם לאָזען זיין ביי איהם אין שטוב אפשר וועט ער קריגען א אנדערע שטעלע. דער בעה״ב האָט אויף איהם רחמנות געהאַט און האָט איהם געלאָזען דערווייל זיין ביי איהם, אָבער וואָס ער האָט געגעסען און געטרונקען האָט ער פארשריבען אין א בוך. דער יונג האָט אָבער געמיינט אז ער עסט אלץ אומזיסט האָט ער זיך ניט געזואלעוועט אביסל בעסער עסען, בעסער טרינקען. עס איז אוועק אהיבשע צייט האָט איהם דער בעה״ב דערלאנגט ארעכענונג וואָס עס באטרעפט זיין עסען און טרינקען אין דער צייט וואָס ער האָט גאָר נישט פארדינט. דער מענש האָט זיך אָן געהויבען רייסען די האָר פון קאָפּ. אוי! — זאָגט ער — וואָס האָב איך געטאָן? וואָס האָב איך אזוי גוט געלעבט? איך האָב געדארפט וויסען, אז ווי באלד איך בין ניט אין חשבון פון דעם בעה״ב באדינער וועט אויף אלעם זיין א רעכענונג. ער וועט מיר קיין זאך ניט שענקען, איך וועל פאר אלעם מוזען באצאָלען. איצט בין איך

געבליבען נאַקעט און הויל, די עטליכע רובל וואָס עס איז געבליבען פון מיין פאַרדינסט האָב איך שוין אויך פאַרצערט. וואָס העלפט דאָס אָבער אַז ער האָט זיך צו שפּעט אַרום געזעהן.

דאָס זעלבע איז מיט אונז היילינגע אידען! בעת דער מענש היט די מצות פון בוי״ת איז אַלץ וואָס ער עסט און טרינקט גוט דאָס איז אַלץ אויף דעם חשבון פון השי״ת, און דעם מענשען ווערט גאָר ניט אָב גערעכענט דער פון. אָבער אַז דער מענש זינדיגט און ער איז עובר אויף אַ איסור כרת ר״ל און זיין זעלע ווערט אָב געשניטען פון כלל ישראל פון ארץ החיים, ווי עס שטייט אין דער תורה הקדושה, „ונכרתה הנפש ההיא״. איז חאָטשי ער פער־בלייבט נאָך לעבען אויף דער וועלט אָבער דאָס גייט שוין אויף זיין אייגענעם רעכענונג, ער וועט מוזען פאַר יעדער זאַך באַצאָלען; אויף אַלץ װאָס ער האָט הנאה פון דער וועלט וועט מען איהם געבען ארעכענונג. און טאָמער איז איהם עפּיס איבער געבליבען פון זיינע פריערדיגע פאַרדינסטען, פון זיינע פריערדיגע מצות ומעשים טובים וואָס ער האָט געטאָן, װעט ער דאָס איצטער פאַר־צערען. עס דוכט זיך איהם אַז ער לעבט אויף דער וועלט אָבער אָך און ווי איז צו אזא לעבען, דאָס איז אביטערער לעבען. ער בייט אוים די טייערע בורליאַנטען וואָס ער האָט זיך צוגעגרייט אויף יענער וועלט, אויף נאַרישקייט אויף פוסטקייט. ניט אזא לעבען פאַר לאַנגען מיר, ניט אויף אזא לעבען בעטען מיר, מיר בעטען אויף אַ גוטען לעבען.

תוספות זאָגט אין ברכות וואָס איז דער פשט װאָס די גמרא זאָגט: „תרי מכתבי מלייהו בספר הזכרונות״. אַז צוויי מענשען טוען אַ מצוה ווערט זייערע רייד איינגעשריבען אין ספר הזכרונות איז די כונה „עם אחרים״, מיט אַנדערע צוזאַמען, איז די זעלבע װאָס מיר בעטען דאָ: „כתבנו בספר חיים טובים״ מיינט מען אויך צו זאַמען מיט אַנדערע, װאָרום יעדער מענש דאַרף בעטען ניט נאָר פאַר זיך אַליין נאָר ער דאַרף אויך בעטען פאַר׳ן צווייטען. דאָס װאָס מיר בעטען פאַר זיך בעטען מיר אַלעס װאָס ער איז „אבינו״ אונזער פאָטער, און וואָס מיר בעטען מיר זאָלען זיין פאַרשריבען מיט אַנדערע צוזאַמען בעטען מיר אַלעס ער איז „מלכנו״ אונזער קעניג „כתבנו בספר חיים טובים״.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר גְּאֻלָּה וִישׁוּעָה:

אונזער פֿאָטער אונזער קעניג, שרייב אונז אין בוך פֿון ערלייזונג און הילף.

איינער אַ רייכער מענש איז געפֿאָרען אין וועג, האָט ער געטראָפֿען אַגעפֿאַנגענעם מענשען, די פֿיינגער האָבען איהם געפּייניגט און האָבען מיט איהם זייער שווער געאַרבייט. ער האָט אויף איהם רחמנות געהאַט און האָט געגעבען די פֿיינגער אַסך געלט און האָט איהם אויסגעלייזט פֿון זייערע הענט. ער האָט איהם גענומען צו זיך אין הויז און ער האָט איהם געהאַלטען אויף זיין טיש מיט עסען, טרינקען און קליידען און אלעס וואָס אַמענש דאַרף האָבען. ווען ער האָט זיך מיט איהם מעהר בעקאַנט, האָט ער געזעהן אַז ער איז זייער אַפֿייהיגער מענש און ער האָט איהם צו גענומען צו זיך אין געשעפֿט און האָט איהם געגעבען אַ גוטע שטעלע מיט גוטע געהאַלט. דער מענש איז געוועזען זייער צופֿרידען און זייער פֿאַר וואונדערט פֿון די חסדים פֿון יענעם רייכען מאַן וואָס ער האָט מיט איהם גוטעס געטאָן און איז איהם זייער דאַנקבאַר געוועזען, און האָט איהם פֿאַר אַלעמען גערימט פֿאַר אַ גוטהערציגען מענשען.

דאָס אלעס, הייליגע אידען! טוט דער בוי"ת מיט אונז: ער האָט אונז אויסגעלייזט פֿון די הענד וואָס האָבען אונז געפּייניגט און דערצו טוט ער נאָר טובות מיט אונז אויך און ער גיט אונז חיונה און מיר דאַרפֿען איהם פֿאַר אלעס זייער דאַנקבאַר זיין.

„גאולה", אויסלייזען, געהער איינענטליך צו אַפֿאָטער. די גמרא זאָגט אין גיטין (דף מ"ה): „אין פודין את השבוים יתר על כדי דמיהם" מ'טאָר ניט אויסלייזען די געפֿאַנגענע ווען מען פֿאָדערט פֿאַר זיי מעהר געלט וויפֿיל זייער ווערדע איז: אָבער אַפֿאָטער אַקינד מעג יאָ געבען מעהר פֿאַר זיין ווערט: ווי די גמרא זאָגט דאָרטען אַז לוי בר דרגא האָט אויסגעלייזט זיין טאָכטער פֿאַר צוועלף טויזענד רענדליך: הייסט אַז מיר בעטען דעם בוי"ת ער זאָל אונז אויסלייזען בעטען מיר איהם ער זאָל אונז אויסלייזען אלעס ער איז „אבינו" אונזער פֿאָטער, אַז מען וועט אפילו פֿאַרלאַנגען פֿאַר אונזערי אויסלייזען מעהר פֿאַר אונזער ווערדע זאָל ער אונז אויך אויסלייזען.

און „ישועה״, הילף, פאַסט מעהר פאַר אַ קעניג דען אַפּאַטער מיט אַקינד רעכענט זיך דאָך ניט אוים ווען ער גיט איהם עסען און טרינקען און בעט דערפאַר קיין באַלאָהנונג ניט, אָבער ביי אַקעניג איז דאָס זיין חסר וואָס ער ניט אַגוטע שטעלע אַז יענער זאָ- פאַר- דינען ביי איהם זיין חיונה, איז אַז מיר בעטען „ישועה״, הילף בעטען מיר אַלעס ער איז „מלכנו״, אונזער קעניג: און מחמת אַלעס צוזאַמען בעטען מיר: „כתבנו בספר גאולה וישועה״:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה:

אונזער פָאטער אונזער קעניג, שרייב אונז אין בוך פון פַּרְנָסָה און שפייזונג.

אַ אָרעמער מענש איז געקומען צו אַגביר אַגרויסען פאַבריקאַנט, וואָס די סחורה פון זיין פאַבריק ווערט פאַרקויפט אין גאַנץ וועלט געגענדען, און האָט געבעטען ער זאָל איהם שיקען אַלעס קאָמיסיאָנער פון זיין פאַבריק אין איינעם פון די ווייטע געגענדען, ער האָט דאָס געטאָן און ער האָט איהם אַוועק געשיקט ערגיץ וואו אין אַ ווייטער מדינה. און ער האָט איהם אַהינצו געשיקט סחורה אויסגעאַרבייטע פון זיין פאַבריק; יענער האָט די סחורה פאַרקויפט און האָט זיך גאַנץ געשמאַק פאַר דינט. ער איז אָבער ניט געווען צופרידען, ווייל יענע מדינה איז געווען ניט קיין פרוכטבאַרע און ער האָט ניט געהאַט דאָרטען זיינע באַקוועמליכקייטען וועגען עסען. שרייבט ער אַוועק אַבריף צום גביר דעם פאַבריקאַנט און באַדאַנקט איהם זייער פאַר וואָס ער האָט איהם געגעבען דעם פלאַץ, מען פאַרדינט דאָ גאַנץ גוט, אָבער ער באַדויערט זיך פאַר איהם וואָס דער געגענד איז ניט פרוכטבאַר און קריגט ניט וואָס ער וויל צום עסען, אַלזאָ בעט ער איהם ער זאָל איהם בעשטימען איין אַנדער געגענד וואָס זאָל פרוכטבאַר זיין, דער גביר האָט דאָס איהם אויך געטאָן און האָט איהם אַוועק געשיקט אין אַנ׳אַנדער געגענד, אַ ארץ זבת חלב ודבש. ער איז אָנגעקומען אַהינצו האָט ער געזעהן אַז מען קאָן דאָ אַלעס קריגען און מען קאָן דאָ לעבען אַגוטען טאָג,

און איז פארלויפיג געווען צופרידען, ער נעמט אבער האנדלען, עס גייט ניט, עס איז קיין פרנסה ניטא, די סחורה גייט דא ניט ווייער און מען גיט קיין פרייזען ניט פאר די סחורה און עס איז ניטא פון וואנען צו לעבען. שרייבט ער ווייטער אוועק אבריף צום גביר און באדאנקט איהם פאר זיין חסד, נאר שרייבט ער איהם—וואס איז מיר די פעולה וואס דאס איז אפרוכטבארע לאנד און מען קריגט אלעס צום עסען אז דא זיינען אבער די פארדינסטען ווייער שוואכע, ווייזט מיר שוין אייערע גרויס געגאדע און שיקט מיר אין א ארט וואס עס זאל ביידע זאכען זיין אי פרנסה אי פרוכטבארקייט, עס זאל זיין וואס צו עסען.

אט דאס זעלבע איז מיט אונז, הייליגע אידען! עס טרעפט א מענש אז דער בוי"ת גיט איהם פרנסה, ער פארדינט גאנץ גוט, אבער עס איז קיין כלכלה ניטא, עס איז ניט קיין אונטערשייד אויב עס איז בכלל ניטא וואס צו עסען, עס איז א הונגער יאהר אדער די וועלט האט יא וואס צו עסען נאר ער אליין האט ניט, וויל זיין צו שטאנד פון זיין געזונט לאזט איהם ניט. ווידער טרעפט אז איינער וואלט געקאנט עסען און עס איז אויף דער וועלט אויך דא וואס צו עסען נאר ער האט קיין פרנסה ניט, ער האט ניט פאר וואס צו קויפען, ער פארדינט גאר ניט. דערום אז מיר קומען איצט בעטען דעם בוי"ת אויפ'ן נייעם יאהר באגונענען מיר זיך ניט מיט איין זאך אליין, מיט פרנסה אליין אדער מיט כלכלה אליין נאר מיר בעטען אז דער רבש"ע זאל אונז געבען ביידע זאכען, פרנסה וכלכלה.

די גמרא זאגט אין ברכות (דף ג'): „כיון שעלה עמוד השחר" ווי עס איז טאג געווארען „נכנסו חכמי ישראל אצלו", זיינען די חכמי ישראל אריין געגאנגען צו דוד המלך ע"ה און האבען איהם געזאגט: „אדונינו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה", דיין פאלק ישראל דארפען פרנסה. האט ער זיי געענטפערט: „לכו והתפרנסו זה מזה", גייט ווערט געשפייזט איינער פון צווייטען, האבען זיי איהם געזאגט: „אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחולייתו". איין הייפיל קאן ניט זאט מאכען דעם לייב, און אגרוב ווערט ניט פול מיט איהרע ערד וואס מען האט פון איהר אויסגע־גראבען, זאגט ער צו זיי „לכו פשטו ידיכם בגדוד". גייט האלט מלחמה מיט די אומות. דער געדאנק פון דעם מאמר איז אזוי: די חכמי ישראל זאגען צו דוד המלך אז די אידען דארפען פרנסה, האט ער

זײַ צוערשט געגעבען אַ עצה זײַ זאָלען האַנדלען און פאַרדינען איינער פון צווייטען. דערויף האָבען זײַ איהם צוויי תשובות געגעבען. די ערשטע תשובה איז: „אין הקומץ משביע את הארי״, ווײַל דאַן איז נאָך ארץ ישראל ניט געווען איין געגומען אין גאַנצען, און די ביסל לאַנד וואָס עס האָט זיך געפונען אין די אידישע הענט איז דאַן געווען זייער געוועהן צו געבען אידען ברויט. דען דער צאָהל פון אידען איז דאַן געווען זייער גרויס (יהודה וישראל רבים כחול הים) און דער היפּעל ערד קאָן ניט זאַט מאַכען דעם לייב, דעם גרויסען כלל ישראל, טאָ וואָס איז די פעולה וואָס זײַ וועלען שוין אפילו יאָ האָבען פרנסה, זײַ וועלען פאַרדינען געלט אָבער מיט געלט קאָן מען דאָך ניט לעבען מען דאַרף דאָך האָבען וואָס צו עסען (כלכלה), דאָס איז איינס, און ווידער זאָגען זײַ אַז פרנסה קאָן מען אויך ניט האָבען. איינער האָט אַמאָל געוויזען דעם קיסר אַז די געהאַלט וואָס ער גיט פאַר די זעלנער קומט זײַ ניט אָן אין גאַנצען, האָט ער גענומען אַהויפען זאַלץ און האָט דערלאַנגט דעם צווייטען, דער צווייטער האָט דערלאַנגט דעם דריטען און אַזוי ווײַטער ביז עס איז געקומען צום צעהנטען איז שוין גאָר ווייניג געבליבען, ווײַל אַזאַך וואָס גייט רק איבער פון האַנט צו האַנט ווערט אַלץ געמינערט ביז עס בלייבט דער פון נישט, ווײַל אָן יעדער האַנט קלעפּט זיך אַביסל אָהן: אָט דאָס זעלבע האָבען זײַ איהם ערקלערט מיט דער גרוב, אַז מען גראָבט אויס די ערד פון איהר און מען וויל זי צוריק פאַר שיטען ווערט זי ניט פול מיט די ערד ווײַל עס פעלט זיך ביסלעך ווײַז און עס ווערט אָן געקלעפּט ווערט אַביסל צו געקלעפּט, צו יעדערען, איינער גיט ניט אַזוי פיל אוים וויפיל ער פאַרדינט פעלט דאָך דאָס שוין אָב פון צווייטען. האָט ער זײַ געזאָגט: לכו פשטו ידיכם בגדוד״, נײַט האַלט מלחמה און פאַרגרעסערט די לאַנד אייערע וועט איהר האָבען מער פעלד צו בעאַרבעטען.

אַלזאָ פריער האָט ער זײַ געגעבען אַ עצה ווי אַ פאָטער און גוטער פריינד פון אַ פאָלק אַז זײַ זאָלען האַנדלען וועלען זײַ האָבען פרנסה, און ווען זײַ האָבען איהם געענטפערט אַז האָבען פרנסה אַלײַן איז ניט גענוג מען דאַרף האָבען כלכלה אויך, האָט ער זיך שוין באַנוצט מיט זײַן קעניגליכער קראַפט און האָט געהייסען מלחמה האַלטען. דאָס זעלבע בעטען מיר אויך בײַן

רבש"ע, אלעס „אבינו" וואס דו ביסט אונזער פאטער בעטען מיר אויף פרנסה, און אלעס „מלכנו" וואס דו ביסט אונזער קעניג בעטען מיר אויף כלכלה: „כתבנו בספר פרנסה וכלכלה".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר זְכֻיּוֹת:

אונזער פאטער אונזער קעניג, שרייב אונז אין בוך פון גערעכטיגקייט.

איינער האט געהאט אויף זיך אשווערען פארברעך, ער האט געשטעלט אדוואקאטען, (פארטיידיגער) זיי זאלען איהם פארטיידיגען פאר די ריכטער, די פארטיידיגער האבען אפילו פיל גערעט אום איהם צו פארטיידיגען אבער עס איז געוועזען אן ערפאלג, זייערע רייד איז ביי די ריכטער ניט געוועזען אן גענומען און עס האט געהאלטען אז מען זאל איהם פארשולדיגען. דער מענש האט געהאט א אלטע מוטער וואס ער האט איהר געהאלטען ביי זיך און ער האט איהר מפרנס געוועזען. איז געקומען די אלטע מוטער טענה'ן פאר די ריכטער און בעטען פאר איהר זוהן זיי זאלען איהם באפרייען פון איהרט וועגען און זי האט געזאגט צו די ריכטער: אדוני השופטים, איהר העררען ריכטער! איהר זעהט דאך אז איך בין אן אלטע פרוי און אשוואכע און איך בין ניט פארמעגליך צו פארדינען פאר זיך צום לעבען, און אט דער זוהן מיינער האלט מיר אויס מיט חיונה. און ווען איהר וועט איהם באשולדיגען און איהר וועט איהם באשטראפען, דאמיט נעמט איהר אוועק פון מיר מיין חיונה, לאז זיין אז מיין זון האט טאקע פארבראכען, אבער איך האב דאך גאר ניט פארבראכען, און אויב איהר וועט איהם באשולדיגען און באשטראפען דאמיט וועט איהר אויך מיר באשטראפען, און איך וועל צוליב דעם ליידען, דען איך וועל דארפען שטארבען פון הונגער; און אויב איהר וועט אויף איהם רחמנות האבען און ער וועט ארויס גיין פריי פון געריכט צו ליב מיר, וועט ער וויסען מעהר מיר צושעצען און ער וועט זיך באשליסען צו פארבעסערן זיינע טהאטען כדי ער זאל מיר ניט פארשאפען נאך אמאל פארדרום דורך זיינע שענדליכע

טהאטען וואס ער איז געוועזן געוויינט צו טאן ביז אהער. די ריכטער האבען אויף איהם רחמנות געהאט און זיי האבען איהם באפרייט.

הייליגע אידען! אט מיט די טענות קומען מיר אויך צום רבש״ע. עס שטייט אין פסוק: „אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר״. אז עס איז דא איין מלאך וואס ער זאגט אזכות אויף דעם מענשען קענען טויזענד וואס זאגען אחוב ווערט דער מענש אויס געלייזט פון טויט. די כונה איז דורך דעם זכות וואס איין מענש האט ווערט דער צווייטער מענש אויך באפרייט, די גמרא זאגט אין ראש השנה (דף י״ח). „כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, מאי כבני מרון כבני אמרנא, א״ר יוחנן וכלם נסקרין בסקירה אחת״, זאגט פריער די גמרא אז ראש השנה איז דער בוי״ת בן יעדען איינציגען מענשען באזונדער אזוי ווי די שעפעליך וואס זיי גייען דורך דורכין טירעלע איינציגווייז, ווען מען ציילט זיי צו געבען מעשר, אזוי משפט ער די מענשען אויך איינציגווייז. און גלייך זאגט ער אז אלע ווערען דורך געקוקט מיט איין בליק, זאגט אויף דעם הגאון ר׳ יעקב יאסעף זצ״ל מ״מ דווילנא ורב הכולל דק״ק נויארק. פריער קוקט דער בוי״ת דורך דעם זכות פון יעדער מענשען באזונדער, טאמער האט דער מענש א אייגענעם זכות ער זאל קאנען צו ליב איהם בלייבען לעבען ער זאל ניט דארפען אנקומען צו קיין פרעמדען זכות, דאס איז „כבני אמרנא״ ווי די שעפסעלעך, זיי גייען ארויס איינציגווייז. אזוי קוקט ער דורך יעדערענס זכות באזונדער טאמער וועט ער מיט זיין זכות קאנען געווינען. ווען דער מענש האט אבער ניט קיין אייגענעם זכות וועט מען טאמער האט ער אזכות דורך אנ׳אנ־דערען, צום ביישפיל: איינער אריכער מאן איז געוועזן פארשולדיגט ראש השנה און צוליב זיינע שלעכטע טהאטען וואלט מען איהם געדארפט פאר משפט׳ן אז ער זאל דעם יאהר שטארבען. אבער דער מענש האט געהאט ביי זיך אין געשעפט א משרת און דער משרת האט געהאט אזכות אז ער זאל בלייבען לעבען און ער זאל האבען פרנסה. און אויב אז דער רייכער מאן וועט שטארבען וועט דער משרת בלייבען אן אשטעלע און וועט ניט האבען קיין פרנסה, דערום לאזט מען לעבען דעם נגיד צו ליב זיין משרת כדי אז זיין משרת זאל האבען פרנסה, דאס איז דער פשט: וכלם נסקרין בסקירה אחת״, אלע ווערען דורך געקוקט מיט איין בליק. נאך מעהר, אמאל טרעפט אז דער משרת אליין האט אויך ניט קיין זכות צו בלייבען לעבען.

נאָר דער משרת האָט אַקינד און ער גיט דעם קינד צו אַ מלמד לערנען און ער צאָלט פאַר איהם גוטע שכר למוד, הייסט אַז דער נגיד וועט שטאַרבען וועט מען דעם קינד ניט געבען אין חדר, אָדער מען וועט ניט צאָלען אַזעלכע גוטע שכר למוד ווי ער האָט געצאָלט וועט ליידען דער מלמד אַ אונשולדיגער, בלייבט לעבען דער נגיד צוליב דעם מלמד פון זיין משרת אינגעל, און אַמאָל קאָן נאָך טרעפען אַז דער מלמד אַליין האָט אויך קיין זכות ניט נאָר ער האָט אַדינסט און אַז דער נגיד וועט שטאַרבען וועט דער משרת בלייבען אָן אַשטעלע וועט ער דעם אינגעל ניט געבען אין חדר וועט דער מלמד דער דינסט ניט קאָנען צאָלען בלייבט דער נגיד לעבען צו ליב דעם משרת מלמד'ס דינסט, און אַזוי ווייטער. דאָס איז דער פשט „וכלם נסקרים בסקירה אחת", מען באַנוצט זיך מיט דעם זכות פון איינעם אויפ'ן צווייטען חאָטשי דער איז ניט ווערט, נאָר כדי עס זאָל ניט ליידען אַ צווייטער אַ אונשולדיגער באַפרייט מען דעם. אָט דאָס בעטען מיר „אבינו" אונזער פאָטער, דו זאָלסט יעדערען מזכה זיין מיט זיין זכות און ווען ער האָט ניט קיין אייגענעם זכות בעטען מיר „מלכנו" אונזער קעניג, ער זאָל מזכה זיין איינעם מיט'ן זכות פון צווייטען. עכ"פ „כתבנו בספר זכיות".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר סְלִיחָה וּמְחִילָה:

אונזער פאָטער אונזער קעניג, שרייב אונז אין בוך פון פאַרגעבונג און פאַרציידונג.

איינער איז געגאַנגען פאַר ביי אַנ'אייזען באַהן, זעהט ער ווי עס גייט אַגרויסער צוג מיט וואַגאָנען און - פאָראויס גייט נאָר איין לאָקאָמאָטיוו און שלעפט זיי, וואונדערט ער זיך ווי קען דאָס איין לאָקאָמאָטיוו שלעפען אַזוי פיעל וואַגאָנען וואָס דאָס באַשטייט פון אזא שווערע משא? ענטפערט איהם דער חבר וואָס איז געגאַנגען מיט איהם: מיין ניט אַז די וואַגאָנען זיינען באַלאָדענע מיט סחורה. ניין, די וואַגאָנען זיינען אַלע ליידיגע. דאָס האָט מען אין זיי אוועק געפירט סחורה און די סחורה האָט מען אָבגעלאָדען דאָרטען ערגעץ

אויף אַ סטאַנציע און יעצט פיהרט מען די וואַגאָנען אָב צוריק ליידיגע, פרעגט איהם דער חידער: טאָ ווי זיינען זיי פריער גע־גאַנגען געלאָדענע? ווי האָט זיי איין לאָקאָמאָטיוו געשלעפּט? ענטפערט איהם יענער: פריער, ווען די וואַגאָנען זיינען געגאַנגען געלאָדענע זיינען טאַקע געגאַנגען צוויי לאָקאָמאָטיוועֶן, ווען עס גייט אַשווערער צוג גייען טאַקע צוויי (און אַמאָל אויך דריי לאָקאָמאָטיוועֶן, דאַן גייט איינער הינטען אָדער אין מיט'ן) אָבער יעצט אַז די וואַגאָנעס זיינען ליידיגע איז גענוג אַז איין לאָקאָמאָטיוו זאָל זיי פירען. הייליגע אידען! אָט די זעלבע קשיא האָבען מיר צו פרעגען אויף אונז אויך. דער גאון ר' ישראל סלאַנטער זצ"ל האָט געפרעגט אַקשיא: ווי באַלד אַז ראש השנה משפט דער בוי"ת דעם מענשען אויף זיינע מעשים וואָס ער האָט געטאָן אין דעם פאַרגאַנגענעם יאָהר, און דאַדורך ווערט באַשטימט זיין שיקזאַל אויפ'ן קומענדען יאָהר, און יוהכ"פ טוט מען תשובה אויף די זינד, וואָלט דאָך געווען גלייכער אַז פריער זאָל זיין יוכ"פ און נאָכהער ראש השנה, דאַן וואָלט מען יום כפור תשובה געטאָן און ריין ווערען פון די זינד וואָלט מען זיכערער געווען אין דעם יום הדין פון ראש השנה אַז מען וועט אויספּועל'ן אַגוט יאָהר? דערויף ענטפערט ער: אַז ווען יום כפור וואָלט געווען פאַר ראש השנה וואָלט קיין מענש ניט ערוועקט זיך תשובה צו טאָן יום כפור. דען די גייסטליכע זאַכען ערוועקען ניט אַזוי דעם מענשען. דעריבער האָט דער בוי"ת געמאַכט אַז ראש השנה זאָל זיין פריער און דער נאָך יום כפור, כדי אַז ער וועט קומען ראש השנה בעטען אויף אַגוט יאָהר, דען דערצו ווערט אַ מענש גיכער דערוועקט, ווייל אַגוט יאָהר וויל דאָך יעדערער, לעבען וויל דאָך יעדערער, וועט ער זיך דאַמאָלסט דער־וועקען אויך תשובה צו טאָן יוהכ"פ אריכטיגע תשובה, און דאָס —זאָגט ער— איז דער פשט פון מדרש: ה' אורי וישעי, אורי בראש השנה וישעי ביוהכ"פ. דער בוי"ת איז מיין דער לייכטער ראש השנה און מיין הילף יום כפור, ווייל ראש השנה דער לייכטעט ער דעם מענשען די אויגען דורכ'ן „זכרנו לחיים", ער זאָל תשובה טאָן יום כפור, קומט אויס נאָך זיינע רייד, אַז דער ראש השנה, דער זכרנו לחיים איז דער לאָקאָמאָטיוו. און דער יום כפור דער אָשמנו מיט'ן על חטא זיינען די וואַגאָנען וואָס זיי ציען זיך נאָך. ווייל צוליב דעם זכרנו לחיים פון ראש השנה דערוועקט ער זיך צו קלאַפּען זיך אין הארצען יום כפור, היינט וועלען מיר

פֿרעגען: דער לאָקאָמאָטיװ, דער זכרנו לחיים, דוכט זיך איז דער זעלבער װאָס אַמאָהל אין די פֿערצײַטיגע יאָהרען איז געװען. און די װאַגאָנעס, דער „אשמנו" מיט'ן „על חטא" איז הײַנט אַנדערס װי אַמאָל איז געװען, אַמאָל זײַנען זײ געװען לײדיגע װאַגאָנעס, אַ לײַדיגער „אָשמנו", אַ פּוסטער „על חטא" און הײַנט זײַנען זײ פֿולע געלאָדענע, דען װאָס איז געװען דער אַמאָליגער „אָשמנו" װאָס אַ איד האָט זיך געקלאַפּט אין האַרצען? עס איז מענליך אַז עס איז גאָר נישט געװען, דער איד האָט זיך געקלאַפּט אין האַרצען װײַל עס שטײט געדרוקט אַזױ אין סידור אָדער אין מחזור. און װאָס איז געװען דער „גזלנו" װאָס אַ איד האָט זיך אַמאָל אויף איהם געקלאַפּט אין האַרצען און װאָס איז דער „גזלנו" װאָס ער קלאַפּט זיך הײַנט? יעדערער פֿאַרשטײט אַז עס איז אַ גרויסער אונטערשײד צװישען זײ. און דאָס זעלבע איז מיט'ן „טפלנו שקר", אַמאָל אַז אַ איד האָט זיך געקלאַפּט אין האַרצען אויפ'ן „טפלנו שקר" האָט ער זיך געדאַרפֿט, איבערהויפּט, קלאַפּען אויפ'ן „טפלנו" דען זײַן גאַנצער שקר איז בלויז געװען „דברים טפלים" פּוסטע זאַכען, ער האָט דערצײלט אַמעשה אַליגען װאָס עס איז קײנעם ניט נוגע, עס האָט קײנעם קײן שאָדען ניט געמאַכט, און איצט דאַרף ער זיך קלאַפּען אין האַרצען דער עיקר אויף דעם „שקר", דען עס איז טאַקע אַ שקר װאָס עס האָט אַראָב געפֿיהרט מענשען פֿון װעג, װאָס האָט מענשען אונגליקליך געמאַכט, אַמאָל איז געװען דער „טפלנו" דער עיקר, ער האָט געטפלט, געפּלוידערט, האָט זיך אַגב, פֿאַרבײַגײענדיג אויס געפּלוידערט אַ „שקר" אויך און הײַנט איז טאַקע דער „שקר" געװאָרען דער עיקר, הײַנט איז דאָך אַ קשיא: װי אַזױ קאָן דער זעלבער לאָקאָמאָטיװ, דער זעלבער „זכרנו לחיים", װאָס ער האָט געשלעפּט פֿאַר צײַטען די לײדיגע װאַגאָנעס שלעפּען הײַנט געלאָדענע װאַגאָנעס מיט אָשמנו, מיט גזלנו, מיט שקר, תרמית, לשון הרע ורכילות

נאָר הערט זיך צו, הײליגע אידען! װאָס איך װעל אויף דערויף ענטפֿערען: אין אמת'ן איז טאַקע דער לאָקאָמאָטיװ, דאָס הײסט דער „זכרנו לחיים" הײַנטיגע יאָהרען אויך אַנדערש װי אין די פֿאַרצײַטיגע יאָהרען איז געװען, גאַנץ אַנדערש, פֿיל שטאַרקער און פֿיל גרעסער. לאָמיר זעהן: פֿאַר צײַטען אַז אַ איד איז געקומען בעטען זכרנו לחיים? אין װאָס איז בעשטאַנען זײַן זכרנו לחיים? װאָס האָט ער פֿאַרלאַנגט צום לעבען? ער

האָט פֿאַרלאַנגט „לחם לאכול" אַפּראָסטע שטיקעל ברויט צום עסען, „ובגד ללבוש". אַפּראָסטען בגד צום אָן טאָן, אַזוי פֿאַר זיך און אַזוי פֿאַר זײַן װײַב און פֿאַר זײַנע קינדער, און װאָס פֿאַרלאַנגט הײַנט אַ איד װען ער בעט „זכרנו לחיים"? אוי! הײַנטיגער לעבען פֿאָדערט גאָר אַנדערש װי עס האָט געפֿאָדערט פֿאַרצײַטיגער לעבען. קײַן פּראָסטע ברױט קאָן ער ניט עסען, דאָס װעט איהם שאָדען צו זײַן געזונט, קײַן פּראָסטען בגד קאָן ער ניט אָן טאָן דאָס װעט איהם שאָדען זײַן קרעדיט, מען מוז װאױהנען װי אַ מענש מיט גרױסע זאַלען, מיט טײַערע שפּיגלען, מיט גוטע מעבּיל. און װער רעדט אַז מען האָט נאָך ערװאַקסענע טעכטער בײַ הײַנטיגע צײַט, דוכט זיך אַז אַלע מיני קלײדער און תכשיטין װאָס ישעי' הנביא האָט גערעכענט אין קאַפּ' ג' פֿון די בנות ירושלים איז נאָך בײַ הײַנטיגע צײַט אױך װײניג, אױסער די אַלע פֿערגעניגענדען װאָס מ'סטראָיעט בײַ אַ סעודה, הײַנט פֿאַרשטײט מען שױן פֿיל שטאַרקער דער לאָקאָמאָטיװ פֿון „זכרנו לחיים" איז הײַנט קענען פֿאַרצײַטען. נאָך מער, אַפֿאַרצײַטיגער „זכרנו לחיים" האָט פֿאַרנומען אַגאַנץ קלײנעם קרײַז. דען פֿאַר װעמען בעט אַמענש „זכרנו לחיים"? פֿאַר זיך מיט זײַנע קינדער. װאו האָבען זיך געפֿונען זײַנע קינדער? אַלע זײַנען געװען אַרום איהם, אין אײן הײַפֿעלע אין אײן װינקעלע אין בית המדרש, האָט ער געבעטען „זכרנו לחיים" אָט פֿיר דעם װינקעלע. װי גרױס איז אָבער דער קרײַז פֿון „זכרנו לחיים" בײַ הײַנטיגע יאָהרען? הײליגע אידען! װאו זײַנען הײַנט אונזערע קינדערלעך?! צושפּרײט אין דער גאַנצער װעלט! אין אַמעריקאַ אין אַפֿריקאַ און אין אױסטראַליען! אױ, װי גרױס דער קרײַז פֿון „זכרנו לחיים" איז, װאָס אַ איד בעט הײַנט! נאָך מער. פֿאַרצײַטיגע יאָהרען איז ניט נײטיג געװען צו בעטען פֿאַר די קינדער. מען איז זיכער געװען אַז די קינדער װעלען בעטען פֿאַר זיך אַלײן. אָבער הײַנט?.. הײַנט מוזען מיר בעטען פֿאַר זײ!.. נאָך מער. פֿאַר צײַטיגע יאָהרען האָט מען אין אַלע פֿאַלען ניט גענדאַרפֿט אינטערעסירען זיך װעגען פֿרעמדע, יעדערער האָט פֿאַר זיך געבעטען לעבען, ער האָט פֿאַר זיך געבעטען געזונט, ער האָט פֿאַר זיך געבעטען פּרנסה. הײַנט אָבער? הײַנט מוז ער בעטען פֿאַר יענעם װאָס ער װאָהנט אין זײַטאָמיר, װײַל ער האָט איהם אַרױס געשיקט סחורה אױף אַנאַכנאַמע דאַרף ער בעטען פּרנסה פֿאַר איהם ער זאָל קאָנען די נאַכנאַמע לײזען, פֿאַר אַ צװײטען װאָס װאָהנט

אין בערדיטשוב, ווייל ער איז איהם שולדיג אויף א וועקסעל ער זאל קאנען דעם וועקסעל צאלען אין דער צייט. פארשטייען מיר אז היינטיגער „זכרנו לחיים" פארנעמט אגאנץ גרויסען קרוג און האט אגאנץ שטארקען קראפט און ער האט טאקע בכח צו שלעפען געלאדענע וואגאנעס מיט אשמנו און על חטא.

נאר חאטשי ראש השנה איז פאר יום כפור, דאך בשעת מען בעט „זכרנו לחיים" ראש השנה דארף מען האבען עפיס די יומכפורדיגע אויך אין זינען און תשובה טאן וועט דער בוי"ת מוחל זיין די עבירות און אן שרייבען אגוט יאהר, דעריבער בעטען מיר אויך ראש השנה אז ער זאל אונז איין שרייבען אין דעם ספר פון סליחה ומחילה דען אזוי ווי די וואגאנעס דארפען זיין צו געבונדען צום לאקאמאטיוו, אזוי דארפען זיין צונויף געבונדען די ענינים פון ראש השנה מיט די ענינים פון יום כפור, און דאס איז דורך דעם וואס מיר בעטען אויך אום ראש השנה סליחה ומחילה

לויט ווי מיר האבען שוין ערקלערט איז דער אונטערשייד פון סליחה צו מחילה: סליחה הייסט וואס דער בוי"ת היילט דעם פעלער פון דער עבירה וואס זי האט געמאכט אין נפש פון מענשען. און מחילה הייסט וואס דער בוי"ת איז מוחל וואס מען האט געטאן קעגען איהם און ער באשטראפט ניט פאר דעם. סליחה בעטען מיר אלעם וואס ער איז „אבינו", אונזער פאטער, און מחילה בעטען מיר אלעם „מלכנו" וואס ער איז אונזער קעניג. גרינגער צו בעטען איז ביי אפאטער אוידער ביי א קעניג דערום זיינען מיר מקדים פריער סליחה און נאכהער מחילה, און בעטען כתבנו בספר סליחה ומחילה.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַצְמַח לָנוּ יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב:

אוּנְזֶער פָּאטֶער אוּנְזֶער קֶענִיג, מַאךְ שְׁפְּרָאצֶען פַאר אוּנְז אַהִילְף בַּאלְד.

ביי די גרויסע פראפעסארען אין אויסלאנד ווערט געגעבען די פאציענטען צעטלען מיט נומערען, און דער וואס קומט

פריער באקומט א פריערדינען נומער און ער ווערט גיכער אנגענומען ביים פראפעסאר. עס האט אבער אמאל פאסירט אז עס איז געקומען אנגעפערליכער קראנקער וואס עס איז ניט געווען מעגליך פאר איהם צו ווארטען ביז עס וועט קומען זיין אצערעד, האט ער אנגעהויבען קלאפען צום פראפעסאר ער זאל איהם גלייך עפענען, דען די קראנקהייט איז אנגעפעהרליכע. דער פראפעסאר האט געפרובט זאגען ער זאל געהן ביי אנ'אנדער דאקטאר. דען ער קאן איהם פאר דער צייט ניט אנ־נעמען. האט דער קראנקער געענטפערט אז ער איז שוין געווען ביי אפולע דאקטורים און געטאן די אלע מיטלען וואס זיי האבען איהם געגעבען און עס האט איהם ניט געהאלפען, דערום איז ער צו איהם געקומען אז ער מיט זיין גרויס חכמה זאל אויס געפינען עפעס אנייעס מיטל פאר איהם. און אין דעם נויטיגט ער זיך טאקע וואס גיכער ווייל די קראנקהייט איז זייער אנגעפעהרליכע און ער קאן מעהר ניט ווארטען.

דאס זעלבע איז מיט אונז, הייליגע ברידער! די געפאר איז אזוי גרויס אז מיר האבען קיין קרעפטען צו ווארטען ביז עס וועט קומען אונזער אצערעד, מיר האבען אב געטאן אלע מיטלען און עס איז אן נוצען געווען, און מיר האבען שוין קיין אנדער הילף ניט, מיר מוזען זיך ווענדען צום גרויסען פראפעסאר, צום בוי״ת אז ער זאל אויסגעפינען פאר אונז א נייעס מיטעל, אנייע הילף, איידער עס וועט קומען די צייט נאר בקרוב, באלד.

ווען דער דאקטאר גיט דעם קראנקען א רעצעפט דארף דער קראנקער נעמען דעם רעצעפט צוליב זיינע אייגענע נוטצען, אבער אויב ווען דער קראנקער וויל זיין געזונט ניט פאר היטען און איהם אליין ארט ניט פאר זיך, דארף דאס דעם דאקטאר ניט ארען. ווי איז אבער ווען אזעלכער גייט אין שטרייט און ער איז געווארען פאר־חאונדעט אבער ער קאן נאך געהיילט ווערען און גיין ווייטער אין שטרייט, און מען האט איהם אריין געלייגט אין שפיטאל און געגע־בען מיטלען, און ווען ער וועט די מיטלען ניט נעמען, איז ניט גענוג וואס ער וועט ליידען שמערצען פון זיינע וואונדען, איז דאס אויך אגרויסער פארברעך געגען די רעגירונג, ווייל דאמיט מאכט ער זיך ארויס פון צו דינען דעם קעניג. דאס זעלבע איז אויך מיט אונז, הייליגע אידען! די רפואות וואס השי״ת גיט אונז איז אויסער דעם וואס זיי זיינען פאר אונזערע נוצען, איז דאס אויך אבאפעל פון בוי״ת און מיר מוזען דאס פאלגען, און אויב מיר

וועלען ניט פאלגען איז אויסער וואס מיר וועלען בלייבען פאר־וואונדעטע וועט דאס נאך זיין אגרויסער פארברעך קעגען בוי״ת און ער וועט דאפיר שטארק באשטראפען.

אויף נאך אפאל שטדיינגט אן דער דאקטאר זיינע קרעפטען אז דער קראנקער זאל נעמען די מעדעצין און טאן די מיטלען וואס ער האט איהם פאר ארדענט. און ער וועט זיך ניט בענוגענען דאמיט וואס דער קראנקער וועט ליידען די שמערצען פון זיינע וואונדען. אויב דער קראנקער איז דעם דאקטארס אזון, דאמאלסט וועט דער דאקטאר אן ווענדען אלע קרעפטען צו ווירקען אויפ׳ן קראנקען ער זאל נעמען די רפואות און ער זאל ווערען געהיילט פון זיין קראנקהייט.

הײַנט לאמיר זיך פארשטעלען: אז דער קראנקער וואס איז געקומען צום פראפעסאר קלאפען אין טהיר ער זאל איהם עפענען בעפאר עס איז געקומען די צייט, האט איהם שוין דער פראפעסאר געגעבען מיטלען און ער האט פארבראכען און האט די מיטלען ניט גענומען, וועט איהם שוין דער פראפעסאר ענטפערען? געוויס ניט. טא ווי אזוי קאנען מיר קומען בעטען דעם בוי״ת ער זאל פאר אונז אויספינדען אמיטעל און אין גיכען, ווען ער האט אונז שוין לאנג פארזאגט מיר זאלען נעמען זיינע מיטלען און מיר האבען ניט גענומען?

מיר האבען דאך אבער פריער ערקלערט צוויי פאלען ווען דער דאקטאר אינטערעסירט זיך אז דער קראנקער זאל יא נעמען זיינע מיטלען אפילו ווען ער האט איהם שוין אמאל ניט געפאלגט. איינס ווען דער קראנקער איז דעם דאקטארס אזון, דאן רעכענט ער זיך ניט מיט זיין כבוד וואס ער האט איהם ניט געפאלגט, אדער דער קראנקער איז אזעלנער וואס דארף נאך געהן אין דער מלחמה, דאן נויט מען איהם נעמען די רפואות ער זאל נאך קאנען גיין דינען דעם קעניג. דאס בעטען מיר איצט: „אבינו״ ער זאל זיך מיט אונז רעכענען אדער ווי א פאטער מיט קינדער און זאל לייגען זיין רחמנות אויף אונז אדער: „מלכנו״ ווי א קעניג מיט זיינע זעלנער וואס זיי דארפען איהם דינען. „הצמח לנו ישועה בקרוב״.

דאָס נאָך פאַר אונז קיין גרויסע נוצען ניט, דערום בעטען מיר דיר איצטער אז דו זאָלסט דאָס מפרסם זיין אויף דער גאַנצער וועלט אז דו ביסט אונזער קרוב זאָלען אַלע וויסען דעם יחוס דיינעם צו אונז, וועט אונזער נאָמען געאַכטעט ווערען צווישען די אומות העולם, און זיי וועלען זיך ווענדען צו אונז מיט גרויס עהרע, אָט דאָס בעטען מיר: „הרם קרן ישראל עמך".

דאָס איז דאָך אָבער אַלץ גערעדט אז מיר וועלען זיך אויך מתייחס זיין מיט אונזער קרובשאַפט צו איהם, ווי איז אָבער אַז מיר וועלען זיך פון איהם ערווייטערען, ווי קאָנען מיר פערלאַנגען פון איהם אז ער זאָל זיך ארויסווייזען פאַר אַקרוב צו אונז? נאָר מיר געפינען אָבער די גמרא זאָגט אין סנהדרין דף צ"ז לדעת ר' יהושע): „ישראל בין עושין תשובה ובין אין עושין תשובה נגאלין" סיי אידען וועלען יאָ טאָן תשובה, סיי אידען וועלען ניט טאָן תשובה וועלען זיי אַלץ אויסגעלייזט ווערען. דער אונטערשייד איז נאָר אין דעם: אויב זיי וועלען טאָן תשובה זיינען זיי גלייך ווי קינדער, דען אַקינד באַדינט דעם פאָטער מיטען גוטען ווילען. און אויב זיי פון זיך אליין וועלען קיין תשובה ניט טאָן נאָר ע"פ נויט, ווערען זיי ניט גערעכענט פאַר קינדער נאָר פאַר קנעכט. דערום בעטען מיר, סיי מיר וועלען טאָן תשובה מיטען גוטען ווילען ווי א קינד און דו ביסט „אבינו" אונזער פאָטער, און סיי מיר וועלען טאָן תשובה ע"פ נויט און דו ביסט, „מלכנו" אונזער קעניג, אין אַלע פאַלען „הרם קרן ישראל עמך".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחֶךָ:

אוּנְזֶער פָאטֶער אוּנְזֶער קֶעניג, עֶרְהוֹיבּ דֶעם הָארֶען פוּן דַיין גֶעזַאלְבְּטֶען.

איינער א מענש איז געגאַנגען אין גאַס, זעהט ער ווי אין גאַס שטייט א אָרעמער קינד און איינינע קינדער פון רייכע עלטערען רייצען זיך מיט איהם, שלאָגען איהם און שטויסען איהם פון איינעם צום אַנדערען, און מענשען גייען פאַר ביי און קיינער רעדט ניט קיין וואָרט, און דאַמיט גיבען זיי די קינדער צו מעהר מוטה

צו רייצען זיך און צו שלאָגען נאָך מעהר דעם אָרעמען קינד, דען ווי זעהן אז ער איז עלענד און עס איז ניטאָ ווער עס זאָל איהם קומען צו הילף. איז דער מענש צוגעגאַנגען צו די קינדער און האָט זיך אויף זיי אָנגעבייזערט און אָן געשריען, און האָט זיי געזאָגט אז זיי וועלען ווייטער מיט איהם זיך רייצען וועט ער זיי באַשטראָפען. ווי די קינדער האָבען געזעהן אז דער אָרעמער קינד האָט אויך אַבּעשיצער פאַר זיך, ער האָט אויך ווער עס זאָל זיך פאַר איהם אָננעמען, האָבען זיי שוין איהם מעהר ניט אָן גערירט, זיי האָבען איהם שוין געלאָזען צורוה. די גמרא זאָגט אין סוטה (דף מ״א): משל של יעקב ועשו למה הדבר דומה לאדם שזימן את חברו והכיר בו שמבקש להרגו אמר לו טעם תבשיל זה שאני טועם כטעם שטעמתי בבית המלך, אמר לו ידע לו מלכא מסתפי ולא קטל לי׳, יעקב האָט געזאָגט צו עשו׳ן „ראיתי פניך כראות פני אלקים ותרצני״. איך זעה דיין געזיכט איז ריכטיג ווי איך האָב געזעהן די געזיכט פון מלאך, זאָגט די גמרא דערצו אמשל: ווי איינער האָט פאַר בעטען דעם צווייטען צו מיטאָג, האָט ער דערקאָנט אָן יענעם אז ער וויל איהם הרגנ׳ן. זאָגט ער צו איהם: דער עסען וואָס איך עס דאָ האָט דעם זעלבען טעם ווי דער עסען וואָס איך האָב געגעסען ביים קעניג אין הויז האָט יענער דערהערט אז ער האָט בעקאַנטשאַפט ביים קעניג אין הויז האָט ער מורא געהאַט פאַר איהם און האָט איהם ניט געהרגעט, אזוי האָט איהם יעקב געגעבען אַ אָן צו הערעניש אז ער טרעפט זיך מיט מלאכים כדי עשו זאָל מורא האָבען פאַר איהם. דאָס זעלבע געפינען מיר אין פסוק (תהלים קל״ב): „שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי, אויביו אלביש בושת ועליו יציץ נזרו״. דאָרטען וועל איך מאַכען שפּראָצען דעם האָרען צו דוד המלך. איך האָב צו נעגרייט אַליכטיגקייט צו מיין געזאַלבטען זיינע פיינד וועל איך מאַכען אָן קליידען מיט שאַנד און אויף איהם וועט שיינען זיין קרוין, דאָס זעהט מען אז פון די שאַנד וואָס עס וועלען ליידען די פיינד וועט זיין ליכט אויף געלויכטען ווערען.

הייליגע אידען! מיר זעהען אז איצט איז די אמונה אין ביאת המשיח זייער שוואַך געוואָרען, פאַר וואָס איז דאָס אזוי? ווייל מען זעהט אז דער איד האָט קיין ווערט ניט, מען טרעט איהם אומעטום מיט די פיס, וואָס איינער וויל רעדט ער אויף איהם, און וואָס איינער וויל טוט ער איבער איהם, דאָס איז אַלץ ווייל דער איד איז עלענד און ער האָט אויף זיך קיין באַשיצער ניט, ווען אָבער

אז דער בוי״ת וועט אנפאנגען צו דער הויבען דעם אידען און ער וועט מאכען צו שאנדע זייערע געגנער, דאן וועט מען זעהן אז דער איד איז עפּיס אויך א מענש. און דאן וועט מען זיך קאנען פאר־שטעלען און גלויבען אין דעם אידישען צוקונפט. דאס וואס דער בוי״ת וועט אונז אויף הויבען איז ווייל ער איז „אבינו״, אונזער פאטער, און דאס. וואס ער וועט נעמען ראכע פון אונזער פיינד איז ווייל ער איז „מלכנו״ אונזער קעניג, דאס בעטען מיר איהם: „הרם קרן משיחך״.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא יָדֵינוּ מִבִּרְכוֹתֶיךָ:

אונזער פאטער אונזער קעניג, מאך פול אונזערע הענד מיט דיין גליק.

איינער אדארפסמאן איז געקומען אין שטאט אין א וויין געשעפט מיט זיינע אפעסעלע קויפען וויין. מען האט איהם אין געשעפט אן געגאסען די פעסעלע וויין און מען האט איהם ארויין געלייגט אין זיין וואגען און ער איז אוועק געפארען אהיים, ער קומט אהיים ער געהמט ארויס די פעסעלע פון פור, זי איז אלע־דיגע, לויפט ער אין שטאט אין וויין געשעפט מיט אגעוואלד: וואס האט איהר מיר אב גענארט? איך האב דאך באצאהלט געלד, ווארום האט איהר מיר קיין וויין ניט געגעבען? זיי ווייסען אבער אז זיי האבען איהם יא געגעבען אפולע פעסעלע מיט וויין. זיי בעטראכטען די פעסעלע זעהען זיי אז די פעסעלע איז ארינענדיגע, די קלעפקעס זיינען קרומע און עס פאסט זיך ניט צו איין קלעפקע צו דער צווייטע, האבען זיי איהם באוויזען אז זיי זיינען ניט שולדיג וואס די וויין איז ארויס פון פעסעלע, דען זיי האבען איהם אן געגאסען די פעסעלע אפולע מיט וויין און וואס די וויין איז ארויס ווייל די פעסעלע איז געווען אשלעכטע, ארינענדיגע, דאס איז ניט זייער שולד.

און דאס זעלבע הייליגע אידען איז מיט אונז אויך! די גמרא זאגט: „לא מצא הקב״ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום״. דער בוי״ת האט ניט געפונען קיין כלי וואס זאל אויף האלטען די

ברכה פאַר אידען נאָר שלום, דאָס הייסט אַז דער בוי״ת גיט ברכה פאַר אידען נאָר מען דאַרף האָבען אַ כלי וואָס עס זאָל די ברכה אויף האַלטען, איז דאָס נאָר דער שלום, דען דער כלל ישראל איז גערעכענט פאַר איין כלי און יעדערער איינציגער איד איז נאָר אַקלעפּקע פון דער גרויסער כלי, און ווען די אידישע הערצער זיינען נאָהענט איינע צו די אַנדערע הייסט דאָס אַז די כלי איז אַגאַנצע און עס האַלט זיך איין דאָס וואָס מען גיסט אין איהר אַריין. אָבער ווען די אידישע הערצער זיינען פונאַנדער גערוקט איינע פון די אַנדערע הייסט דאָס אַז די כלי איז ניט קיין גאַנצע קאָן זיך ניט איינהאַלטען אין איהר וואָס דער בוי״ת גיסט אַריין אין איהר.

נאָר צו זיין אַגאַנצע כלי איז נאָך ניט גענוג וואָס די קלעפּקעס זאָלען זיין נאָהענט איינע צו די אַנדערע, נאָר יעדער קלעפּקע באַזונדער מוז אויך גאַנץ זיין און זי דאַרף זיין צו געפּאַסט צו דער צווייטער. דאָס זעלבע איז מיט אונז, הייליגע אידען. אַנדערש קאָנען מיר ניט רעכענען זיך פאַר אַגאַנצע כלי סיידען אַז יעדערער איינציגער מענש דאַרף זיין גאַנץ פאַר זיך און נאָכהער צו געבונדען צום צווייטען, דערום בעטען מיר דעם רבש״ע ער זאָל אונז העלפען דערצו מיר זאָל זיין גאַנץ יעדערער פאַר זיך, דאָס בעטען מיר אַלעס „אבינו״ וואָס ער איז אונזער פאָטער. און ווידער בעטען מיר ער זאָל אונז זיין צו הילף, מיר זאָלען זיין געבונדען מיטען צווייטען מיטן כלל ישראל, און דאָס בעטען אַלעס ער איז „מלכנו״, אונזער קעניג, און דאַן וועט זיין די כלי אַגאַנצע וועט ער ערפילען אונזער געבעט וואָס מיר בעטען: „מלא ידינו מברכותיך״.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא אֲסָמֵינוּ שָׂבָע:

אוּנְזֶער פָאטֶער אוּנְזֶער קֶענִיג, מַאךְ פוּל אוּנְזֶערֶע אוֹצְרוֹת מִיט זֶעטִיגְקַייט.

אַנביר האָט געמאָלט חתונה זיינע אַקינד, און האָט אויך אַמאָל־ צייט געמאַכט פאַר אָרעמע לייט. אויפן מאָלצייט זיינען געקומען פון

די ארעמע לייט פארשידענע מענשען; צום טיש האט מען דערלאנגט פערשידענע מאכלים פון דער פולער האנד ווי עס פאסט פאר אגרויסען גביר. די ארעמע לייט זיינען געוועזן נעביך אלע הונגעריגע האבען זיי זיך צו געכאפט צום עסען און האבען זיך אן געגעסען צו זאט. נאכהער האט מען דערלאנגט נאך אגעריכט, די ארעמע לייט האבען שוין מער ניט געקאנט עסען, איינינע פון זיי האבען זיך דערפון ניט באקימערט וואס זיי קאנען מער ניט עסען אבי זיי זיינען זאט, זיי האבען דעם הונגער פארטריבען. זיי האבען דעם בעה״ב. דעם בעל שמחה געדאנקט און געבענטש און זיי זיינען אוועק געגאנגען, דער בעה״ב פרעגט זיי ווארום עסט איהר ניט מעהר, מען האט דאך דערלאנגט נאך גוטע זאכען צום טיש? ענטפערען זיי, מיר זיינען ניט געקומען צו זוכען קיין פערגניגען פון די גוטע מאכלים מיר זיינען נאר געקומען דעם הונגער פערטרייבען, און ווי באלד אז מיר האבען שוין געגעסען צו זאט זיינען מיר זייער צופרידען, האט זיי דער בעה״ב געגעבען שיינע נדבות און זיי זיינען אוועק אהיים לשלום. עס האבען זיך אבער אויך געפונען אנדערע ארעמע לייט וואס זיי האט פארדראסען וואס זיי קאנען ניט עסען פון די גוטע געריכטען וואס מען האט אן געשטעלט אויפ׳ן טיש, זיינען זיי ארוים געגאנגען אין דרויסען און זיי האבען קינסטליך אויסגעבראכען די פריערדיגע עסענס וואס זיי האבען געגעסען כדי זיי זאלען קאנען מעהר עסען, און אזוי האבען זיי געטאן ביי די וויטערדיגע געריכטען, דער בעה״ב האט דאס אלץ צו געזעהן און ער האט געשוויגען. ווען זיי זיינען אוועק געגאנגען און זיי האבען זיך געזעגענט מיט׳ן בעה״ב האט ער זיי אבער גאר ניט געגעבען קיינע נדבות, ווען זיי פרעגען איהם פאר וואס האט ער יענע געגעבען אזעלכע גרויסע נדבות און זיי ניט? האט ער זיי געענטפערט: יענע, די פריערדיגע ארעמע לייט זיינען געקומען אלס נויט באדערפטיגע, זיי האט געדריקט דער הונגער, דען ווי זיי זיינען זאט געווארען זיינען שוין אוועק געגאנגען און זיי האבען קיין פערגניגען געהאט אויפ׳ן מאלצייט, האב איך זיי געגעבען שיינע נדבות זיי זאלען אויך האבען פאר זייערע הויז געזינדען דעם הונגער צו פארטרייבען. אבער איהר זייט דאך געקומען צו האבען פערגעניגען, און דאס האט איהר דאך ערגרייכט, טא וואס זשע ווילט איהר מעהר? דאס זעלבע זאגט דער פסוק (משלי יג): „צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר״. דער צדיק עסט צו זאט, און

ווי באַלד אַז ער איז זאַט געוואָרען דאַרף ער שוין ניט מער, ער זוכט ניט קיין פערגעניגען פון זיין עסען. אָבער דער רשע באַנוגענט זיך ניט מיט דעם וואָס ער איז זאַט און אַז מען גיט נאָך אַ געריכט ברענגט ער אויס די פריערדיגע ער זאָל האָבען אַ אָרט אַליידיגען אין בויך וואו וויטער צו פאַקען,—אין פ׳ בחוקותי שטייט: „אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמורו וגו׳ ואכלתם את לחמכם לשבע". ווען איהר וועט געהן אין מיינע געזעצען און איהר וועט היטען מיינע מצות וועט איהר עסען אייער ברויט צו זאַט. דאָס איז ביי צדיק אַברכה, אָבער ביין רשע איז דאָס גאָר קיין ברכה ניט, אַט דעריבער איז טאַקע ביין מן אַזוי געווען; די צדיקים האָבען געקליבען אַביסל און האָבען זיך דערמיט באַנוגענט און די רשעים האָבען געוואָלט הנאה האָבען פון דעם עסען האָבען זיי געקליבען אַ סך, און זיי האָבען געשטויסען אין אַ שטויסעל און האָבען געקאָכט אין אַ טאָפ אַרויס צו ברייגען דערפון פיערליי געריכטען. דאָס בעטען מיר: „מלא אסמינו שבע", ער זאָל שיקען אַברכה אין די גידערים אַז וויפיל מען זאָל עסען זאָל מען זאַט זיין דאַמיט.

יעצט וועלען מיר זיך אומקערען צום משל וואָס מיר האָבען געבראַכט. דער בעה״ב חאָטשי ער איז מער געווען צופרידען מיט די אָרעמע לייט וואָס האָבען אָבגעגעסען צו זאַט און האָבען ניט פאַרלאַנגט מעהר קיין פאַרגעניגען צו האָבען פון די גוטע געריכטען וואָס מען וועט נאָך ברייגנען און ער האָט זיך צו זיי בעסער געווענדעט, פון דעסטוועגען, ער פון זיין זייט האָט צו גינרייט פער־שידענע גוטע שפייזען פאַר זיינע געסט און האָט ניט געפאָדערט פון זיי זיי זאָלען זיך אָן עסען צו זאַט מיט וואָס עס איז און זאָלען אוועק נעהן אַהיים. דען אַזוי דאַרף זיין. דער מענש פאַר זיך דאַרף זיך באַנוגענען מיט וואָס עס איז אַבי צו זיין זאַט, אָבער ווען ער נעמט אַ אורח ביי זיך אויפ׳ן טיש דאַרף ער אָן גרייטען פאַר איהם וואָס בעסער צו עסען. די גמרא ברייננט אויך וויפיל מאָהל: „חתיכה הראוי׳ להתכבד לפני אורחים", אשטיק פלייש וואָס פאַסט צו דער לאַנגען פאַר אַ ארח. ווי מען דערציילט אויף איינעם אַבטלן פון ר׳ יונה סלוצקערס בית המדרש וואָס דעם גאַנצען לעבען האָט ער געלעבט מיט ברויט און מיט באָרשץ (וויערס). אַמאָל איז ער זיך מישב און זאָגט צו זיין ווייב: דו ווייסט מיין ווייב מיר האָבען דאָך אָבגעלעבט אַ לעבען און מיר האָבען נאָך גאָר קיין מאָל אויף אונזער לעבען ניט פאַרזוכט קיין הון און עס קאָן דאָך

זײַן אַז מיר װעלען שטאַרבען און װעלען גאָר ניט װיסען דעם טעם פֿון אַ הון, איז בײַ מיר געבליבען אַז מען דאַרף איין מאָל אויפ'ן לעבען פֿאַר זוכען דעם טעם פֿון אַהון. די אַלטע זײַנע האָט איין געשטימט צו זײַנע רייד. נעמט ער אַרױס זײַן בײַטל געלד און גיט איהר אַז זי זאָל גײַן קויפֿען אַ הון און פֿאַר זאָגט איהר אַז זי זאָל קויפֿען אַגוטע הון. אַז יאָ עסען איין מאָל אויפ'ן לעבען אַהון— זאָגט ער דאַרף מען שוין עסען טאַקע אַגוטע הון. די װײַב האָט אַזוי געטאָן. זי איז אַרױס אין גאַס און זי האָט געקויפֿט די בעסטע הון װאָס איהר האָט זיך געטראָפֿען צו קויפֿען, אַלע מענשען האָבען אויף איהר געקוקט מיט פֿאַרװאונדערונג, זײ האָבען דאָס קײן מאָל פֿון איהר ניט געזעהן. זי איז אַװעק אַהײם און די הון געלאָזט שעכטען, הײַנט דאַרף מען די הון קאָכען, זי װײס אָבער ניט װי מען קאָכט אַ הון, זי האָט דאָס קײן מאָל ניט געקאָכט, זאָגט צו איהר דער מאַן דער בטלן זי זאָל גײַן צו ר' יונה'ן אין קיך װעט איהר די דינסט פֿאַרנאַנדער זאָגען װי מען קאָכט אַהון און װאָס פֿאַר אַצודאַטען מען דאַרף האָבען דער צו, בשמים, געװירצען, און ער האָט איהר געגעבען געלט אַז זי זאָל דאָס אַלץ אײַן קויפֿען און צופּראַװען. װען די הון איז שוין פֿאַרטיג געװאָרען, זאָגט דער מאַן צו איהר: דו װײסט מײַן װײַב, אַז מען עסט שוין יאָ אַמאָל אויפ'ן לעבען אַהון, פּאַסט דאָך ניט צו עסען אַגוטע הון אויף אַפּראָסטען טישטוך און מיט אַ פּראָסטע הילצערנע לעפֿעל מיט אַלײמענעם טעלער, װי זײ זײַנען געװעזען געװײנט שטענדיג. גײ צו ר' יונה'ס דינסט װעט זי דיר לײַען אַפּאָרצעלײַענעם טעלער מיט אַ זילבערנע לעפֿעל. זי האָט דאָס אַזוי געטאָן, און האָט דערצו אַרױס גענומען אַרײַנעם אַ פּסח'דיגען טישטוך פֿון קאַסטען און געגרײט צום טיש. און דערצו האָט מען נאָך געקויפֿט אַסטריגאָװע ליכט און אָן געצונדען גאָר יום טוב'דיג מיט גרויס פּאַראַד. נאָכהער זאָגט דער מאַן צו איהר: אַז אַ גוטע הון צו עסען פּאַסט עפּעס ניט אַלײן, מען דאַרף נעמען אַ אורח צום טיש, זי האָט איהם איין געשטימט דערױף אויך. ער איז אַװעק אין בית המדרש און האָט טאַקע געפֿונען אַשײנעם אורח און האָט איהם געבראַכט אין שטוב און אַװעקגעזעצט בײַן טיש. נאָך דעם זאָגט ער צו דער װײַב: דו װײסט מײַן װײַב װאָס איך װעל דיר זאָגען: אַז מיר האָבען שוין אָב געלעבט אונזער גאַנצען לעבען ביז אונזערע עלטערע יאָהרען אָן אַהון װעלען מיר זיך שוין איצט אויך באַגײן. און די הון זאָל זײַן פֿאַר'ן אורח

דערצו האט אויך די אלטע אין געשטימט, וואס דעם מאנם רייד איז געוועזען ביי איהר זייער טייער. און זיי האבען זיך געזעצט ביי אווינקעל טיש מיט זייער ברויט מיט זויערש ווי זיי זיינען געוועזען געוויינט אלע מאל צו עסען, און דעם אורח האבען זיי מכבד געוועזען מיט די גוטע הון די פעטע וואס זיי האבען דאס פון זיינט וועגען געקויפט צו מקיים זיין די מצוה הכנסת אורחים כדין וכדת.

הייגט אז מיר בעטען אויף זעטיגקייט דארפען מיר בעטען סיי פאר זיך סיי פאר אנדערע. דער אונטערשייד איז אבער אין דעם: פאר זיך, דארפען מיר בעטען מיר זאלען זיין זאט, און פארען צווייטען—מען זאל קאנען איהם מכבד זיין מיט עהרע מיט פאראד. אין מדרש שטייט: „משל למלך שהי' לפניו מעדנים ובאו לפניו עבדיו וב״ב ונתן מנה לכל אחד כיון שבא בנו אמר הרי כלו לפניך" אקעניג איז געזעצען פאר איהם פערשידענע שפייזען און דאס אלעמען מכבד געוועזען, ווי באלד דער זון איז געקומען האט ער איהם אוועק געגעבען אין גאנצען. דער שטייגער איז אז א גאסט איז מען מכבד און א איינען קינד גיט מען פון אלעס וואס עס איז דא. הייגט אז מיר בעטען די בקשה כללית ער זאל אונז געבען זעטיגקייט בעטען מיר אלעס קינדער וויל ער איז „אבינו" אונזער פאטער, און אז מיר בעטען די בקשה פרטית צו מכבד זיין דעם צווייטען מיט א אויסנאהם זאך, דאס איז אלעס וואס ער איז א קעניג „מלכנו" ווי עס ווערט געזאגט אין משל פון מדרש) „מלא אסמינו שבע".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁמַע קוֹלֵנוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ:

אונזער פאטער אונזער קעניג, הער אונזער שטימע, בעמיטלייד און ערבארעם זיך איבער אונז.

א קינד האט זיך ניט אויף געפיהרט ווי עס דארף צו זיין. ער האט זיך אין שטוב רק געערגערט און געקריגט זיך מיט אלעמען און פארשאפט דער מוטער מיט די גאנצע הויז געזינד פיל פאר- דרוס, האט דער פאטער א געשריען אויף איהם, דער קינד האט געוואלט אין גאנצען ארויסווארפען פון זיך דעם יאך פון פאטער.

איז ער אנטלאָפֿען פֿון זײַן שטוב, ער האָט געמײנט אז דער מיט וועט ער פֿאַרבעסערען זײַן לאַגע. ער האָט טאַקע, די ערשטע צײַט געפֿיהלט זיך אַביסל פֿרײַער, ער האָט ניט געהאַט אויף זיך קײַן אויף־זעהער. דאָס איז אָבער נאָר געווען אויף אַ קלײנע ווײַלע, כל זמן ער האָט נאָך געהאַט אַביסל קלײנגעלט בײַ זיך אין קעשענע, פֿון וועלכע ער האָט געכאַפּט פֿון פֿאָטער פֿאַר זײַן אַנטלויפֿען. אָבער ווי באַלד עס האָט זיך געענדיגט די קלײן געלט, דער מיט האָט זיך אויך געענדיגט דער פֿערגעניגען פֿון דעם קינד און די פֿרײַהײַט זײַנע. ער האָט אָן געהויבען פֿיהלען הונגער און נויט. עס איז איהם שוין גאַנץ שלעכט געוואָרען. ער האָט זיך שוין געוואָלט אומקערען צום פֿאָטער, ער האָט זיך אָבער געשעמט קומען אַלײן בעטען איהם פֿערצײַהונג אויף זײַן פֿערברעכען. ער האָט געפּרובירט בעטען אײנעם פֿון דעם פֿאָטערס גוטע פֿרײַנד, אַז ער זאָל בעטען דעם פֿאָטער פֿאַר איהם, אָבער דער פֿאָטער האָט דערפֿון ניט געוואָלט הערען, ער האָט געוואָלט אַז דער קינד זאָל אַלײן קומען איהם בעטען, און כל זמן דער קינד וועט אַלײן ניט קומען איהם בעטען פֿערצײַהונג וועט ער איהם ניט צו נעמען. ווען דער קינד האָט געזעהן אַז ער האָט שוין קײַן אַנדער ברירה ניט, האָט ער זיך באַשלאָסען צו קומען אַלײן און בעטען דעם פֿאָטער, ער האָט זיך אָבער געשעמט צו קומען בײַ טאָג איז ער געקומען בײַ נאַכט ווען אַלע האָבען שוין געשלאָפֿען און האָט גענומען קלאַפּען אין טיר, אָבער דער פֿאָטער האָט איהם ניט געוואָלט עפֿענען ביז וואַנען ער האָט אָנגעהויבען שרײַען אויף זײַן הויכע שטימע: טאַטע, העלף מיר! איך בין שוין אַלײן געקומען בעטען דיר פֿערצײַהונג אויף מײַנע זינד וואָס איך האָב געזינדיגט קעגען דיר. ווי ער האָט איהם אויפֿגעעפֿענט די טיר האָט ער צו ערשט איהם געבעטען פֿערצײַהונג וואָס ער האָט פֿאַר־בראָכען קעגען פֿאָטער זעלבסט, מיט דעם וואָס ער האָט זיך געוואָלט באַפֿרײַען פֿון זײַן אויף־זיכט, נאָך דעם בעט ער איהם פֿאַרצײַהונג קעגען דעם וואָס ער האָט זיך פֿריער ניט געפֿיהרט אָרענטליך און האָט אַרויף געצײַגען אויף זיך דעם צאָרען פֿון פֿאָטער מיט זײַן אַלגעמײנע אויף־פֿיהרונג.

דאָס זעלבע זאַך איז מיט אונז, הײליגע אידען. מיר האָבען פֿאַר בראָכען! מיר האָבען געזינדיגט! אונזער טאַטע דער בוי״ת האָט אונז געשטראָפֿט פֿאַר אונזערע זינד, האָבען מיר זיך גאָר אָב געקעהרט פֿון איהם, און עס האָט זיך געפֿונען צווישען אונז

אזעלכע וואס האבען געזאגט. „עזב ה׳ את הארץ״, אז דער בוי״ת ניט זוין גאר ניט אלטונג אויף דער וועלט. ווען עס איז אבער געווארען גאנץ שלעכט, האבען מיר זיך ארום געזעהן אז דאס וואס מיר זיינען אנטלאפען פון טאטען דערמיט האבען מיר זיך נאך א סך ערגער געמאכט. דאן האבען מיר גענומען פארשטיין אז די שטראפען זיינען פון בוי״ת, מיר האבען געוואלט זיך צוריק קערען צו איהם דורך זיינע גוטע פריינד, מיר בעטען רק זכות אבות, דער זכות פון אברהם יצחק ויעקב זאל אונז ביישטיין, דער בוי״ת וויל אבער אליין הערען אונזערע תפלות, איהם איז געשמאק צו הערען אונזער שטימע, און ער שרייט צו אונז: „הראיני את מראיך״! ווייז מיר דיין געשטאלט, רעק מיר אויף דיין צובראכענע הארץ! „השמיעיני את קולך״, לאז מיר הערען דיין שטימע, „כי קולך ערב״ דען דיין שטימע איז מיר זיס צו הערען, „ומראך נאוה״ און דיין געשטאלט איז מיר שיין אנצוקוקען. אלזא קומען מיר יעצט איהם אליין בעטען, אבער „משחרב ביהמ״ק נפסקה מחיצה של ברזל בינינו לבין אבינו שבשמים״ צייט דער בית המקדש איז חרוב געווארען שטייט צווישען אונז און אונזער טאטען אין הימעל א אייזערנע וואנט, דארפען מיר אויף הייבען אונזער שטימע אין דער הויך און שרייען: „שמע קולנו״! הער זיך צו אונזער איינענע שטימע! מיר זיינען אליין געקומען דיר בעטען פערציהונג. צו ערסט דארפען מיר איהם בעטען וואס מיר האבען נעגען איהם זעלבסט פארבראכען וואס מיר האבען זיך אבגעקעהרט פון איהם, דאס בעטען מיר איהם אלעס „אבינו״ וואס ער איז אונזער „פאטער״ נאכהער בעטען מיר איהם פערציהונג אויף אונזערע אלגעמיינע פארברעכען, דאס בעטען מיר איהם אלעס ער איז „מלכנו״ אונזער קעניג. „חוס ורחם עלינו״ דו זאלסט האבען מיט אונז מיטלייד און אויף אונז רחמנות האבען און אונז העלפען.

דער אונטערשייד פון „חוס״ און פון „רחום״ איז, „רחם״ פאסט אויף אזאך וואס האט דעת, חאטשי די זאך האט ניט קיין גרויסען ווערטה, נאר די זאך האט פערשטאנד און זי האט צער, עס איז איהר שווער דעם צער צו פארטראגען פאסט דערויף רחמנות האבען, און „חוס״ איז אויף די זאך וואס האט א ווערטה. זאלעוועס מען דאס מצד די ווערט איהרע. צום ביישפיל: ועלנער זיינען ארויס אין מלחמה און זיי זיינען פארוואונדעט געווארען, אנדערע זיינען די וואונדען גרינגע און אז זיי וועלען ווערען אויסגעהיילט וועלען זיי צוריק גיין אין שטרייט. און אנדערע זיינען די וואונדען זייערע

שווערע און אז זיי וועלען אפילו אויס געהיילט ווערען וועלען זיי שוין אין שטרייט ניט קאָנען גיין, און ביידע ליגען אין שפיטאל און מען היילט זיי איז אויף די שווער-פאַרוואונדעטע פאַסט צו זאָגען „רחמים", מען האָט אויף זיי רחמנות ווייל זיי ליידען פיל שמערצען, און צוליב דעם היילט מען זיי, און אויף די לייכט-פערוואונדעטע פאַסט צו זאָגען „חוס", מען זאלעוועט זיי איבער די נוצען וואָס מען רעכענט צו האָבען פון זיי, דאָס איז אָבער אַלץ גערעט ביי אקעניג, וואָס דער זעלנער, וועלכער ער קאָן ניט גיין אין שטרייט האָט ער שוין ביי איהם קיין ווערטה ניט, נאָר ער האָט אויף איהם רחמנות. אָבער ביי א פאָטער, איז אפילו ווען דער קינד איז קראַנק און ער נוצט ניט צו קיין ארבייט האָט ער אויך ביי אידם אגרויסען ווערט, דערום פאַסט ביי אפאָטער דער וואָרט „חוס" אפילו אויף א קראַנקען זון, אט דאָס זאָגט ער, האָטשי מיר זיינען אַזוי צו וואונדעט פון אונזערע זינד אַז מיר האָבען שוין ניט קיין גאַנצע גליד, פון דעסט וועגען, דו ווייל דו ביסט „אבינו" אונזער טאַטע דאַרפסטו אויף אונז חס זיין (זאַלעווען אונז) וואָרום אַזון ביי אפאָטער האָט אין אלעם פאַלם אווערט, און ווייל דו ביסט „מלכנו" אונזער קעניג און מיר האָבען ניט קיין ווערט ביי דיר ווייל מיר קאָנען דיר ניט דינען בעטען מיר דיר „רחם" עלינו זאָלסט אויף אונז רחמנות האָבען צו ליב אונזער וויטאָג.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ:

אונזער פאָטער אונזער קעניג, נעם אויף מיט באַרימהאַרציגקייט און מיט ווילען אונזער געבעט.

איינער א רייכער מאַן איז געגאַנגען אין גאַס האָט ער געזעהן ווי עס וואַלגערט זיך אַרום אַאָרעמער קינד, אַ יתום אָן א פאָטער און אָן אַמוטער, וואָס האָט אויף זיך קיין אויף זעהער ניט, און ליידעט הונגער און קעלט. האָט ער אויף איהם רחמנות געהאַט

און האָט איהם אריינגענומען צו זיך אין שטוב און האָט איהם פון גרויס רחמנות גענעבען עסען און טרינקען און האָט איהם בעקליי־דעט און באַנויט, און ער האָט איהם אָבגעגעבען אין אַ חדר לערנען. נאָכהער האָט זיך אַרויס געוויזען אַז דער קינד איז געווען בעגאַבט מיט גוטע פעהיגקייטען און געווען אַגרויסער מתמיד, ער האָט זיך גענומען שטאַרק צום לערנען און האָט ווייטער געשטיגען ביז וואַנען ער איז געוואָרען אַגדול בישראל. דער מענש וואָס האָט איהם צו גענומען איז געווען זעהר צופרידען פון איהם און ער האָט געגעבען אלויב צום בוי"ת וואָס ער האָט אירם צוגעשיקט אַזאַ מציאה צו האָרעווען איהום מיט אַזעלכע בשרונות און אַזעלכע מעלות. אמת, פון אָנפאַנג דאָט ער דאָס געטאָן נאָר אַלעס רחמנות, וואָס ער האָט געזעהן דעם צער פון דעם עלענדען קינד, אָבער נאָכדעם איז ער געווען זעהר צופרידען אויך, דאָס איז דער אונטערשייד פון „רחמים" צו „רצון", „רחמים" איז וואָס האָט רחמנות אויף יענעם ווייל יענעם איז שלעכט, „רצון" איז אַז ער זעהט דאָס זיינע מעשים בריינגען נוצען.

דאָס זעלבע זאַך איז מיט אונז, הייליגע ברידער זאַ מיר קומען בעטען דעם בוי"ת בעטען מיר פריער רחמים, ער זאָל אויף אונז רחמנות האָבען מחמת אונז איז שלעכט, ווייל מיר זיינען אָרעם, אָבער נאָך דעם אַז דער בוי"ת וועט אויף אונז רחמנות האָבען און מקרב זיין און מיר וועלען נעמען אויף זיך צו דינען איהם און מיר וועלען היטען זיינע מצות, קאָנען מיר האָפען אַז ער וועט אויך זיין צופרידען מיט אונז.

אַז עס קומט צו איינעם אַ אָרעמער קרוב נעמט ער איהם אָן מיט רחמים, און אַז עס קומט אַרייכער קרוב נעמט ער איהם אָן מיט צופרידענהייט, אַזוי בעטען מיר דעם בוי"ת ער זאָל אונז אָן נעמען סיי מיר זיינען ווערט זיינע התקרבות סיי מיר האָבען עס ניט פאַרדינט, זאָל ער אונז פריער אָן נעמען מיט רחמים, נאָכדעם ווע־לען מיר קומען צו אַהעכערע מדרגה ער זאָל אונז אָן נעמען אויך מיט צו פרידענהייט.

„רחמים" געהערט מעהר צו אַפאָטער ווי עס שטייט אין פסוק: „כרחם אב על בנים", ווען אקינד איז אפילו ניט קיין גוטער און ער פאַרדינט ניט דעם פאָטערס התקרבות פון דעסטוועגען ווען ער זעהט אַז דעם קינד איז שלעכט האָט ער אויף איהם רחמנות. „רצון" איז מער שייך צו אַקעניג, דען ע"פ רוב איז דער קעניג מקרב דעם וואָס האָט פאַרדינט זיינע התקרבות. דער וואָס דינט איהם גוט

דאָס בעטען מיר, „אבינו—קבל ברחמים״, „מלכנו—קבל ברצון את תפלתנו״. אז ער וועט פריער מקבל זיין ברחמים, וועלען מיר אויף זיך נעמען צו דינען איהם וועט ער נאָכדעם אויך זיין צופרידען.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ פְּתַח שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם לִתְפִלָּתֵנוּ:

אונזער פאָטער אונזער קעניג, עפען די טויערען פון הימעל פאַר אונזער געבעט.

אין אשטאָט איז געווען ר״ל אַגרויסע שריפה, דער פייער האָט געגרויכט נאָהענט צו אַשטוב וואָס דאָרטען האָבען זיך געפונען מענשען, די שטוב איז געווען פאַר שלאָסען, די מענשען וואָס זיינען געווען אינעווייניג האָבען געשריען צו די מענשען וואָס אויפן גאַס מען זאָל זיי ראַטעווען, מען איז צוגעגאַנגען צום טיר ראַטעווען, די טיר איז אָבער געווען פאַרשלאָסען פון אינעווייניג, און מען עפענט ניט. די מענשען וואָס זיינען געווען אינעווייניג האָבען פון שרעק געחלשט און זיי האָבען ניט געהאַט קיין קרעפטען צו עפענען די טיר, עס האָט זיך גאָר געהערט אַפערשטיקטער קול: ראַטעוועט אונז פון טויט״! מען האָט אָנגעהויבען פון אויסווייניג קלאַפען אין טיר גאַנץ שטאַרק, און שרייען הויך: שטאַרקט זיך ברידער! שטאַרקט איינער דעם צווייטען און גייט צו צום טיר עפענט איהר אויף, דען כל זמן די טיר איז פאַרשלאָסען קאָנען מיר פון אייערט וועגען גאָר ניט טאָן. אַלזאָ מוזט איהר אַליין אָן ווענדען אַלע קרעפטען אויף צו עפענען דעם שלאָס און דאַן וועלען מיר אויף עפענען די טיר און מיר וועלען אייך ראַטעווען.

די חז״ל זאָגען אין דעם נאָמען פון בוי״ת: „פתחו לי כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של היכל״ איהר קינדערלעך עפענט מיר נאָר אויף אַקליינעם עפענונג ווי דער שפיץ פון אַנאָדעל וועל איך אייך שוין עפענען אַגרויסע טיר ווי די טיר פון היכל. דאָס הייסט די אידען מוזען זיך פריער אַקער טאָן צום רבש״ע און פאַנאַנדער עפענען פאַר איהם זייער האַרץ אַביסל וועט שוין דער בוי״ת עפענען זיי אַ ברייטע טיר, דען ווען מיר בעטען דעם בוי״ת מיט פאַרשלאָסענע הערצער איז קיין פעולה ניט, אין דעם בוי״ת

איז קיין שנוי ניטא, ער ווערט ניט איבער געאנדערשט פון דעם מענשענס תפלה, נאר ווען דער מענש איז מתפלל צו איהם דאן ווערט דער מענש אנדערש. פריער איז ער ניט ווערטה געווען אז דער בוי"ת זאל איהם העלפען, און נאכהער ווי ער איז מתפלל ווערט שוין זיין הארץ ווייכער, עס ווערט פאנאנדערגעעפענט די הארץ זיינע, ווערט ער שוין א נאנדער מענש און ער פארדינט שוין די הילף פון דעם בוי"ת, היינט אז א מענש שטעלט זיך מתפלל זיין פאר דעם בוי"ת און ער רעדט נאר מיט'ן מויל די תפלה און די הארץ איז ניט דער ביי, האט ער דאך מיט זיין תפלה נאר נישט אויף געטאן, אלזא ווען דער מענש איז מתפלל און וויל מיט זיין תפלה עפעס פועל זיין מוז ער פונ'נאנדער עפענען די הארץ זיינע. די ריכטיגע פראבע איז ווען זיין הארץ ווערט טאקע פונ'נאנדער געעפענט, ווען ער לאזט נאך ארוים א טרער, אט דאס איז א געוויסער סימן אז די הארץ זיינע איז אפען, ווי די הייליגע גמרא זאגט „שערי דמעות לא ננעלו". די שערי תפלה זיינען פארשלאסען און די שערי דמעות זיינען ניט פארשלאסען, דען אז א איד איז מתפלל איז מעגליך אז די הארץ זיינע איז נאך פארשלאסען און ער רעדט נאר „מן השפה ולחוץ" מיט'ן מויל אליין, אבער ווען ער לאזט ארוים א טרער, דאן ווייסען מיר קלאר אז די הארץ זיינע האט זיך געעפענט, דאן עפענט דער בוי"ת אויך פאר איהם די טויערען פון הימעל און ער ווירקט אוים אלעס וואס ער פערלאנגט.

אמאל טרעפט אבער אז איינעם אליין איז שווער צו עפענען די טויערען פון הארצען, עס איז איהם שווער צו דערוועקען ד הארץ זיינע, דען ער איז פארחלשט. דאן איז גוט ווען עס קלייבען זיך צוזאמען עטליכע מענשען און אלע צוזאמען דערוועקען זיי איינע די אנדערע, דאן איז גרינג אז יעדערער זאל פאראנאנדער עפענען זיין פערמאכטע הארץ און ארוים לאזען א טרער, דאס איז א ווירקליכע פעולה.

אלזא, הייליגע אידען! ווען מיר בעטען די תפלה: „אבינו מלכנו פתח שערי שמים לתפלתנו" דארפען מיר בעטען אלע צוזאמען. מיר דארפען זיך אויף קלייבען צו זאמען אונזערע גייסטליכע קרעפטען, ערוועקען איינער דעם אנדערען און אויף הויבען אונזער שטימע גלייך צו דעם בוי"ת וועט זיך אונזערע הערצער אויך פאר־נאנדער עפענען דאן וועט אונז השי"ת עפענען די שערי רחמים און מיר וועלען גערטעוועט ווערען.

ווען איינער איז ווייט פון מענשען און ער קומט בעטען איינער אליין ביי דעם בוי"ת, און אין די טעג הערט דאך דער בוי"ת צו די תפלה פון א יחיד אויך, ווי די גמרא זאגט: „ויחיד אימתי מר"ה עד יוהכ"פ". ווען הערט צו דער בוי"ת די תפלה פון א יחיד אין די טעג פון ראש השנה ביז יום כפור, דאן איז זיין בעטען ווי א זון בעט א פאטער פאסט צו רופען איהם, דעם בוי"ת „אבינו" אונזער פאטער, און ווען עס בעטען א צבור אלע צוזאמען דארפען מיר איהם אן רופען „מלכנו" אונזער קעניג, (כרוב עם הדרת מלך). דערום בעטען מיר סיי דו בינסט אונזער פאטער, ד"ה אז א „יחיד" בעט דיר, און סיי דו בינסט אונזער קעניג אז א „רבים" בעטען דיר: „פתח שערי שמים לתפלתנו".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכוֹר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ:

אונזער פאטער אונזער קעניג, געדיינק אז מיר זיינען נאר ערד.

אויף א גרויסער אויסשטעלונג זיינען געקומען פארשידענע פאבריקאנטען און זיי האבען געבראכט פארשידענע כלים וואס עס ווערט אויסגעארבייט אין זייערע פאבריקען, איינער א פאבריקאנט פון גאלד-אויסארבייטונג האט ארויסגעשטעלט אכלי אגאלדענע, זייער פיינע ארבייט, אלע זיינען ענטציקט פון די ארבייט, די קאמיסיע האט דאס בעטראכט און מען האט איהם באשאנקען מיט אגאלדענעם מעדאיל. נאכהער האט אויך א צווייטער פאבריקאנט ארויס געשטעלט זיינע אכלי וועלכע איז געווען אויס-געארבייט אין זיין פאבריק, אויך אגאלדענע נאך פיל שענער פון די ערשטע, איידעלערע ארבייט און שענערע אויסטעלעכץ. חער עס האט אקוק געטאן האט געהאט גרויס התפעלות. דאך ווען די קאמיסיע האט זי בעטראכט האט מען איהם נאר געגעבען אזילבערנעם מעדאיל, די מענשען וואס זיינען געווען אויף די אויסשטעלונג זיינען געווען זייער פארוואונדערט. דען אלע האבען געזעהן אז דער צווייטער פאבריקאנט האט פארדינט מער אכט און שעצונג פאר'ן ערשטען, ווייל זיינע

ארבייט איז געווען פיל שענער און איידעלער, טאָ פאַר וואָס שוין האָט מען איהם נאָר באַשאַנקען מיט אַזילבערנעם מעדאַיל חוץ דעם ערשטען האָט מען באַשאַנקען מיט אַ גאָלדערנעם ? מען האָט אויף דערויף געמאַכט אַ אָנפראַגע אין דער קאָמיסיע. די קאָמיסיע האָט דערויף געענטפערט: גאַנץ קינדערלעך, איהר האָט אַ טעות וואָס איהר שעצט דעם צווייטענס אַרבייט מעה״ר פאַר דעם ערשטענס, איהר מיינט אַז ביידע פאַבריקען האָבען געאַרבייט זייערע כלים פון וועלכען מאַטריאַל איז דאָס ביי אייך אַתאונדער, די זאַך איז אָבער ניט אַזוי. די כלי פון דעם צווייטען פאַבריקאַנט איז געאַרבייט בלויז פון רייניגע גאָלד, דערום איז חאָטשי די אַרבייט איז זייער שיין און איידעל, אָבער דאָך פון ריינע גאָלד איז ניט אַזאַ קונסט אויס צו אַרבייטען אַשיינע כלי. יאָ, אַ מעדאַיל קומט איהם, אָבער נאָר אַזילבערנעם, דער ערשטער אָבער האָט אויסגעאַרבייט זיין כלי פון ליים און האָט זי באַגאָלדעט אַז מענשען האָבען אַ טעות און מיינען אַז דאָס איז אויך פון גאָלד געמאַכט, דערום קומט איהם שוין אַגאָלדענעם מעדאַיל.

דאָס זעלבע איז מיט אונז, הייליגע אידען! די גמרא זאָגט אין חולין (דף צ״ב) אַז די אידען מוזען זאָגען שירה פאַר׳ן רבש״ע פריער און נאָכדעם די מלאכים. אין פלוק איז דאָס אונפאַרשטענדליך, פאַרוואָס זאָל דאָס זיין אַזוי? די מלאכים זיינען דאָך פיל העכער פאַר׳ן מענשען טאָ פאַר וואָס קומט דאָס דער מענש זאָל זאָגען פריער שירה פאַר זיי? נאָר דער תירוץ איז דאָס וואָס מיר האָבען דאָ געזאָגט. אמת טאַקע, די מלאכים זיינען פיינער און איידעלער און שטייען אין אַהעכערען שטאַנד פאַר׳ן מענשען, אָבער זיי זיינען דאָך פון ריינע גאָלד, זיי זיינען דאָך שכלים נבדלים, זיי האָבען דאָך קיין חומר, קיין גוף ניט, און דער מענש איז דאָך עפר מן האדמה, פון אַהייפעל ערד, און דאָך קען דער מענש אַזוי הויך ערגרייכען חאָטשי ער קען ניט ערגרייכען די מדרגה פון אַמלאך, אָבער נאָך זיין מאַטעריאַל האָט ער ערגרייכט צו אַגאַנץ הויכע מדרגה. אָט דאָס איז וואָס מיר בעטען: „זכור כי עפר אנחנו״.

קומט אויס אַזוי: אַז דאָס וואָס מיר זאָגען: „זכור כי עפר אנחנו״ ליגט אין דעריין אונזערע מעלות מיט די פעלערן, דען דאָס אליין איז דאָך אַפעלער, דאָס צוליב דעם קאָנען מיר ניט דינען דעם בוי״ת ווי עס דאַרף צו זיין, אָבער די מעלה איז, אַז וויפיל מיר דינען איהם איז פאַר אונז גענוג, עס איז אַ סך, וויל

מיר זיינען נאר עפר. וואלט דאך איינגענטליך גענוג געווען מיר זאלען נאר דערמאנען די מעלה, ווי וויים מיר דינען איהם יא? נאר ווייל ער האט דאך אגרויסע וועלט מיט מלאכים, שרפים ואופנים וחיות הקדש, וואס זיי דינען איהם גענצליך וואלט אונזער דינען איהם גאר ניט גערעכענט געווען ווען מיר וואלטען ניט געהאט דעם פעלער „כי עפר אנחנו", קומט אוים אז די מעלה אונזערע דערמאנען מיר אלעם וואס ער איז „אבינו" אונזער טאטע, און דעם חסרון דערמאנען מיר אלעם וואס ער איז „מלכנו" אונזער קעניג און האט אגרויסע וועלט מיט שכלים נבדלים, דערום בעטען מיר: „זכור כי עפר אנחנו". איז דאדורך, אונזער מעלה גרעסער פאר זיי'ערע.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ נָא אַל תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ:

אונזער פאטער אונזער קעניג, איך בעט דיר דו זאלסט אונז ניט אומקערען ליידיג פון פאר דיר.

אבעל מלאכה האט געמאכט פיל ארבייט ביי ארייכען מענשען אין הויז, דער גביר האט איהם געזאגט אז אויב די ארבייט וועט זיין גוט איז חוץ וואס ער וועט איהם באצאלען זיין לוין וועט ער איהם נאך גאנץ גוט באפרידיגען. דער בעל מלאכה האט גערעכענט צו בעקומען פיל געלט פון גביר, אבער ווען ער קומט צום גביר בעטען זיין געלט, ענטפערט איהם דער גביר אז איהם קומט גאר ניט, דען די ארבייט זיינע נוצט צו גאר נישט, און האט איהם גע-וויזען די פעלערען וואס עם איז דא אין זיין ארבייט, אז אליץ וואס ער האט געמאכט דארף מען איבער מאכען. דער בעל מלאכה האט איהם אנגעהויבען בעטען מיט טרערען: ליבער גביר, האט רחמנות אויף מיר, מילא די באפרידעגונג גיט איהר מיר ניט, געגען דעם האב איך נאר נישט, איך קאן דאס ניט מאנען. אבער באצאלט מיר חאטשי פאר די ארבייטם לוין איך זאל ניט קומען צו מיין ווייב און קינדער מיט ליידיגע הענד, און די פעלערען וואס איך האב געמאכט וועל איך בימלעכווייס פאריכטען.

דאס זעלבע איז מיט אונז. הייליגע אידען! דער בורית האט

אונז בעשטעלט מיר זאָלען איהם דינען, ווי עס שטייט אין פסוק „ועבדתם את העבודה הזאת". „ושמרתם את מצותי ועשיתם אותם". און חוץ אייער ארבייטס לוין וועל איך אייך געבען א בעפרידיגונג אויך: „והייתם לי סגולה מכל העמים". מיר האָבען אָבער פאַרבראָכען, מיר האָבען אונזער אַרבייט פאַרדאָרבען, קיין בעפרידעגונג קאָנען מיר דאָך געוויס ניט פערלאַנגען פון איהם, מיר קומען נאָר צו בעטען דער בוי"ת זאָל אונז פאַר די אַרבייט באַצאָלען און מיר וועלען מיט דער צייט פערריכטען די פעלערען וואָס מיר האָבען געמאַכט, דען דער בוי"ת רעכענט ניט אָב קיין שכר פון אַ מצוה פאַר אַ עבירה וואָס דער מענש האָט געטאָן, סיידען אַז דער מענש האָט חרטה אויף די פריערדיגע מעשים טובים וואָס ער האָט געטאָן, (בתוהה על הראשונות). מיר האָבען אָבער קיין חרטה ניט אויף דעם וואָס מיר האָבען געטאָן גוטע מעשים, נישט מער דער עול הפרנסה האָט אונז געבראַכט צו זינדיגען, דערום בעטען מיר „נא אל תשיבנו ריקם מלפניך".

אָבער דאָס דאַרפען מיר וויסען זיין. אַז דאָס אַלעס וואָס מיר בעטען פון בוי"ת ער זאָל טאָן מיט אונז, ליגט אויף אונז אַ חוב, עכ"פ, אַז מיר זאָלען דאָס טאָן איינער מיט'ן צווייטען. און ווי באַלד אַז מיר בעטען פון בוי"ת אַז ער זאָל אונז ניט אומקערען ליידיג פון פאַר איהם, דאַרפען מיר זיך אַזוי פיהרען איינער מיט'ן צווייטען, אויב עס וועט קומען אַ אָרעמאַן בעטען פון איינעם שטיצע זאָל ער איהם ניט אָבזאָגען און מקיים זיין די מצוה „והחזקת בו", און בפרט ווי מיר האָבען ערקלערט (בס' ש"נ) אַז דער כלל ישראל ווערט גערעכענט פאַר איין בנין, און דערום האָבען געשטימט די קרשים פון משכן און צו געפאַסט איינער צום צווייטען, האָטשי זיי זיינען געוועזען גראָב אַ איל, מחמת זיי זיינען געוועזען מכוון געגען די אידישע הערצער וואָס האָבען געשטימט און צו געפאַסט זיך איינע צו די אַנדערע, האָבען געשטימט די קרשים אויך איינע מיט די אנדערע.

אין משכן זיינען געוועזען קרשים (ברעטער) מיט אַדנים (שוועלען). די אדנים זיינען געוועזען אונטען און די קרשים זיינען געוועזען אויבען, די אדנים זיינען געוועזען פוסט און די קרשים האָבען דערפילט די פוסטקייט פון די אדנים און צוזאַמען איז דאָס געוועזען דער „משכן", דען זיי האָבען אויפגעהאַלטען איינע די אַנדערע. דאָס זעלבע זיינען די פאָלק אידען, די אָרעמע זיינען די אדנים, ווייל זיי זיינען אונטען,

און די רײַכע זײַנען די קרשים וואָרום זײ זײַנען אויבען, די אָרעמע זײַנען פוסט, פעליג, און די רײַכע דאַרפען ערפילען אַט די פעליגקײַט מיט זײער געלט, דען די אדנים די אָרעמע האַלטען אויף די קרשים זײ זאָלען זיך ניט אַראָב בײגען. און ריכטיג ווי אַמענש בײַ זיך אין שטוב אַז ער זעהט אַז דער שוועל בויגט זיך, און אויב ער וועט איהם ניט אונטערשפאַרען, וועט זיך די גאַנצע וואַנט אַראָב בויגען מיט'ן שוועל, היילט ער זיך אונטערשפאַרען דעם שוועל בײַצײַטען, אַזוי דאַרף זײַן ריכטיג דער אַלגעמײנער בנין פון כלל ישראל.

און דאָס איז וואָס די תורה זאָגט: „וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו", דער דובנער מגיד ז"ל פרעגט וואָס פאַסט דאָ דער וואָרט „עמך"? ווי מיר רײדען דאָ אָבער גײט דער „עמך" אויף בײדע ענינים ריכטיג ווי עס וואָלט שטײן, בי ימוך אחיך עמך ומטה ידו עמך. דען ווי מיר רײדען דאָ איז דער אָרעמער דער אדן און ער איז פוסט, פעלערדיג, און דער רײַכער (מיט די איבעריגע וואָס דער בוי"ת האָט איהם געגעבען) דאַרף דאָס ערפי־לען, אַט דאָס זאָגט ער: „בי ימוך אחיך" אַז דײַן ברודער איז אָרעם איהם פעלט, וואו געפינט זיך דאָס וואָס פון איהם פעלט? „עמך" דאָס געפינט זיך בײַ דיר, אָבער אַז דו וועסט איהם ניט געבען און דו וועסט איהם לאָזען ביז עס וועט קומען דער צו אַז „ומטה ידו", ער וועט זיך שוין אַראָבבײגען וועסטו זיך שוין אויך אַראָב בײגען, דען אַז דער שוועל בײגט זיך שלעפט ער מיט די וואַנט אויך „עמך" מיט דיר, דו וועסט זיך אויך בײגען מיט איהם צוזאַמען, דערום פאַרזאָג איך דיר אַז „והחזקת בו", וועט זײַן די משמעות בײדע זאַכען, דו זאָלסט איהם אויף האַלטען און עס וועט אויך זײַן די משמעות דו וועסט זיך אָן איהם אויף האַלטען.

אַלזאָ איז אין וואָס באַשטײט אונזער פערלאַנג? זי באַשטײט אין דעם אַז דער בוי"ת זאָל אונז אָנטרויען אַז מיר וועלען נאָך פאַרריכ־טען וואָס מיר האָבען פאַרדאָרבען, נו גוט, ווי אַזוי זע וועט דער בוי"ת אונז טרויען ווען מיר זײַנען פאָרלײַפיג געבליבען ניט ערליך קעגען איהם? נאָר מיר געפינען אין דער פראַקטישער וועלט אויף צווײ פאַלען טרויט מען אײנעם וואָס ער האָט זיך ניט ערליך געשטעלט, אָדער בײַ יענעם איז רעכט אפילו אַז דער חוב זאָל גײן אין גאַנצען פאַר פאַלען, דאָס קאָן זײַן ווען יענער איז אַ קרוב, אַ גואל, אָדער איבער הויפט אַ אײגענער קינד, רעכענט ער ממה נפשך, וועט ער מיר אָבגעבען דעם חוב איז גוט, און ווען ניט וועט

אויף רעכט זיין.—און אצווייטער פאל איז, ווען דער ארויסטרויער איז אגברא אלים, א שטארקער מאן, דאן איז ער זיכער אז יענער וועט איהם אבגעבען דעם חוב ווייל ער וועט מורא האבען פאר איהם, און ווען ער וועט ניט אוועק געבען האט ער כח צו נעמען מיט גוואלד. און דאס איז איבער הויפט ביי אקעניג, ווי די גמרא זאגט אין בבא בתרא אז איינער האט א חוקה געטאן אין די פעלד פון ראש גלותא איז דאס קיין חוקה ניט חאטשי זיי האבען ניט געמאכט קיין מחאה, זיי האבען ניט געווערט, ווייל זיי דארפען ניט ווערען, זיי פערלאזען זיך אויף זייער קראפט אז מען וועט פון זיי ניט אוועק נעמען, דערום בעטען מיר דעם בוי"ת ער זאל אונז טרויען אדער מחמת ער איז „אבינו" אונזער פאטער, איז אפילו אז מיר וועלען ניט צאלען איז אויך קיין ביז ניט, אדער מחמת ער איז „מלכנו" אונזער קעניג, איז ער זיכער אין אלע צייטען אז מיר וועלען איהם בעצאלען. אין אלע פאלען: „נא אל תשיבנו ריקם מלפניך".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ תְּהֵא הַשָּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת רַחֲמִים וְעֵת רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ:

אונזער פאטער אונזער קעניג. עס זאל זיין די שטונדע א שטונדע פון דער בארימקייט און א צייט פון באווילליגונג פון פאר דיר.

אין אמריקה איז געווען אגרויסע מרידה, אמאטעז, פיל מענשען האבען ווידער געשפעניגט נעגען קעניג, נאכהער האט מען אלע מורדים געכאפט און געמשפט יעדערען נאך זיין פערברעך, די צו הייגגען, די צו קאטארגע, די צו פארשיקען אין א ווייטע לאנד, ויהי היום אז מען האט געדארפט אויספירען דעם אורטייל אויף איינע פון די פארטיעס און מען האט זיי געפיהרט צום עשאפאט, איז גראדע פאר ביי געפארען דער קעניג, די אלע פאר־אורטיילטע זיינען געפאלען צו דער ערד פאר איהם מיט אביטערען געוויין, און זיי האבען איהם געבעטען פארצייהונג אויף זייער

פארברעך און ער זאל פון זיי דעם שטראף אראבנעמען, דער קעניג האט. אויף זיי רחמנות געהאט און האט זיי געשאנקען. ער האט געגעבען אבעפעהל מען זאל זיי אלע באפרייען. זיי האבען איהם געדאנקט און זיי זיינען אוועק יעדערער אהיים פרעהליך. די איבריגע ארעסטאנטען אבער, ווען זיי האבען געהערט די געשיכטע, איז ניט גענוג וואס זיי האבען זיך ניט געפרייט, זיי האבען נאך געהאט פארדרוס מיט קנאה אויף יענע. אין א צייט ארום האט מען געדארפט אויספירען דעם אורטייל נאך אויף א פארטיע. ווי מען האט זיי געפירט צום עשאפאט איז געקומען צו לייפען אריינטער פון קעניג מיט אבאפעל מען זאל אלע פערשולדיגטע באפרייען. וויל עס איז אנגעקומען דעם קעניגס געבורטסטאג האט ער געגעבען אמאניפעסט אז מען זאל שיינקען אלע פערברעכער פון זיין מדינה און דיזע אויך אין כלל. די אלע פאראורטיילטע זיינען אוועק זייער צופרידען און פרייליך, און זאגאר די וואס זיינען נאך פארלויפיג אין טורמע פארבליבען וואס עס איז נאך ניט געקומען די צייט אויסצופירען אויף זיי דעם דעקרעט זיינען אויך געוועזען פרייליך, וויל דער באפעל פון קעניג נעמט דאך ארונטער אלע פארברעכער.

דער אונטערשייד פון דיביידע געשיכטעס באשטייט אין דעם; די ערשטע פארטיע האט דער קעניג באגנעדיגט אלעם רחמנות, וואס ער האט אויף זיי רחמנות געהאט, און די רחמנות געהערט נאר צו דעם מקבל הפעולה, וויל נאר אויף זיי האט ער רחמנות געהאט וויל זיי האבען זיך ביי איהם געבעטען, אבער צו אנדערע געהערט עס ניט, דעריבער האט עס ניט אן באלאנגט צו די איבריגע באשולדיגטע, און זיי קאנען זייער שטראף באקומען, דאסווערט אן גערופען: „שעת רחמים" אצייט פון רחמנות. די רחמנות איז געוועזען נאר אויף אקליינע וויילע. אבער די צווייטע געשיכטע הייגנט שוין אב אן נותן, אן דעם קעניג וואס האט געגעבען דעם מאניפעסט, וואס די צייט פון זיין געבורטס טאג האט דאס מיט געבראכט איז דאס שוין חל אויף אלעמען. אט דאס בעטען מיר דעם בוי"ת עס זאל זיין „שעת רחמים", אשטונדע פון דערבארימקייט, ער זאל זיך דערבארמען אויף אונז בפרט, „ועת רצון מלפניך", און א צייט פון באוויליגונג פון פאר דיר ער זאל באוויליגען דעם גאנצען כלל. אויף דעם ערשטען פאל רופען מיר איהם אן „אבינו" אונזער פאטער, און אויף דעם אנדערן פאל וויל דאס איז שוין א כלל זאך רופען מיר איהם אן „מלכנו" אונזער קעניג. וויל דו ביסט אונזער פאטער „תהא השעה

הזאת שעת רחמים", זאל זיין די שעה אשעה פון דערבארימקייט, און וויל דו ביסט אונזער קעניג זאל זיין אני.עת רצון מלפניך".

אבינו מלכנו חמול עלינו ועל עוללינו וטפנו.

אונזער פאטער אונזער קעניג, ערבארים זיך אויף אונז און אויף אונזערע קליינע קינדער.

אגרויסע שיף איז געגאנגען נאך אמעריקא. די שיף איז געווען באזעצט פול מיט מענשען, מענער פרויען און קליינע קינדער, די שיף האט זיך אנגעהויבען טרינקען, מען האט געגעבען אסיגנאל אז עס זאלען קומען צום רעטונגס פלאץ פרויען מיט קינדער זיך ראטעווען זייער לעבען אויף רעטונגס-שיפלעך. ווען עס איז געקומען אפרוי מיט א קינד אויפ'ן האנט האט מען זיי גלייך ארויין געזעצט אין רעטונגס-שיפעל, אפרוי אליין איז דאס גלייכען. די מענער זיינען אויך געקומען בעטען מען זאל ראטעווען זייער לעבען. אבער זיי האט מען צוריק געשטויסען, אזוי איז געווען דער באפעל פון קאפיטאן. אין דעם קומט אמאנספערזאן מיט אקינד אויפ'ן האנט און בעט מען זאל איהם ראטעווען. מיט'ן קינד דער קאפיטאן האט געהייסען נעמען דאס קינד און אריינזעצען אין רעטונגס שיפעל און דעם פאטער צוריקשטויסען. דער פאטער האט אנגעפאנגען וויינען און בעטען אז מען זאל איהם אויך ראטעווען צוליב דעם קינד. אמת טאקע—זאגט ער אז די געזעצע איז אז מען דארף נאר ראטעווען דעם קינד (ווען עס איז ניטא קיין מעגליכקייט אלעמען צו ראטעווען). אבער וואס קאן טאן אזוי אקליין קינד אויף דער וועלט, אויב ער וועט בלייבען איין עלענדער און ער וועט ניט האבען אויף זיך קיין באשיצער און קיין אויף פאסער, אויב אז איך, וואס איך בין זיין איינציגער באשיצער, וועט ווערען דערטרונקען אין ים? וואו וועט דער קינד אהין קומען? און ווי קאן ער דורך פירען זיין וועלט? איז דען ניט גלייכער אויף אזא פאל אז איך זאל שוין דעם קינד מיט נעמען מיט זיך אויף דער אמת'ר וועלט? ער זאל ניט זעהן די פינשטערנעש פון דער וועלט? ער זאל ניט דארפען ארום וואלגערען זיך אויף דער וועלט, ווי אנ'עלענדער יתום, וואו א טאג

וואו א נאכט און אויסגיין פון הונגער און פון קעלט? דער קאפיטאן האט רחמנות געהאט אויפ'ן קינד און צוליעב איהם האט ער בעפוילען צו ראטעווען אויך דעם פאטער פון דעם קינד.

דאס זעלבע, הייליגע אידען! בעטען מיר אויך ביים רבש"ע: אויב עס איז ח"ו נגזר געווארען אויף אונז מיר זאלען טראגען אויף זיך דעם שווערען גזר דין און מיר האבען ניט קיין רעכט מיט אונזערע מעשים צו בעטען מ'זאל אונז ראטעווען, ערבארעם זיך אויף אונזערע קליינע קינדערלעך זיי זאלען חלילה ניט בלייבען אן א בעשיצער און אן א שפייזער, און דורך זייער זכות זאלען מיר געהאלפען ווערען.

אלזא וואס מיר בעטען ער זאל אונז מציל זיין אלעס רחמנות בעטען מיר אלעס וואס ער איז „אבינו", אונזער פאטער. און דאס וואס מיר בעטען ער זאל ראטעווען אונזערע קליינע קינדער, דאס איז מחמת די געזעצע, רופען מיר איהם אן „מלכנו" אונזער קעניג. דאס בעטען מיר: „אבינו" ווייל דו ביסט אונזער פאטער „חמול עלינו" און ווייל דו ביסט „מלכנו" אונזער קעניג „ועל עוללינו וטפנו".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל שֵׁם קָדְשֶׁךָ:

אוּנְזֶער פָאטֶער אוּנְזֶער קֶענִיג, טוּ אוּנְז גוּטֶעס פוּן וֶועגֶען דִי וָואס זַיינֶען דֶערְשְׁלָאגֶען גֶעוָוארֶען פוּן דַיין הֵיילִיגֶען נָאמֶען וֶועגֶען.

א זעלנער איז געשטאנען אויפ'ן וואך, ער האט געהיט דעם קעניגליכען אוצר, עס זיינען געקומען רויבער און האבען געוואלט אוועקרויבען דעם הייליגען אוצר האט ער זיך געשטעלט געגען און האט ניט געלאזען. די רויבער האבען איהם געגעבען א טויט קלאפ און ער איז געפאלען טויט. אבער כל זמן זיינע כחות האבען נאך געטראגען האט ער געשריען גוואלד, ביז וואנען עס זיינען זיך צוזאמענגעלאפען מענשען און די רויבער זיינען זיך צולאפען, און דער

אוצר פון קעניג איז גאנץ געבליבען. דער קעניג האט פארזאגט אז די פאמיליע פון דעם געהארגעטען זעלנער זאל מען אויסהאלטען מיט אללעם אויף זיין רעכענונג, און זיי זאלען זיין גוט בעלוינט.

דאס זעלבע איז מיט אונז, הייליגע אידען! מיר בעטען דעם בוי"ת ער זאל טאן מיט אונז חסד פון וועגען די וואס זיינען דער-שלאגען געווארען פון זיין הייליגען נאמען וועגען. עס איז געוועזען צייטען וואס מיהאט געוואלט צוראבירען דעם אוצר פון אונזער קעניג דער מלך מלכי המלכים הקב"ה. צו מבטל זיין די הייליגע תורה און צושטערען אירע מצות, און וויפיל אידען זיינען געהארגעט געווארען על קדוש השם וואס זיי האבען בעשיצט אויף די מצות התורה זיי זאלען נים בטל ווערען פון אידען, און דערמיט האבען זיי בעגעבען קרעפטען די איבעריגע וואס זיינען געבליבען ביים לעבען, זיי זאלען זיך האלטען ביים עץ החיים, זיי זאלען זיך האלטען אן דער תורה, זיי זאלען זיך האלטען אן אידישען גלויבען, זיי זאלען זיך האלטען אן די מצות פון בוי"ת, דערום בעטען מיר דיר רבש"ע, דו זאלסט פון ווייערטהעגען טאן גוטעס מיט אונז וואס מיר זיינען זייערע קינדער.

מיט דעם וואס זיי האבען זיך מוסר נפש געווען האבען זיי בעוויזען זייער ליבשאפט צום בוי"ת מער ווי געוויינטליך, און דערמיט האבען זיי באוויזען אז זיי דינען נים דעם בוי"ת ווי א קנעכט וואס ער דינט „על מנת לקבל פרס" פון וועגען בעלוינונג, נאר ווי א קינד וואס איז איבערגעגעבען דעם פאטער מיט'ן גוף און מיט'ן נפש, און דערמיט האבען זיי געמאכט א דערוועקונג אין דער וועלט מ'זאל מקבל זיין עול מלכות שמים. איז דערום אויף דעם נאמען פון דער פעולה וואס זיי האבען געטאן פון זיינטוועגען ווערט דער בוי"ת אנ-גערופען „אבינו", אונזער פאטער, און אויף דעם נאמען פון דעם תכלית וואס עס איז ארויסגעקומען דערפון, וואס אלע האבען אנגענו-מען די הערשאפט פון בוי"ת ווערט ער אנגערופען „מלכנו" אונזער קעניג. אויף דערויף בעטען מיר: „אבינו מלכנו עשה למען הרוגים על שם קדשך".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יִחוּדֶךָ.

אונזער פאטער אונזער קעניג, טו עס פון וועגן די געשאכטענע איבער דיין איינציגקייט.

ביי א קעניג איז דא פארשידענע אוצרות, עס איז דא טייערע אוצרות וואס זיי ווערן בעוואכט דורך זעלנער. די אוצרות ווען מען נעהמט אראב די זעלנער פון זייער וואך איז גרינג צו ראבי־רען זיי, ווען זיי האבען אויף זיך ניט קיין אויפזיכט. עס איז אויך דא אוצרות נאך טייערערע, וואס זיי זיינען בעהאלטען אין גרויסע בא־העלטענעש, אז אפילו מ'וועט אראבנעהמען די וואך פון זיי וועט מען ניט וויסען וואו זיי געפינען זיך, און צו ראבירען זיי איז ניט מעגליך סיידען דורך די הילף פון די זעלנער וואס זיי שטייען אויפ'ן וואך. אז זיי זאלען דייטליך אנווייזען דעם ארט וואו די טייערע אוצרות געפינען זיך. האט פאסירט ווען עס איז געשטאנען דער זעלנער אויפ'ן וואך זיינען געקומען רויבער וואס האבען געוואלט ראבירען אט די טייערע אוצרות. ווי דער זעלנער האט דערזעהן אז זיי גייען מיט א גרויסע מאכט און ער וועט זיך ניט קאנען שטעלען קעגען זיי אז מ'וועט איהם אנטאן גרויסע שמערצען און מ'וועט איהם נויטען ער זאל אנצייגען וואו די טייערע אוצרות זיינען בעהאלטען, וואס האט ער געטאן? ער האט גענומען זיין שפיז און האט זיך זעלבסט אריינגעשטעקט אין בויך און ער האט זיך דעם טויט גע־מאכט, בכדי אז די רויבער זאלען איהם ניט קאנען אנטאן קיין יסורים דאדורך צו נויטען איהם אנווייזען דעם קעניגס טייערע אוצרות, און דורך דעם זיינען טאקע די אוצרות גאנץ געבליבען.

דאס זעלבע איז מיט אונז, הייליגע אידען! עס איז געווען צייטען וואס אונזערע פיינד האבען זיך ניט בעגנוגענט מיט דעם וואס זיי האבען דעם אידען געהארגעט ווייל ער איז א איד, מ'האט איהם נאך געפייניגט מיט ביטערע יסורים און ענוים, ער זאל אננעמען זייער גלויבען פאפולער פאר'ן גאנצען אידישען פאלק, כדי דורך דעם צו ברעכען דעם צאם פון דער אמונה פאר'ן פאלק און אלע זאלען איהם נאכטאן, און דאמיט האבען זיי גירעכענט צו ראבירען דעם

יחוד פון זיין הייליגען נאמען. דאס איז אזא אוצר וואס ליגט בעהאלטען טיף ביי דעם אידען אין הארצען, אבער ווי יענע אידען האבען נאר בעמערקט אז דער פיינד איז שוין נאהענט און זיי האבען מורא געהאט אז זיי וועלען ניט קאנען בייששטיין ביין נסיון פון די שווערע און ביטערע יסורים וואס עס שטעהט זיי פאר, האבען זיי זיך אליין געטויט. עס איז אויך געוועזען א צייט אין מיטעלאלטער (ימי הבינים) וואס די עלטערען אליין האבען געשאכטען זייערע קינדער און זיי האבען געמאכט א ברכה: „אשר קדשנו במצותיו וצונו על קדוש השם. און די קינדער האבען געענטפערט „אמן" נאך דער ברכה און האבען אויסגעשטרעקט די העלזער צום שעכטען, און דערמיט האבען זיי מציל געוועזען דעם טייערען בעהאלטענעם אוצר פון בוי"ת, דעם יחוד פון זיין הייליגען נאמען. אויף דערויף בעטען מיר: „עשה למען טבוחים על יחודך".

דער אונטערשייד פון דעם פריערדיגען חרוז צו דעם חרוז, בעשטייט אין דערינען. אין פריערדיגען חרוז זאגט ער „הרוגים על שם קדשך". „שם" איז א פרסום, ווי עס שטייט אין פסוק: „ונעשה לנו שם", און אין גמרא געפינען מיר: „אשריך שזכית לשם". ווען אז מ'זאל נויטען א אידען דורך די שרעק פון הארגענען ער זאל אננעהמען א פרעמדען גלויבען, וואלט ער פונדעסטוועגען אין הארצען געגלויבט אין בוי"ת, אזוי ווי עס האט פאסירט אין שפאניען. פלעגט מען נאר בערויבען דעם פרסום פון זיין הייליגען נאמען, אבער די אמונה פון הארצען האט מען ניט אוועקגערויבט, און זיין יחוד איז געבליבען ביין אידען אין הארצען. ווי דער עקדה טייטשט דעם פסוק: „אם שכחנו שם אלהינו" אויב מיר האבען פארגעסען דעם נאמען פון בוי"ת אפילו ווען מיר האבען מכלומרשט אנגענומען א פרעמדע אמונה „ונפרוש כפינו לאל זר" „הלא אלקים יחקר זאת". דער בוי"ת ווייס דאך וואס ביי א מענשען אין הארצען טוט זיך. אבער ווען מ'נויט א אידען דורך יסורים ער זאל אננעמען א פרעמדען גלויבען בפרהסיא און דערפון זאלען זיך אבלערנען אנדערע נאכצוטאן. דאן האט מען טאקע אוועקגערויבט דעם יחוד פון בוי"ת ביי דעם אידען פון הארצען. מ'האט אוועקגערויבט די באהאלטענע אוצרות זיינע. און דא אין דעם חרוז ווערט גירעדט פון די מענשען וואס האבען בעוויזען א גרעסערען נסיון, וואס זיי האבען אליין אויסגעשטרעקט די האלז און געלאזט זיך שעכטען צו ראטעווען די טייערע בעהאלטענע אוצרות פון בוי"ת, און דערמיט האבען זיי אנגע-

זויזען אז די ליבשאפט פון עלטערען צו קינדער און פון קינדער צו עלטערען האט גאר קיין ווערטה ניט גענגען די ליבע צום בוי"ת, וואס ער איז דער איינציגער און דער אמת'ער פאטער אונזערער: און דערמיט האבען זיי פערשטארקט זיין מלוכה, דערום בעטען מיר: „אבינו מלכנו עשה למען טבוחים על יחודך".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ:

אונזער פאטער אונזער קעניג, טו עס וועגען די וואס האבען זיך געווארפען אין פייער און אין וואסער אום צו פארהייליגען דיין געטליכען נאמען.

ביין פארט פון די שטאט יפו אין ארץ ישראל איז דער ים זייער א שטורימדיגער, עס טרעפט צייטען אז עס גייט אוועק וואכען לאנג וואס מ'קאן ניט צוגיין מיט די קליינע שיפלעך צו דער גרויסער שיף, און די וואס פארען מיט דער גרויסער שיף אין יפו קאנען זיך ניט אבשטעלען און מ'מוז פארען ווייטער, פון דער זייט אז מ'פארט מוז מען פארען ביז פורט-סעיד און פון יענער זייט ביז חיפה, און פון דארט פארען אין יפו. אמאל איז געקומען דער פריסישער קראן-פרינץ אין יפו, גראדע ווען דער ים האט זייער געשטורעמט און ער האט געוואלט דוקא אבשטייגען אין יפו מיט א קליינע שיפעל, און א פאלע פון ים האט טאקע אויפגעהויבען די שיפעל און האט זי א קער געטאן און דער קראן-פרינץ איז ארייגעפאלען אין ים. איז אריינגעשפרונגען איינער א אראבער אין ים און האט איהם ארויסגענומען פון ים און האט איהם געבראכט צום ברעג און האט געראטעוועט זיין לעבען. דער אראבער האט בעקומען א דאנק פון פריסישען קייזער און אויף זיין גאנצען לעבען קריגט ער געהאלט פאר דעם וואס ער האט זיך מוסר נפש געוועזן און געראטעוועט דעם קראן-פרינץ פון טויט.

הייליגע אידען! אט מיט דער טענה קומען מיר אויך צום

רבש"ע, עס איז געוועזען צייטען וואס די אידישע פאלק זיינען געגאנגען אין פייער און אין וואסער און האבען איבערגעטראגען גרויסע יסורים, ניט נאר צו רעטען דעם אוצר המלך, דעם „דת ישראל" — מ'זאל איהם ניט צוראבירען, נאר אויך צו היילינגען איהם און אויפצוהייבען דעם היילינגען נאמען פון בוי"ת, צו מפרסם זיין איהם און מאכען איהם גרוים צווישען די אומות העולם. דאס איז געוועזען אין די צייט פון די שפאנישע אינקוויזיציע. עס איז געוועזען אזעלכע וואס זיי האבען זיך מיט זייערע אידישקייט פריהער בעהאלטען, אבער ווען מ'האט זיי געחאפט אז זיי פירען זיך נאכ'ן אידישען דת האבען זיי אבגעדאנקט דעם בוי"ת און זיי זיינען אריינגעשפרונגען אין פייער פאר אלעמען אין די אויגען מיט א אויסגעשריי: „שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד"! און דערמיט איז געהייליגט און דערהויבען געווארען דער נאמען פון דעם בוי"ת פאר אלעמען אין די אויגען. (און דאס איז דער אונטערשייד פון דעם חרוז צו דעם פריערדיגען. דארטען ווערט גערעדט פון די וואס האבען זיך געלאזט שעכטען צו רעטען זיך פון יסורים, און דא רעדט זיך פון די וואס זיי האבען אויף זיך מקבל געווען יסורים. און דארטען האבען זיי עס געטאן נאר צו פארהיטען דעם יחוד השם פון צו ראבירען איהם, און דא רעדט זיך פון די וואס האבען דאס געטאן צו פארהייליגען נאך און ערהויבען דעם נאמען פון בוי"ת), הייגט ווארום זאלען מיר אידען זיין ערגער פאר דעם ערבי וואס איז אריינגעשפרונגען אין וואסער און געראטעט דעם קראן-פרינץ פון טויט האט מען איהם דערפאר געגעבען צום לעבען זיינע גאנצע יאהרען, מיר האבען זיך דאך אויך געווארפען אין פייער און אין וואסער צו פארהייליגען דיין נאמען, דארפסטו דאך דערפאר אויך טאן גוטעס מיט אונז?

מיט'ן דין איז א איד מחויב זיך מוסר נפש זיין ווען מ'נויט איהם עובר צו זיין אויף די דריי הארבע עבירות: „עבודה זרה, גלוי עריות ושפיכת דמים". אבער ווען מ'נויט איהם עובר זיין אויף א אנדער עבירה איז ער ניט מחויב זיך מוסר נפש זיין, ווי איז אבער אז ער וויל זיך יא מוסר נפש זיין אויף א אנדער עבירה, נאך די דעה פון תוספות אין כתובות מאג ער יא זיך מוסר נפש זיין, מער ניט ער איז דאס ניט מחויב, דער אונטערשייד פון א זון צו א קנעכט בעשטייט אין דעם: א קנעכט טוט ניט ע"פ רוב א זאך וואס ער איז ניט מחויב צו טאן אבער א קינד טוט אלץ אפילו ער איז דאס ניט מחויב צו טאן ע"פ דין. הייגט די וואס האבען זיך מוסר

נפש געוועןָ אויךָ פאַר אנדערע עבירות ווערען זיי אנגערופען קינדער, און די וואס האבען זיך מוסר נפש געוועןָ נאר פאר די דריי האר־בע עבירות ווערען זיי אנגערופען קנעכט, זיי האבען געטאן א זאך וואס זיי זיינען מחויב געוועןָ צו טאן, דאס בעטען מיר: „אבינו מלכנו עשה למען באי באש ובמים על קדוש שמך".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ נְקוֹם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ:

אוּנְזֶער פָאטֶער אוּנְזֶער קֶעניג, נֶעם רַאכֶע פַאר דָאס בְּלוּט פוּן דַיינֶע קְנֶעכְט וָואס אִיז פַארְגָאסֶען גֶעוָוארֶען.

איינער א גרויסער גביר האט געהאט א גרויסע קראם פול מיט סחורה, די סחורה איז געוועןָ פון זייער טייערע סארטען אז עס איז איהר גלייכען ניט געוועןָ, געגען די קראם איז געוועןָ א אנדער קראם וואס דארטען האט מען פערקויפט געפעלשטע און נאכגעמאכטע סחורה פון דעם זעלבען סארט, האט דער קרעמער ניט געקאנט פערקויפען זיינע געפעלשטע סחורה מחמת די גוטע סחורה פון דעם רייכען קרעמער. אמאל איז דער רייכער קרעמער אוועקגעפאהרען אין א ווייטע וועג, האט זיין קאנקורענט אונטערגעשיקט רויבער מ'זאל צוראבירען די קראם זיינע, און זיי האבען צובראכען די ווים־טא ווע־שויב און זיי האבען אראבגענומען דעם שילד וואס איז גע־האנגען אויפ'ן טיר פון קראם אז די קונדען זאלען ניט וויסען אז דארטען ווערט פערקויפט ראיעלע סחורה, זיי זאלען ניט גיין דארטען קויפען. איינער פון דעם גבירס גוטע פריינד האט דאס דערזעהן די אללע שאדענס וואס די רויבער האבען געמאכט ביין גביר אין קראם. משפט'ען זיך מיט זיי האט ער ניט געקאנט, האט ער גענומען פאר זיין אייגענע געלט און האט געמאכט א נייעם שילד אויפ'ן קראם. און האט געקויפט נייע סחורה און האט דעם געשעפט געלאזט אויף לעבען פון דאס ניי, און עס זיינען געקומען פיעל קונדען קויפען סחורה. נאכהער ווען דער גביר איז געקומען פון וועג, ער איז גע־

װען א גרויסער תקיף און א מעכטיגער מענש, האט ער שטארק בעשטראפט די רויבער און זיי האבען געמוזט די רויבירטע סחורה צוריק אבגעבען און צוריק אוועקשטעלען דעם שילד וואס זיי האבען געריבען, און ער האט אין זיין קראם אויפגעהאנגען נאך א פענסטער און אריינגעשטעלט נאך א וויסטאווע-שויב, און זיין געשעפט איז געווארען זייער פאפולער ביי אלעמען, און אלע האבען געוואוסט אז נאר דארטען ווערט פערקויפט ריעלע סחורה און די סחורה פון דעם קאנקורענט איז געווארען בעוואוסט פאר געפעלשטע און אללע קונדען האבען אויפגעהערט צו קויפען דארט און מ'איז נאר געגאנגען קויפען די גוטע סחורה, און דעם גוטען פריינד זיינעם האט ער בעצאהלט זיבען מאל דאפעלט פאר אלעם וואס ער האט געהאט פון זיין געשעפט וועגען, און ער האט איהם צוגענומען צו זיך אויף שטענדיג.

הייליגע אידען! אין די פריערדיגע חרוזים איז שוין געוויזען ארומגערעדט אז עס איז געווען צייטען וואס אונזערע פיינד, וואס זיינען די פיינד פון בוי"ת, האבען געוואלט אבמעקען דעם נאמען פון א איד און ארויסרייסען זיי פון זייער גלויבען, און זיי האבען צוראבירט די גוטע סחורה—דאס איז די ריכטיגע אמונה אין בוי"ת. זיי האבען אראבגענומען דעם שילד פון זיין קראם, דאס איז דער פרסום פון זיין גאטהייט, וויל צוליעב זייערע ריעלע סחורה קאנען זיי ניט לייזען פאר זייערע געפעלשטע סחורה.—דאס איז די פאלשע אמונה זייערע, די געצין, די אבגעטער, און דער בוי"ת איז אוועק אין א ווייטע וועג (הלך בדרך למרחוק). דען צוליעב אידישע זינד האט ער אבגעקערט דעם פנים פון זיי. אבער עס האבען זיך געפונען ליבהאבער פון בוי"ת צדיקים קדושים וואס זיי האבען זיך מוסר נפש געוועזען פון זיינטוועגען און זיי האבען מקדש השם געווען. און דורך דעם האבען זיי אריינגעבראכט פרישע סחורה און אין קראם—א בעניימטע אמונה, און זיי האבען געמאכט אויף איהר א שילד — א גרויסען פרסום אלע זאלען וויסען אז נאר דארטען ווערט פערקויפט ריעלע סחורה. וויפיעל מענשען פון די אומות העולם זאגאר האבען דאס צוגעזעהן פערוואונדערטערהייד, ווי מיר געפינען ביי ר' חנינא בן תרדיון מיט'ן קלצטינירי (ע"ז י"ח) וואס ער האט זיך אויך אין פייער געווארפען. נאר מיר ווארטען אז גאר אין א קורצע צייט וועט זיך דער בוי"ת אומקערען פון זיין ווייטע וועג, וואס ער האט זיך ערווייטערט פון אונז צוליב אונזערע זינד

און ער וועט אונז ערנעהנטערען צו זיך ווידער, און דאן וועט ער נעמען ראכע פון די רויבער וואס זיי האבען זיין קראם צורויבט, ביז זיי וועלען איהם אומקעהרען די רויב צוריק, און דאן וועט זיין נאמען ווערען גרויס צווישען אלע פעלקער און אלע וועלען איהם אין איין קאמפאניע דינען. אום צו ערקלערען אונזערע רייד, וועלען מיר פריער ערקלערען וואס די גמרא זאגט (ברכות דף ל"ג): „גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר אל נקמות ה'". די נקמה איז גרויס וואס זי שטייט צווישען צוויי הייליגע נעמען פון בוי"ת. די בוונה פון דעם מאמר איז: אין מדרש שטייט: בשהקב"ה נפרע מן הרשעים שמו מתקדש בעולם". ווען דער בוי"ת בעשטראפט די רשעים ווערט זיין נאמען געהייליגט אויף דער וועלט. האבען מיר ערקלערט וואס ער זאגט דא מיט'ן לשון „נפרע", וואס איז ניט דער טייטש ער בעצאלט דעם רשע נאר ער מאנט איין פון רשע, ד"ה אז דער רשע בעצאלט דעם בוי"ת? וויל דער רשע בשעת ער טוט די שלעכטעס מאכט ער א חלול השם, און דורך דעם וואס ער בעקומט זיין שטראף ווערט געהייליגט דער נאמען פון בוי"ת וואס ער איז דורך איהם נתחלל געווארען. ווי עס שטייט אין פסוק: „באשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי תבל". ווען דו טוסט משפט'ען די רשעים לערנט זיך די וועלט אב צו טאן גערעכטיגקייט.

און דאס מיינט מען טאקע: „גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות". דאס איז איהר גרויסקייט, דאס דורך דעם ווערט געהייליגט דער נאמען פון דעם בוי"ת. און דערום ווען דער בוי"ת וועט טאן משפט'ען די רשעים וועט די אמונה אין בוי"ת ווערען גרעסער (דאס איז וואס עס וועט צוקומען סחורה). און עס וועט אוועקגעשטעלט ווערען א נייער שילד אויף זיין קראם (דאס איז דער פרסום פון זיין נאמען צווישען די פעלקער). אט דאס בעטען מיר: „נקום לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך", וויל צוליב דעם וואס זיי האבען גערויבערט האבען די ערליכע אידען (דעם אויבערשטענס קנעכט) געמוזט אוועק־געבען זייער לעבען און געלאזט זייער בלוט פארגיסען צו מקדש זיין שם שמים וואס די גוים האבען איהם מחלל געוועזען, און יעצט וועט דער בוי"ת מאנען פון זיי דעם היזק וואס זיי האבען געמאכט.

ווען דער בוי"ת וועט טאן משפט אין די רשעים וועט גע־גרויסט ווערען זיין מלוכה, ווי עס שטייט אין פסוק: „מלך במשפט יעמיד ארץ", נאר מיר בענוגענען זיך ניט מיט'ן משפט אליין וואס ער וועט טאן, נאר מיר בעטען „נקום לעינינו" דו זאלסט נעמען

ראכע פאר אונזערע אויגען. ווי א קינד אז ער זעהט דער פאטער גייט אויף א שמחה בעט ער ער זאל איהם מיטנעמען, ער וויל אויך האבען פערגניגען פון דער שמחה, אזוי בעטען מיר: „אבינו" אונזער פאטער — „נקום לעינינו", מיר ווילען אויך זיין אויף דער שמחה, „מלכנו", אונזער קעניג (נקום) „נקמת דם עבדיך השפוך".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ׃

אונזער פאטער אונזער קעניג. טו עס פון דיינט וועגען אויב מיר זיינען ניט ווערט צו טאן פון אונזערט וועגען,

איינער האט געשוואומען אין טייך און איז ארײן צווישען א גרויסען שטראם וואסער וואס פליסט זייער ריסענדיג און האט זיך אן געהויבען טרינקען, ביים טייך איז געשטאנען א גרויסער שווימער וואס ער האט איהם אפילו געקאנט ראטעווען, ער איז אבער געווען אויף איהם אין כעס, דער מענש וואס טרינקט זיך האט איהם פיל שמערצען פארשאפט, איז ער דעריבער געשטאנען פון ווייטען, ווען ער האט געזעהן אז זיין שונא ראנגעלט זיך מיטען שטראם וואסער, און ער האט זיך צום הארצען דאס גאר ניט גע־נומען. דער מענש וואס טרינקט זיך האט איהם אויס געשטרעקט די הענט ער זאל איהם ראטעווען, און האט איהם אנגעהויבען בעטען: יא עס איז מעגליך זאגט ער אז איך בין טאקע ניט ווערט דו זאלסט מיר ראטעווען פון שטראם וואסער, וויל איך האב דיר פיל שמערצען פארשאפט, אבער דו דארפסט וויסען אז ווען דו וועסט מיר ארויסראטעווען פון אזא טיפען און א שטראמענדיגען וואסער וועט דיין נאמען ווערען פאפולער אויף דער וועלט, וועלען אלע וויסען אז דו ביסט א גרויסער שווימער, און אלע וועלען זעהן דיין גרויסע מאכט און דיין גרויסען טאלאנט.

דאס זעלבע איז מיט אונז הייליגע אידען! מיר בעטען פון דעם בוי"ת: מיר טרינקען זיך אין שטראם פון דער וועלט, און די חוואלעס פון דער צייט פליען איבער אונזערע קעפ — אלזא זאלסטו אונז ארויסראטעווען פון טויט, הגם מיר זיינען ניט ווערט ביי דיר

אז דו זאָלסט אונז ראַטעווען, דען מיר האָבען פיל פאַרבראָכען געגען דיר, אָבער מיר בעטען דיר דו זאָלסט טאָן פון דיינט וועגען, אז די גאַנצע וועלט זאָל וויסען אז דו ביסט אַגרויסער שויפער און דיין מאַכט איז זייער גרויס, אַט דאָס בעטען מיר: „עשה למענך אם לא למעננו".

נאָר פון דעסטוועגען בעטען מיר: „עשה למענך אם לא למעננו" אויב עס איז ניט מעגליך דו זאָלסט טאָן פון אונזערט וועגען, אָבער בעסער וואָלט געווען ער זאָל טאָן פון אונזערט וועגען נאָר אויב ער וויל ניט טאָן פון אונזערט וועגען זאָל ער טאָן פון זיינטוועגען. אויב אז ער וועט טאָן פון אונזערט וועגען וועט דאָס זיין אזוי ווי אַ פאָטער וואָס ער טוט פון אַ קינדס וועגען חאָטשע ער איז דאָס ניט ווערט. דאַן פאַסט צו רופען איהם „אבינו" אונזער פאָטער, און ווען ער טוט פון אונזערט וועגען צו ווייזען זיין מעכטיגקייט פאַסט צו רופען איהם „מלכנו" אונזער קעניג, „עשה למענך אם לא למעננו".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

אונזער פאָטער אונזער קעניג, טו פון דיינט וועגען און העלף אונז.

איינער איז געגאַנגען אין וועג זיינען אַרויפגעפאַלען אויף איהם רויבער און זיי האָבען איהם געשלאָגען און צו ביילט, זיי האָבען איהם געוואָלט באַרויבען, אין דעם איז אָן געפאָרען איינער אַשטאַרקער מענש, אגבור חיל, ער האָט געגעבען די רויבער אַפאָר גוטע קלעפ זיינען זיי זיך צו לאָפען. דער גבור האָט זיך אַריין געזעצט אין זיין קאַרעטע און וויל פאָרען ווייטער און ער האָט זיך גאָר ניט גערעכענט מיט דעם געריובטען, ווי באַלד רעכענט ער אז ער האָט שוין די רויבער צו טריבען איז ער דאָך שוין זיכער, יענער האָט איהם אָבער ניט אָבגעלאָזען און אָן געהויבען שטאַרק בעטען אז ער זאָל איהם ניט אוועקוואַרפען, און ער זאָל איהם מיט נעמען מיט זיך אויף זיין קאַרעטע. וואָרום ווען די רויבער־באַנדע וועט דער שפירען אז דער גבור איז אוועק געפאָרען וועלען זיי איהם צוריק באַפאַלען, דאַן האָט דער גבור גאָר ניט

אויף געטאָן מיט דעם וואָס ער האָט איהם געראַטעוועט, דערום בעט ער איהם ער זאָל איהם אין גאַנצען אַרויס העלפען פון די רויבער, דאַן וועט ער זיך קאָנען באַרימען אַז ער האָט איהם געראַטעוועט פון די רויבער.

דאָס זעלבע איז מיט אונז הייליגע אידען! אויף אונז זיינען געקומען רויבער וויפיל מאָל, און דער בוי״ת האָט אונז מציל געווען פון זיי און ער האָט זיי פאַרטריבען, אָבער כל זמן ער האָט אונז נאָך איבערגעלאָזען אויף'ן שיקזאַל איז קיינע נוצען ניט, דאָס איז קיין ריכטיגע הילף. דען זיי באַפאַלען נאָך אונז אַלץ ווידער און זיי זאָגען אַז דער בוי״ת קוקט שוין גאָר ניט אויף אונז, דערום בעטען מיר איהם: „עשה למענך והושיענו". דו זאָלסט אויף אונז אַכטונג געבען מען זאָל ווייטער אויף אונז ניט באַפאַלען. דאַן וועלען אַלע וויסען אַז נאָר דיר דאַרף מען דאַנקען און נאָר צו דיר דאַרף מען דינען.

דאָס וואָס ער איז אונז מציל ווייזט ער צו אונז זיין ליבשאַפט ווי אַ פאָטער צו קינדער, און וואָס ער באַשטראָפט די רויבער איז מחמת די מאַכט פון זיין קעניגרייך דען דאָדורך ווייס מען די שטאַרקייט פון זיין מלוכה, אָט דאָס בעטען מיר: „אבינו מלכנו עשה למענך והושיענו".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים:

אונזער פאָטער אונזער קעניג, טו וועגען דיינע פיל דער באַרימקייט.

איינער איז געקומען צופאָרען אויף אַ ירִיד (יאַרמאַרק). ער האָט געבראַכט פיל סחורה צו פאַרקויפען, עס איז אָבער געווען ווייניג קויפער אויף די סחורה, איז געקומען אַ סוחר און האָט איהם פאַרגעלייגט פאַר די סחורה אַקליינעם פרייז, נאָר וויל ער האָט געהאַט זייער פיל סחורה האָט ער געמוזט אוועק געבען דעם סוחר פאַרען קליינעם פרייז, וויל ער האָט קיין אַנדערע סוחרים אפילו

אויף קיין קליינעם פרייז אויך ניט געהאט. עס שטייט אין מדרש: „מתחלה עלה במחשבה לברא את העולם במדת הדין" פריער האט דער בוי"ת גערעכענט צו באשאפען די וועלט מיט'ן מדת הדין, ווי עס שטייט אין פסוק: „בראשית ברא אלקים" (אלקים איז דין). „ראה שאין העולם קיים", ער האט געזעהן אז מיטען מדת הדין קאן די וועלט ניט אויסהאלטען „שתף אליו מדת הרחמים", האט ער צו געמישט רחמים אויך צום דין, „ולא עוד אלא שהקדים רחמים לדין" ער האט נאך מקדים געווען פריער רחמים פאר דין. „שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים", איז פריער ה' וואס דאס איז רחמים און נאכהער אלקים וואס דאס איז דין. זעהען מיר דאך דערפון אז ביי דעם בוי"ת איז דא רחמים אפילו און ער האט ניט ווער עס זאל דאס ווערט זיין צו קריגען, און שיינקען שיינקט דער בוי"ת ניט, ווי די גמרא זאגט: בל האומר הקב"ה ותרן יותרו חייו". מען טאר ניט זאגען אז דער בוי"ת שיינקט אומזיסט, דערום חאטשי מיר גיבען דאך אויך ניט די ווערטה פון די סחורה זיינע, און מיר גיבען אויך אקליינעם מקח, אבער אין פערגלייך צו אנדערע פעלקער גיבען מיר דאך עפעס וואס עס איז פאר אמקח, און ווי באלד אז ער האט סחורה אפולע מוז ער אונז אוועק געבען פאר אקליינעם פרייז אונטער די ווערדע—פאר די ביסעל מדות און מעלות וואס מיר האבען, ווי באלד אז עס איז ניטא ווער עס זאל געבען אהעכערען פרייז.

ווען דער בוי"ת פירט די וועלט מיט מדת הרחמים ווערט ער אן גערופען פאטער „אב הרחמים". און ווען ער פירט די וועלט מיט'ן מדת הדין ווערט ער אן גערופען „מלך" ווי מיר געפינען: „מלך יושב על כסא דין". און נאכ'ן מדרש נאך איז דער בוי"ת מצרף רחמים צום דין, און ער איז מקדים רחמים צום דין. דערום בעטען מיר: „אבינו" מצד די מדת הרחמים וואס מיר בעטען פון איהם, „מלבנו" מצד די ביסעל ווערט וואס מיר האבען יא. דעם קליינעם מקח וואס מיר צאלען, ער זאל מצרף זייןביידע צוזאמען און: „עשה למען רחמיך הרבים".

אבינו מלכנו עשה למען שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו:

אונזער פאטער אונזער קעניג, טו עס וועגען דעם גרויסען שטארקען און פארכטיגען נאמען וואס ווערט גערופען אויף אונז.

אין א שטאדט איז געקומען אגרויסער דאקטאר און האט זיך געוואלט באזעצען דארטען, די שטאדט לייט האבען איהם ניט געוואלט אננעמען סיידען ער זאל פריער ווייזען דייטליך די ווירקונג פון זיין קוראציע, אז ער איז אגרויסער דאקטאר. האט מען געזוכט אין שטאדט א קראנקען וועלכען ער זאל קאנען בעוויזען זיין ספע-ציאלעטעט, איז גראדע ניט געוועזען אזא קראנקער, האט גענוסען דער דאקטאר אגעזונטען מענשען און האט איהם ארונטער געלאזען אונטערען הויט אסערום פון טיפוס קראנקהייט איז ער קראנק גע-ווארען אויף טיפוס, און נאכהער האט ער איהם מייסטערהאפט געהיילט, און אלע האבען געזעהן אז ער איז טאקע א גרויסער דאקטאר און זיין נאמען איז גרוים געווארען אין שטאט נאך דעם איז אבער געקומען דער קראנקער צום דאקטאר און האט געבעטען ביי איהם אבאפרידיגונג דערפאר, דאס ערסט—טענה'ת ער—איז ער דאך דורך איהם געווארען פאפולער און גרוים אין שטאדט, צווייטענס: ער האט דאך געליטען אויך דערפון, האטשי ער האט איהם אויסגעהיילט פון די קראנקהייט וואס ער האט איהם קראנק געמאכט, אבער דערווייל האט ער דאך געליטען ווייטאגען און יסורים, דארף ער איהם דאך דערפאר באפרידיגען.

די גמרא זאגט אין יומא (דף ס"ט), „אמר ר' יהושע בן לוי למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה מפני שהחזירו עטרה ליושנה אתא משה ואמר האל הגדול הגבור והנורא. אתא ירמי' ואמר עכו"ם מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו, לא אמר נורא, אתא דניאל ואמר עכוים משתעבדים בבניו איה גבורותיו לא אמר גבור. אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין העכו"ם. ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה אמר ר' אלעזר מתוך שיודעין בהקב"ה שאמתי הוא לפיכך לא כיזבו בו", די גמרא זאגט דא אז די אנשי

אנשי כנסת הגדולה האָבּען אום געקערט דעם בוי"ת זיין אלטען טיטול. משה האָט געזאָגט „האל הגדול הגבור והנורא" ירמי' האָט געזאָגט אַז די גוים האָבען חרוב געמאַכט דעם בית המקדש טאָ וואו איז זיין מורא האָט ער „נורא" ניט געזאָגט, דניאל האָט געפרעגט אַז די גוים דינען מיט זיינע קינדער־ וואו איז זיין גבורה האָט ער „גבור" ניט געזאָגט, זיינען געקומען די אנשי בנסת הגדולה און האָבען געזאָגט: אַז דאָס איז זיין גבורה וואָס ער איז מאריך אף לרשעים, און דאָס איז זיין מורא דען ווען ניט זיין מורא, וואָלטען די אידען ניט געקאָנט אויסהאַלטען אַזוי לאַנג צווישען די אומות, און זיי האָבען אומגעקעהרט דעם בוי"ת דעם אַלטען טיטול מען זאָל זאָגען אין שמנה עשרה: „האל הגדול הגבור והנורא". דאַרף מען טאַקע פאַר שטיין פאַר וואָס האָט ירמי' ניט געזאָגט נורא און גבור האָט ער יאָ געזאָגט, און דניאל האָט גבור ניט געזאָגט און נורא האָט ער יאָ געזאָגט, און די אנשי כנסת הגדולה האָבען געזאָגט בּיידע זאַכען גבור און נורא?

איינער איז געקומען אין אַ קראָם פון זייגערס און בעט מען זאָל איהם געבען אַגוטען זייגער ער וויל קויפען, דער קרעמער ווייזט איהם פערשידענע זייגערס צו פערשידענע פרייזען, איין זייגער ווייזט ער איהם, און זאָגט איהם דער זייגער איז גאָר אַגוטער און קאָסט טאַקע אַ סך געלט. דער קונד קוקט זיך איין און ביי איהם זעהן זיי אוים, דוכט איהם, אַלע גלייך, ער זעהט אין דעם קיין בעסערקייט אויף די איבעריגע, פרעגט ער דעם קרעמער, זאָג מיר—זאָגט ער צו איהם—וואָרום איז דער זייגער ביי דיר טייערער פאַר אַנ'אַנדערען, זיי זיינען דאָך אַלע גלייכע אַרבייט און איך זעה ניט אין דעם מעהר מעלה פאַר די איבעריגע? ענטפערט איהם דער קרעמער: אמת טאַקע פאָרין אויג זיינען זיי אַלע גלייך, איך ווייס אָבער אַז די אַרבייט פון די פאַבּריק איז אַנדערס פון די אַרבייט פון די איבעריגע פאַבריקען אין שטאַרקייט, און דו וועסט היינט אפילו גאָר ניט זעהן, אָבער אין אַ צייט אַרום וועסטו דאָס זעהן, דען די זייגערס פון אַנדערע פאַבריקען ווערען אין אַ קורצע צייט פאַרדאָרבען און דער זייגער פון דער פאַבּריק וועט ניט פאַר־דאָרבען ווערען אין פיל יאָהרען, לכן, איז חאָטשי דער קרעמער ווייס דעם ווערטה פון די טייערע סחורה, אָבער דער קויפער קאָן דאָס ניט וויסען נאָר אין אַלאַנגע צייט אַרום, אַז עס וועט אוועק גיין אַ לאַנגע צייט און דער זייגער וועט ניט פאַרדאָרבען ווערען,

דאַן וועט ער וויסען אז ער איז א גוטער זייגער. און די שטאַרקייט פון זייגער מיט דער צייט, צייגט אויף די אַרבייט פון דעם מייסטער אז זי איז גוט,—איז דערום חאָטשי ירמי׳ און דניאל (זיי זיינען די קרעמער) האָבען אַליין געוואוסט די מדות פון בוי״ת אַז ער איז א „גבור ונורא״, אָבער זיי האָבען דאָס ניט געקאָנט זאָגען פאַרן נאַראָר, ווייל זיי וועלען דאָך פרעגען די שאלות: „איה הן גבורותיו איה הן נוראותיו״? וואו איז זיין גבורה און וואו איז זיין מורא? און זיי וועלען דאָך די תירוצים פאַר דער צייט ניט פאַרשטיין, צום ביישפיל אז ירמי׳ האָט געפרעגט: „עכו״ם מקרקרין בהיכלו איה הן נוראותיו״? חאָם וועלען מיר ענטפערען: „שאלמלא מוראו איך אומה יכולה להתקיים בין העכו״ם״. ווי די אנשי כנסת הגדולה האָבען געענטפערט, די תשובה האָט געפּאסט ערשט אין פיעל יאָהרען שפּעטער. אָבער אין די צייט פון ירמי׳ איז דאָס נאָך ניט געווען אַרוים צו זעהן, ווייל דאָס איז דאָך נאָך געווען אין די ערשטע צייט פון גלות, דערום האָט טאַקע דניאל יאָ געזאָגט „נורא״ ווייל דניאל איז שוין געווען לאַנג נאָכ׳ן חרבן האָט מען שוין געזעהן די מורא פון בוי״ת אָבער ירמי׳ האָט קיין „נורא״ ניט געקאָנט זאָגען, אָבער גבור האָט ירמי׳ יאָ געזאָגט, ווייל דאַן איז דאָך נאָך די פראַגע פון דניאל, „גוים משעבדים בבניו איה הן גבורותיו״, ניט געווען, דען דאָס איז דאָך נאָך געווען אין די צייט פון חרבן האָבען זיי נאָך ניט משתעבד געווען מיט די אידען.

און דניאל וואָס ער האָט שוין געזעהן ווי מען איז משתעבד מיטען אידען און מען דריקט איהם און פון דעסטוועגען ברייננט מען זיי ניט אונטער, האָט ער ניט געפרעגט: „איה הן נוראותיו״, דען ער האָט שוין געהאַט די תשובה פון די אנשי כנסת הגדולה: „הן הן נוראותיו״. נאָר ער האָט געפרעגט: „איה גבורותיו״? און די תשובה פון די אנשי כנסת הגדולה: „שנותן ארך אפים לרשעים״ האָט נאָך אין זיין צייט אויך ניט געפּאַסט, ווייל עס איז נאָך ניט געווען אַזאַ לאַנגע צייט נאָכ׳ן חרבן. אָבער אין די צייט פון די אנשי כנסת הגדולה האָבען זיי געזעהן ביידע זאַכען, זיי האָבען געזעהן זיין מורא, וואָס מען מאַכט ניט קיין כליה מיט זיינע קינדער, און זיי האָבען געזעהן זיינע גבורות וואָס עס איז שוין אוועק אַזאַ צייט און ער איז כובש כעסו ונותן ארך אפים לרשעים, דעריבער האָבען זיי מחזיר עטרה ליושנה געווען, און האָבען געזאָגט „האל הגדול הגבור והנורא״.

זעהען מיר דערפון אז דער בוי"ת אום צו ווייזען זיינע גבורות, לאזט ער זיינע קינדער זאלען געפייניגט ווערען פון די אומות, דאס איז ריכטיג גלייך ווי יענער דאקטאר וואס ער האט דעם מענשען קראנק געמאכט צו ווייזען זיין גרויס קענטשאפט אין דאקטאריע. דערום בעטען מיר דערפאר אפארגיטיגונג.

אין דער תפלה ווערט נכלל סיי וואס דער בוי"ת טוט מיט אונז דעם כבוד וואס זיין נאמען ווערט גערופען אויף אונז, צו ליב דעם ווערט ער אנגערופען „אבינו" אונזער פאטער, און ווידער וואס עס ווייזט זיך ארויס זיין גרויסקייט אויף דער וועלט דורך אונז, און צו ליב דעם ווערט ער אנגערופען „מלכנו" אונזער קעניג, דאס בעטען מיר: „אבינו, מלכנו, עשה למען שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו".

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

אונזער פאטער אונזער קעניג, באגנעדיג אונז און ענטפער אונז, דען מיר האבען ניט קיין גוטע מעשים טו מיט אונז צדקה און חסד און העלף אונז.

אין אשטאט איז געווען אגרויסער גביר, ער איז געווען אגרויסער נדבן, אבעל צדקה, אגוט הערציגער. אמאל זיצט ביי איהם אין שטוב זיינער א בעקאנטער און זעהט זיך צו ווי עס קומען ארעמע לייט בעטען נדבות; דעם גיט ער אקליינע נדבה דעם גיט ער אגרויסע נדבה, יעדערען נאך זיין בעדערפניש, און אלע זיינען צופרידען. אין דעם קומט ארייץ איינער מיט אפעקעל סחורה אויפ'ן פלייצע, דער גביר האט געקויפט ביי איהם אביסעל סחורה און האט איהם באצאהלט נאכ'ן פרייז נאך. דער מענש וואס איז דארט געזעסען און האט דאס צו געזעהן האט זיך געוואונדערט. די זיינען געקומען—זאגט ער—נאר בעטען נדבות און זיי האבען קיין זאך ניט געבראכט, האט זיי דער גביר אזוי פיין באהאנדעלט און האט זיי געגעבען מיט דער פולער האנד. און דער וואס ער האט ביי איהם נאך אביסל סחורה אויך גענומען האט ער איהם געפטרט מיט א קליי- ניגקייט! ענטפערט איהם אצווייטער וואס איז אויך געזעסען דערביי:

דער נגיד איז אגרויסער נדבן, און אז מען קומט צו איהם בעטען אנדבה גיט ער די נדבה נאך זיין גוט הערציגקייט, אבער דער מענש בעט דאך געלט פאר סחורה דארף ער איהם צאלען נאך די מעשה פון די סחורה וואס ער האט גענומען ביי איהם.

דאס וועלבע איז מיט אונז הייליגע אידען! ווען מיר קומען בעטען דעם בורא ית', אז מיר וועלען איהם בעטען פאר אונזערע מעשים דארף ער אונז בצאלען נאך די מעשים וואס מיר האבען געטאן, אבער ווען מיר בעטען ביי איהם חסד דארף ער אונז געבען חסד נאך זיין גרוים גבאד און נאך זיין גוטסקייט. דעריבער בעטען מיר: לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך, כדלים וכרשים דפקנו דלתיך". מיר זיינען צו דיר ניט געקומען בעטען מיט די חסד וואס מיר טוען און ניט מיט די מעשים וואס מיר טוען, מיר זיינען נאר געקומען בעטען ווי ארעמע לייט, דען אז מיר זאלען קומען בעטען פאר אונזערע מעשים טובים וואס מיר טוען וועט ער דאך אונז געבען נאך אונזער ערך נאך און נאך דעם ערך פון די מעשים אונזערע דעריבער בעטען מיר בעסער „כדלים וכרשים", ער זאל אונז געבען נאך זיין ערך נאך, אט די וועלבע בעטען מיר דא אין דער תפלה: „חננו ועננו כי אין בנו מעשים", מיר האבען דיר ניט געבראכט קיין סחורה דו זאלסט אונז דארפען געבען נאכ'ן ערך פון די סחורה אונזערע, נאר מיר בעטען דיר: „עשה עמנו צדקה וחסד", און דאס וועט זיין גערעכענט נאך דעם ערך פון דיין גענאד און פון דיין גוטקייט. „והושיענו" און העלף אונז.

דער אונטערשייד פון צדקה און חסד איז: צדקה גיט מען א ארעמאן ניט אויף אפצוגעבען, און חסד איז וואס מען ניט אויף אוועק צו געבען, ווי רש"י מאכט אין פ' ויחי: ועשית נא עמדי חסד ואמת, חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול", דעם חסד וואס מען טוט מיט א טויטען דאס איז אחסד של אמת, ער האפט ניט צו באצאלט ווערען, ווייזט דאך דאס אז אין א אנדער ארט איז חסד אויף אפצוגעבען צוריק, אזוי ווי מענשען רופען אן „אגמילות חסד", אז מען לייט אויף אפצוגעבען, אז מיר בעטען צדקה בעטען מיר ער זאל אונז דעריבער געבען ווי אפאטער א קינד ניט אויף אב צוגעבען צוריק. און אז מיר בעטען חסד איז ווי מען בעט ביי א קעניג. דאס בעטען מיר „אבינו מלכנו כו' עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו.